

**Pētījums “Latvijas enerģētikas politika: ceļā uz ilgtspējīgu un
caurspīdīgu enerģētikas sektoru”**

Autoru kolektīvs Andra Sprūda vadībā

Projekts 2009. gada 15. decembrī

Šis pētījums ir sagatavots ar Sorosa fonda – Latvija finansiālu atbalstu. Par pētījuma saturu atbild tā autori un tas nevar tikt uzskatīts par Sorosa fonda – Latvija viedokli.

Satura rādītājs

Asoc. prof. Andris Sprūds

<u>Ilgspējīga enerģētikas sektora politika Latvijas politiskās un ekonomiskās attīstības kontekstā: mērķi, iespējas un ierobežojumi.....</u>	<u>4</u>
<u>Atjaunojamie energoresursi Latvijas enerģētikas politikas uzstādījumos, saistībās un praksē.....</u>	<u>26</u>
<u>Institucionālais un tiesiskais regulējums – „spēles noteikumi”.....</u>	<u>41</u>
<u>Eiropas Savienības ilgtspējīgas attīstības politika un Latvijas iespējas</u>	<u>68</u>
<u>Lēmumu pieņemšanas process un tā caurskatāmība.....</u>	<u>98</u>
<u>Putniņa A., Launuma apturēšana.</u>	
<u>http://www.politika.lv/temas/pilsoniska_sabiedriba/14831/</u>	<u>102</u>
<u>Cirīšu HES kontrolē Kalvīša līdzgaitnieki. Delfi.lv, 26.janvāris 2006.</u>	
<u>http://www.delfi.lv/archive/print.php?id=13432329</u>	<u>105</u>

- [Strautiņš U., Vai valdības lēmumu sarunāšana notiek VIP ložās? NRA.lv, 13.februāris 2009. http://zinas.nra.lv/vakara-zinas/no-otras-puses/1073-vai-valdibas-lemumu-sarunasana-notiek-vip-lozas.htm](http://zinas.nra.lv/vakara-zinas/no-otras-puses/1073-vai-valdibas-lemumu-sarunasana-notiek-vip-lozas.htm)107
- [Domburs J., Zaļie latvieši, oranžās īpatnības un elektrības cena. Kas notiek Latvijā, 21.maijs 2009. http://www.delfi.lv/news/comment/comment/janis-domburs-zalie-latviesi-oranzas-ipatnibas-un-elektribas-cena.d?id=24678323](http://www.delfi.lv/news/comment/comment/janis-domburs-zalie-latviesi-oranzas-ipatnibas-un-elektribas-cena.d?id=24678323)124

Ilgspējīga enerģētikas sektora politika Latvijas politiskās un ekonomiskās attīstības kontekstā: mērķi, iespējas un ierobežojumi

Andris Sprūds, RSU asociētais profesors, LĀI direktora p.i.

1. Ievads - enerģētikas pieaugošā nozīmība ilgtspējīgas attīstības kontekstā

Enerģētika ir kļuvusi par vienu no nozīmīgākajiem jautājumiem globālās, reģionālās un nacionālās attīstības dienas kārtībā. Enerģētikas nozīmības pieaugumu ir noteikusi virkne apstākļu - klimata izmaiņas, kuru negatīvās sekas arvien jūtāmāk ietekmē globālo attīstību, ierobežotais resursu daudzums un pieaugošā konkurence un cenu līmenis, kā arī reģionālo resursu, īpaši gāzes, konflikti. Nenoliedzot politisko faktoru klātesamību šajos procesos, lielā mērā tieši straujā ekonomiskā izaugsme ir veicinājusi minēto priekšnoteikumu rašanos un enerģētikas jautājumu aktualizāciju. Radītie izaicinājumi gan arī vienlaicīgi veicinājuši izpratni par ilgtspējīgas stratēģijas veidošanas nepieciešamību un radījuši iespējas šādas politikas realizēšanai. Lai gan ilgtermiņa ilgtspējīgas attīstības modeļa pamatnostādnes sākotnēji tika formulētas jau 1987. gadā Pasaules vides un attīstības komisijas jeb tā sauktās Bruntlandes komisijas ziņojumā „Mūsu kopējā nākotne” (*Our Common Future*) un 1992. gadā Riodežaneiro pieņemtajā ANO ilgtspējīgas attīstības Rīcības plānā 21. gadsimtam (*Agenda 21*), tieši 21. gadsimta sākumā izpratne par nepieciešamību ilgtermiņā līdzsvarot sociālos, ekonomiskos un vides apsvērumus sāk materializēties konkrētos politikas instrumentos.

Eiropas Savienība (ES) pēdējos gados ir aktīvi uzņēmusies vadošo lomu ilgtspējīgas politikas veidošanā. 2001. gadā Gēteborgā tika izstrādāta un vēlāk 2006. gadā papildināta ES Ilgtspējīgas attīstības stratēģija. 2006. gadā Eiropas Komisija nāca klajā ar nozīmīgu dokumentu enerģētikas jomā - Zaļo grāmatu.¹ Eiropas Komisija enerģētikas sektorā izvirzījusi vairākus nozīmīgus mērķus - droša, konkurētspējīga un ilgtspējīga enerģētika - un nākusi ar veselu virkni priekšlikumu un regulējumu šo mērķu realizācijai. Latvija, protams, kā integrāla globālās un reģionālās sistēmas sastāvdaļa ir sadūrusies ar izaicinājumiem nodrošināt ilgtspējīgu attīstību kopumā, bet īpaši - enerģētikas sektorā. Latvijā šobrīd tiek izstrādāta Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030. gadam. Tās „kodols ir cilvēka, ekonomiskā, sociālā un dabas kapitālu, tostarp vietas un telpas, produktivitātes kāpināšana, atbildot uz globālo tendenču izaicinājumiem.” Stratēģijā nozīmīga vieta paredzēta arī enerģētikas jomai, par kuras galvenajiem mērķiem ir izvirzīta atjaunojama un droša enerģija, kas sasniedzami samazina atkarību no enerģijas importa, veicinot vietējo atjaunojamo enerģijas resursu (AER) izmantošanu, energoefektivitātes palielināšanu un vienota reģionāla enerģētikas tirgus izveidi.²

¹ European Commission, *Green Paper. A European Strategy for Secure, Competitive and Sustainable Energy*, March 8, 2006; pieejams: http://ec.europa.eu/energy/green-paper-energy/doc/2006_03_08_gp_document_en.pdf

² *Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030. gadam*, 1. redakcija, 2008. gada novembris, 48-54.

Šo ilgtermiņa mērķu sasniegšana, acīmredzami, būs komplekss process, kurā būs jānoslēdz ilgtermiņa stratēģijas izstrāde, jāveic un jāpamato sasniedzamu mērķu un uzdevumu definēšana, konkrētu politisko, tiesisko un institucionālo ietvaru un instrumentu radīšana. Tas vienlaicīgi nebūs viegli īstenojams process globālo, reģionālu un nacionālo izaicinājumu un to nepārtrauktas transformācijas kontekstā. Tāpēc vēl jo vairāk - lēmumiem, kas tiek pieņemti šobrīd, būs nozīmīga ietekme ilgtermiņā. Latvija kā moderna, caurskatāma, sabiedrības atbalstīta, uz ilgtspējīgas attīstības pamatiem definēta valsts tiek veidota šobrīd, un enerģētikas sektors lielā mērā ir kļuvis par šādas ilgtermiņa attīstības lakmusa papīru. Šie apsvērumi ir veicinājuši nodomu sapulcēt dažādu jomu ekspertus un veikt kolektīvu pētījumu par Latvijas enerģētikas sektora politiskajiem, tiesiskajiem un institucionālajiem aspektiem, pievēršot pastiprinātu uzmanību sektora „spēles laukam”, respektīvi, videi, kurā darbojas dažādi „spēlētāji” un tiek pieņemti lēmumi. Autori sniedz arī ieteikumus lēmumu pieņemšanas vides un pašu lēmumu kvalitātes uzlabošanai, tādejādi dodot savu ieguldījumu arvien aktuālākai, atvērtākai un izvērstākai diskusijai, kuras uzdevums ir pakāpeniski definēt mērķu un pasākumu kopu ilgtspējīga enerģētikas sektora veidošanai kā svarīgu sistēmisku sastāvdaļu sabiedrības ilgtspējīgas attīstības modelī.

2. Enerģētikas sektors Latvijā: strukturālie aspekti

Pievēršoties enerģētikas sektora politikas vides un lēmumu izvērtējumam, ir nepieciešams apzināt un ieskicēt šī sektora strukturālos aspektus. Latvijas enerģētikas sektors ir veidojies gadu desmitiem un, protams, tas uzliek gan zināmus ierobežojumus, gan ļauj apzināties potenciālās priekšrocības un neizmantotās iespējas. Lai gan acīmredzami ir notikušas gan nozīmīgas izmaiņas, gan uzlabojumi, padomju perioda mantojums enerģētikas jomā ir klātesošs - dominējošie primārie enerģijas resursi, piegādes ceļi un infrastruktūra, enerģijas patēriņa tendences un energoefektivitātes aspekti. Vienlaicīgi pastāv arī nacionālie un reģionālie priekšnoteikumi šo iedibināto tendenču un struktūru izmaiņai un pārveidošanai, kas jau prasītu konkrētas politiskās izvēles.

Pēc neatkarības atgūšanas, strauji sarūkot ekonomiskajām, visupirms rūpnieciskajām, aktivitātēm, Latvijā sākotnēji strauji kritās arī primāro energoresursu patēriņš. Laika posmā no 1990. gada līdz 1995. gadam enerģijas patēriņš saruka par 40%. Parādoties ekonomiskās izaugsmes pazīmēm 1990. gadu otrajā pusē, pakāpeniski sāka pieaugt arī enerģijas patēriņš. No 273 PJ 1991. gadā tas stabilizējās virs 160 PJ 90. gadu otrajā pusē ar tendenci palielināties 21. gadsimta sākumā pēc iestāšanās ES, kad tas sasniedza aptuveni 200 PJ. Tādejādi arvien aktuālāks kļuva jautājums par pieaugošā enerģijas deficīta novēršanu. Ekonomiskās krīzes kontekstā enerģijas patēriņa pieauguma apjomi ir piekoriģēti, tomēr, atgūstoties no ekonomiskās krīzes un atsākoties ekonomiskajai

izaugsmei, ilgtspējīgs valsts enerģētiskais nodrošinājums kļūs par vienu no valsts attīstības svarīgākajiem uzdevumiem. Paredzot globālās ekonomikas un enerģētikas un tehnoloģiju virzīšanos „elektrības sabiedrības” virzienā, īpaši akūts enerģētiskā nodrošinājuma jautājums var kļūt tieši elektroenerģijas jomā. Elektroenerģijas gala patēriņš Latvijā 2007. gadā bija ap 6,6 TWh (bruto nacionālais elektroenerģijas patēriņš ap 7,8 TWh), un VAS *Latvenergo* saražoja ap 4,1 TWh. Lielāko daļu atlikušo nepieciešamo enerģiju Latvija importēja no kaimiņvalstīm. Pieaugot pieprasījumam, elektroenerģijas deficīta jautājums kļūs tikai aktuālāks.

Zināmas izmaiņas ir notikušas primāro energoresursu bilancē pēc neatkarības atgūšanas. Sākotnēji Latvijā mazinājās naftas produktu īpatsvars un strauji pieauga koksnes izmantošana. Tikmēr gāze ir saglabājusi un pat zināmā mērā nostiprinājusi savu nozīmīgo vietu. Piemēram, siltumapgādē bieži novērojama pāreja no mazuta uz gāzi. Nozīmīgo gāzes īpatsvaru enerģijas patēriņā ietekmē arī jau izveidotā gāzes infrastruktūra, gāzes pazemes krātuves, ierobežotā alternatīvo resursu izmantošana un infrastruktūras neesamība. Nenoliedzami ar gāzes izmantošanu saistās arī spēcīgu interešu grupu klātbūtne Latvijas enerģētikas politikas veidošanā. Vienlaicīgi arvien aktuālāka kļūst zaļās enerģijas izmantošana, ko nosaka gan Latvijas primāro energoresursu diversifikācijas nepieciešamība, vietējo resursu izmantošanas potenciāls, kā arī Latvijas starptautiskās saistības. Šobrīd atjaunojamo energoresursu īpatsvars Latvijas enerģētikas bilancē pēc dažādiem aprēķiniem ir ap 30-35%. Vislielāko pienesumu dod koksnes izmantošana (virs 80%), kā arī ūdens resursi (ap 16%), kamēr „jauno” atjaunojamo energoresursu – biogāzes un vēja - izmantošana veido tikai 1% no kopējā enerģijas daudzuma. Zaļās enerģijas izmantošanai gan būtu jāpieaug, īpaši ņemot vērā Latvijas saistības līdz 2020. gadam nodrošināt 40% tās īpatsvaru Latvijas kopējā enerģijas gala patēriņā.

Tabula 1. Latvijas primāro energoresursu bilance (%)

Gads	Nafta	Koksne	Gāze	Elektrība	Citi
2007	35.0	22.2	30.3	10.0	2.5
2006	32.8	24.1	31.8	9.2	2.1
2005	31.2	24.9	31.8	10.0	2.1
2004	31.3	25.4	31.8	9.7	1.8

Avots: LR Centrālā statistikas pārvalde, *Latvijas Gāze*³

³ Skat., piemēram, *Latvijas Gāze*, “Skaitļi un fakti 1997–2007”; pieejams:

http://www.lg.lv/uploads/filedir/File/Investoru_attiecibas/Skaitli_un_fakti/2007%20Skaitli%20un%20fakti.pdf

Tieši elektroenerģijas sektora attīstība un elektroenerģijas nodrošinājums ir kļuvuši par vienu no svarīgākajiem indikatīvajiem enerģētikas sektora attīstības virzieniem. Lai gan jau šobrīd atjaunojamo energoresursu īpatsvars elektroenerģijas patēriņa bilanci sastāda vidēji virs 40% (iespējamās ikgadējas izmaiņas), Latvija līdz 2010. gadam ir uzņēmusies saistības palielināt zaļās enerģijas klātbūtni līdz 49,2%.⁴ Par spīti salīdzinoši nozīmīgajai vietējo atjaunojamo energoresursu daļai kopumā Latvijas elektroenerģijas sektors saduras ar vairākiem izaicinājumiem. Pirmkārt, elektroenerģijas ražošana ir visumā centralizēta. Pēdējo piecu gadu laikā vidēji 65% Latvijā patērētās elektroenerģijas tiek saražota piecās lielās stacijās (trīs HES un divas TEC), kamēr tikai 3-6% veido izkliedētā ģenerācija. Gandrīz trešdaļa nepieciešamās elektroenerģijas tiek importēta no Krievijas, Igaunijas un Lietuvas. Otrkārt, Daugavas trīs HES visupirms darbojas pīķa stundu segšanai, tāpēc precīzu to pienesumu kopējai elektroenerģijas bilancei nav viegli prognozēt, un tas var nozīmīgi atšķirties pat dažu gadu intervālā. Lai gan vidēji gadā trīs HES saražo aptuveni 2,7 TWh (ap 45% no kopējā pieprasījuma), var būt ikgadējas atšķirības. Piemēram, 1996. gadā - tikai 1,8 TWh (29%), kamēr 1998. gadā - 4,3 TWh (68%).⁵ Šajā sakarā bieži tiek uzsvērtā nepieciešamība pēc bāzes jaudām.⁶ Treškārt, blakus lielajām HES nozīmīgu lomu elektroenerģijas ražošanā ir saglabājusi importētā dabas gāze (1,3 TWh jeb 20% Latvijas patēriņa). Turklāt abas Rīgas TEC, darbojoties koģenerācijas režīmā, galvaspilsētā nodrošina siltuma piegādi Daugavas labā krasta daļai. Ceturtkārt, aktuāls ir kļuvis arī reģionālās un nacionālās elektroenerģijas ražošanas un iespējamā deficīta segšanas jautājums pēc Ignalinas AES plānotās slēgšanas 2009. gada beigās.

Tabula 2. Elektroenerģijas ģenerējošās jaudas (2007)

Elektroenerģiju ģenerējošās vienības	Ģenerējošās Jaudas (MW)
Pļaviņu HES	868.5
Rīgas HES	402
Ķeguma HES	261
Rīgas TEC-1	144
Rīgas TEC-2	330 (600 kopš 2009. gada)
Mazie HES (149)	26.2

⁴ LR Ekonomikas ministrija, "Atjaunojamie energoresursi un koģenerācija."; pieejams: <http://www.em.gov.lv/em/2nd/?cat=14267>

⁵ International Atomic Energy Agency, *Analyses of Energy Supply Options and Security of Energy Supply in the Baltic States*, Vienna, February 2007, 46–47.

⁶ Ekonomikas ministrijas informatīvais ziņojums, *Elektroenerģijas ražošanas bāzes jaudu ieviešanas scenārijs*, 2008. gada 19. februāris, 8-9.

Vēja stacijas (16)	26.9
Citi (2)	7.3
Izkliedētā koģenerācija (28)	65.6

Avots: LR Ekonomikas ministrija, *Latvenergo*⁷

Energoresursu imports acīmredzami ir svarīgs aspekts Latvijas enerģētikas sektorā. Pēc neatkarības atgūšanas Latvijas atkarība no importētajiem energoresursiem sasniedza pat 80-90%. Vietējā pieprasījuma mazināšanās, vietējo AER, īpaši koksnes, pieaugoša izmantošana un pakāpenisks energoefektivitātes pieaugums ir samazinājis Latvijas energoatkarību līdz 65-70%. Par spīti pozitīvajai tendencei Latvija paliek viena no visatkarīgākajām valstīm no importētajiem energoresursiem ES. Praktiski visa gāze un nafta tiek importēta no Krievijas. Elektroenerģijas jomā situācija nav tik viendabīga (vietējie resursi, imports no citām kaimiņvalstīm), bet arī šeit atkarības elements ir nozīmīgs (aptuveni 30%). Lai gan Baltijas valstis no Eiropas enerģētiskās „salas” pakāpeniski kļūst par enerģētisko „pussalu”, tās joprojām ir integrētas Krievijas elektroenerģijas sistēmā. Turklāt Baltijas valstu kopējās elektronenerģijas ģenerējošās jaudas 2004.-2010. gadā samazinās par aptuveni 3000 līdz 3500 MW, visupirms „pateicoties” Ignalinas kodolreaktoru slēgšanai. Lai aizstātu Lietuvas kodolspēkstacijas saražoto elektroenerģiju, vidējā termiņā var palielināties reģionā patērētās Krievijas gāzes apjomi un īpatsvars.⁸

Viena no Latvija priekšrocībām un zināmiem īstermiņa drošības garantiem ir gāzes pazemes krātuves. Latvijā šobrīd darbojas Inčukalna pazemes gāzes krātuve, kuras aktīvās gāzes apjoms var sasniegt 2,3 miljardus kubikmetru (kopējais apjoms – 4,4 miljardi kubikmetru).⁹ Pēdējos gados Latvija vidēji gadā patērēja 1,7–1,8 miljardus kubikmetrus. Ziemas sezonā (novembris-marts) visas gāzes piegādes Latvijas patērētājiem (aptuveni 900 miljoni kubikmetru), kā arī reģionālajiem partneriem (aptuveni 800 miljoni kubikmetru) tika veiktas tieši no pazemes gāzes krātuvēm.¹⁰ Inčukalna pazemes krātuves aktīvās gāzes apjomus plānots palielināt līdz 3,2 miljardiem kubikmetru, kamēr kopējā Latvijā potenciālo pazemes gāzes krātuvju ietilpība var sasniegt pat 50 miljardus kubikmetru. Lai gan šādu krātuvju perspektīvā attīstība var

⁷ Skat., piemēram, *Latvenergo* informāciju; pieejams: http://www.latvenergo.lv/portal/page?_pageid=73,753433&_dad=portal&_schema=PORTAL

⁸ International Atomic Energy Agency, *Analyses of Energy Supply Options and Security of Energy Supply in the Baltic States*, Vienna, February 2007, 6.

⁹ *Latvijas Gāzes* informācija; pieejams: <http://www.lg.lv/pub/default.php?lapa=1&oid=72>

¹⁰ Skat., piemēram, *Latvijas Gāze- Dabāsgāzes pārvades sistēmas operatora ikgadējā novērtējuma ziņojumi*.

sniegt nozīmīgas priekšrocības - stratēģiskās rezerves, reģionālās piegādes un ekonomiskos ieguvumus, vienlaicīgi jāatceras, ka to klātbūtne var stiprināt arī vietējo enerģētisko un industriālo uzņēmumu vēlmi izmantot importēto gāzi, nevis meklēt ilgtermiņa vietējos alternatīvos risinājumus, veicinot energoefektivitāti un atjaunojamo resursu izmantošanu. Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030. gadam aicina nosegt 60-65% valsts enerģijas patēriņa ar vietējiem energoresursiem, tādējādi atkarību no importa samazinot līdz 35-40%.¹¹

Ņemot vērā augstākminētos vietējos un reģionālos izaicinājumus, kā arī saistības ES, Latvijai acīmredzami būtu jāizmanto vietējo atjaunojamo resursu potenciāls. Hidroresursi jau šobrīd sedz nozīmīgu Latvijas elektroenerģijas patēriņa daļu. Potenciāli vajadzētu minēt tādus atjaunojamus energoresursus kā koksne, vējš un biogāze. Šie resursi var nosegt ļoti nozīmīgu Latvijas enerģijas patēriņa daļu. Piemēram, kurināmās koksnes ekonomiski izmantojamais potenciāls tiek vērtēts 45,5-82 PJ gadā. Vēja elektrostacijas savukārt varētu nodrošināt līdz pat 15% Latvijā saražotās elektroenerģijas.¹² Arī biogāzei ir nozīmīgs potenciāls tikt izmantotai (gan veidojot jaunas stacijas, gan aizstājot dabas gāzi) koģenerācijas stacijās elektrības un siltuma ražošanai.¹³ Atjaunojamo energoresursu potenciālam padziļināti pievēršas Ojārs Balcers, kurš vienlaicīgi norāda uz nepieciešamību ņemt vērā arī plašākos ietvarus, respektīvi, ar energoefektivitāti un klimata izmaiņām saistītos jautājumus, apskatot enerģētikas sektoru ilgtspējīgas attīstības kontekstā. Savukārt Daina Eberšteina pievēršas vietējo atjaunojamo energoresursu potenciāla institucionālajiem un tiesiskajiem ietvariem, detalizēti izanalizējot eksistējošos atbalsta mehānismus, tādējādi norādot uz politikas veidošanas un lēmumu pieņemšanas nozīmību.

3. Enerģētikas politikas izvērtējums: lēmumu pieņēmēji un lēmumi

Strukturālie faktori nosaka iespējas un ierobežojumus enerģētikas politikas veidošanā un īstenošanā. Vienlaicīgi pastāv manevra un izvēles iespējas lēmumu pieņemšanā enerģētikas sektorā. Tādējādi šeit būtu svarīgi noskaidrot enerģētikas politiku ietekmējošos faktoros un „spēlētājus”. Acīmredzami, eksistējošie tiesiskie un institucionālie ietvari, politiskais spēku sadalījums, politikas veidošanā iesaistīto interešu grupas salīdzinošās ietekmes, kā arī kopējā valstī dominējošā politiskā un biznesa kultūra ietekmē lēmumu pieņemšanas un īstenošanas procesu.

3.1 Spēles lauks un spēlētāji

¹¹ *Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030. gadam*, 1. redakcija, 2008. gada novembris, 48.

¹² *Atjaunojamo energoresursu izmantošanas pamatnostādnes 2006.- 2013. gadam*, 2006, 18-30.

¹³ Arnis Kalniņš, *Biogāzes ražošanas saimnieciskie un vides ieguvumi*, Rīga, 2009.

Latvijā enerģētikas politika formāli tiek veidota atbilstoši citu attīstīto valstu pieņemtajiem atbildības dalīšanas principiem. Parlaments kā augstākā likumdošanas institūcija valstī apstiprina tiesiskos pamata ietvarus enerģētikas politikas veidošanai un īstenošanai. Parlamenta Tautsaimniecības komisijas enerģētikas apakškomisija regulāri izskata ar enerģētikas sektoru saistītus jautājumus. Atsevišķos jautājumos iesaistās arī citas atbildīgās parlamenta komisijas, piemēram, Ārlietu komisija. Tomēr vispirms par enerģētikas stratēģijas izstrādi un īstenošanu ir atbildīgs Ministru Kabinets. Šāda atbildības sadale ir skaidri noteikta Enerģētikas likumā: “Enerģētikas pārvaldi veic Ministru Kabinets, un to īsteno Ekonomikas ministrija un par enerģētiku atbildīgais ministrs. (..) Ministru kabinets nosaka kārtību, kādā ierīkojami jauni energoapgādes komersantu objekti, un izdod enerģijas lietošanas iekārtu un ietaišu ierīkošanas, ekspluatācijas un drošas lietošanas tehniskos noteikumus.”¹⁴ Ekonomikas ministrija un tās Enerģētikas departaments atbild par enerģētikas politikas koordinēšanu, konkrētiem ierosinājumiem enerģētikas stratēģijas veidošanā, programmu un plānu, kā arī atbilstošu regulējumu izstrādi, konkursu organizēšanu un licenču izsniegšanu. Neapšaubāmi, svarīgu lomu, īpaši ārējo attiecību jautājumos un nacionālo pozīciju veidošanā, spēlē Ārlietu ministrija. Enerģētikas politikas veidošanā un īstenošanā līdzdabojas arī citas ministrijas: vispirms - Vides ministrija, Zemkopības ministrija un Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrija. Savukārt Finanšu ministrija valstī ir atbildīga par nodokļu politikas realizēšanu, un konkrētas finanšu iniciatīvas (piemēram, akcīzes nodokļi) var veicināt vai ierobežot atsevišķu energoresursu ekonomisko izdevīgumu.

Energoapgādes regulēšanu veic regulatori - līdz 2009. gada 1. novembrim tie darbojās gan nacionālajā, gan pašvaldību līmenī. Valsts regulators - Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisija (SPRK) kā neatkarīga valsts institūcija ir atbildīga par elektroenerģijas un gāzes sektora regulāciju, izsniedzot arī attiecīgas licences un apstiprinot tarifus.¹⁵ Nacionālā un pašvaldību līmenī ir izveidota arī virkne aģentūru, kuru uzdevums ir koordinēt un veicināt konkrētu ar enerģētiku saistītu mērķu īstenošanu. Piemēram, Ekonomikas ministrijas pārraudzībā 2008. gadā sāka darboties Būvniecības, enerģētikas un mājokļu aģentūra (līdz enerģētikas funkciju pārņemšana no Latvijas Investīciju un attīstības aģentūras tā darbojās kā Mājokļu aģentūra). Tās uzdevumos ietilpa valsts un starptautisko atbalsta programmu būvniecības, enerģētikas un mājokļu jomā, kā arī ēku un būvju energoefektivitātes paaugstināšanas pasākumus vadīšana un īstenošana. Ar līdzīgiem uzdevumiem pašvaldību līmenī 2007. gadā tika izveidota Rīgas enerģētikas aģentūra, kuras piemēram seko arī reģionālās pašvaldības.

¹⁴ *Enerģētikas likums*, stājās spēkā 1998. gada 6. oktobrī, 76. pants

¹⁵ *Likums Par sabiedrisko pakalpojumu regulatoriem*, stājās spēkā 2001. gada 1. jūnijā

Vienlaicīgi tieši un netieši enerģētikas politikas veidošanā iesaistas arī dažādas interešu grupas. Lielie uzņēmumi *Latvenergo* un *Latvijas Gāze* acīmredzami ir nozīmīgi aktieri lēmumu pieņemšanas procesā. Jāņem vērā, ka kompānijas regulāri valdībai sniedz informāciju par sektora attīstību un iespējamajiem risinājumiem, kā, piemēram, pārvades sistēmas operatora ikgadējie novērtējuma ziņojumi. Procesos klātesoši ir sociālie partneri - Pašvaldību savienība, Latvijas Darba devēju konfederācija un Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kamera. Pašvaldības nozīmīgu lomu spēlē īpaši siltumapgādes jautājumos. Arvien klātesošākas un enerģiskākas savu interešu virzīšanā kļūst dažādas asociācijas (vēja enerģētikas asociācija, biomasas asociācija, mazo hidroelektrostaciju asociācija, atjaunojamo energoresursu konfederācija, siltumapgādes asociācija). Zinātisko redzējumu un rekomendācijas izstrādā un piedāvā Latvijas Zinātņu akadēmija, Pasaules Enerģijas padomes Latvijas nacionālā komiteja, kā arī virkne zinātnisko institūtu. Lai gan nevalstiskās organizācijas ir bijušas visumā fragmentētas un mazāk ietekmīgas, to lomai kopējā debatē par valsts ilgtermiņu attīstību vajadzētu pieaugt.

Par spīti šai formālajai struktūrai ne mazāk svarīgi ir noskaidrot enerģētikas sektora „spēles lauku” raksturojošās tendences un tajā valdošo biznesa un politisko kultūru. Pirmkārt, enerģētikas sektora attīstība un realizētā politika atbilst un atspoguļo kopējās valsts attīstības tendences un pastāvošās politikas un biznesa kultūras iezīmes un prakses. Vēl jo vairāk - enerģētikas sektors kā viens no svarīgākajiem valsts ekonomikas sektoriem ar nozīmīgu finansiālu apgrozījumu ir piesaistījis acīmredzamu biznesa interešu grupu un politisko spēku interesi. Zināmu iespaidu atstājis tas, ka Latvijā kā zināma prakse ir iedibināta atsevišķu sektoru „atdošana valdījumā” konkrētiem politiskajiem spēkiem. Neskatoties uz zināmu eiropizācijas klātbūtni (gan saturā, gan formā), caurskatāmība un atbildības pakāpe ir visumā ierobežota, un saglabājas potenciāls neformālu biznesa darījumu veicināšanai. Pieņemtie lēmumi vedina konstatēt, ka politiskās un finansiālās „kaulēšanās un tielēšanās” un „politiskā biznesa rentabilitātes noturēšanas” principi dominē lēmumu pieņemšanas procesā enerģētikas sektorā, atstājot stratēģisko plānošanu un izvēles otrajā plānā.

Otrkārt, izveidotie institucionālie rāmji rada jautājumus par to efektivitāti un caurskatāmību, un acīmredzami pastāv iespējas uzlabot iesaistīto institūciju koordinētības, atbildības, kā arī uzticības pakāpi. Piemēram, SPRK darbību finansiāli nodrošina valsts nodeva no regulējamo nozaru uzņēmumiem.¹⁶ Ņemot vērā, ka šīs nodevas lielums atkarīgs no uzņēmumu apgrozījuma, faktiski regulatora noteikti augstāki tarifi palielina arī SPRK budžetu. Šeit acīmredzami rodas jautājumi un aizdomu ēna par iespējamo interešu konfliktu. Jautājums tika publiski aktualizēts parlamenta līmenī 2009.

¹⁶ Likums *Par sabiedrisko pakalpojumu regulatoriem*, 29.-31. pants

gada sākumā, kad atklājās - Igaunijas patērētāji maksā mazāk par gāzi, kas nonāk pie patērētājiem no viena avota - Inčukalna gāzes pazemes krātuvēm.¹⁷ 2009. gadā ekonomiskās krīzes un funkciju optimizācijas kontekstā ir veikta un tiek arī paredzēta virkne izmaiņu institucionālajos rāmjos. Faktiski beiguši darboties Būvniecības, enerģētikas un mājokļu aģentūra (juridiski - no 2010. gada 1. jūlija). Ar 2009. gada 1. novembri vairs nepastāv pašvaldību regulatori. Atsevišķas ar enerģētiku saistītas funkcijas no citām valsts institūcijām pārņem Ekonomikas ministrija. Lai gan, iespējams, šāda reorganizācija bija ne tikai finansiāli determinēta, bet arī institucionāli pamatota un optimizējoša, tomēr skaidrs, ka funkciju pārņemšanas un stabilizācijas periodā, transformācijas procesā esošie institucionālie ietvari var radīt gan institucionālas darbības pretrunas, gan atsevišķu funkciju realizēšanas vājināšanu, gan lielāku politiskās ietekmes iespējamību.

Treškārt, politikas veidošana enerģētikas sektorā ilgstoši ir pasniegta kā šaura ekspertu un iesaistīto lielo uzņēmumu prerogatīva. Nenoliedzot nozares tehnoloģisko un finansiālo specifiku, šādai nostājai acīmredzami ir bijusi arī ieinteresētība „turēt grožus savās rokās”, kas visupirms ir bijusi izdevīga lielajām enerģētikas kompānijām.¹⁸ Pakāpeniski tomēr debate ir atvērta un izvērsta, un no šaura nozares jautājuma enerģētika ir kļuvusi par politisku, ekonomisku, sociālu un ģeostratēģisku problēmjautājumu, kam arvien lielāku uzmanību pievērš sabiedrība. To ir noteikuši gan ārējie notikumi, gan iekšējā attīstība. Atvērtajā enerģētikas debatē arvien lielāku lomu sāk spēlēt konkrētu enerģētikas jautājumu, kā arī finanšu, politikas, starptautisko attiecību ekspertu grupas, kas piedāvā savu redzējumu par enerģētikas sektora attīstību, tā mērķiem un uzdevumiem.¹⁹

Ceturtkārt, novērojama arvien pieaugoša eiropeizācijas klātbūtne ar konkrētām saistībām un pakāpeniski transformējošu darbības lauku. Lai gan, kā konstatē Juris Ozoliņš, Latvija saglabā nozīmīgas manevra iespējas konkrētu uzstādījumu un instrumentu izvēlē, vienlaicīgi uzņemtās saistības ES un arvien izvērstāka kopienas

¹⁷ Rūtenberga-Bērziņa, Ilze, “Igauņi par gāzi maksā mazāk”, *Latvijas Avīze*, 2009. gada 19. februāris

¹⁸ Skat., piemēram, Kārlis Miķelsons, “Ne katrs ir braucējs, kam groži rokā”, *Latvijas Avīze*, 2008. gada 17. aprīlis; intervija ar Juri Savicki, *Biznes Klass*, 2008. gada septembris, Nr. 8, 22.

¹⁹ Pēdējā gada laikā ir parādījusies vesela virkne pētījumu, ko realizējušas nevalstiskās struktūras: RTU Vides aizsardzības un siltuma sistēmu institūts, *Atjaunojamo energoresursu izmantošanas iespēju izvērtējums Latvijā līdz 2020. gadam* (2008. gada decembris), *Latvijas atjaunojamo energoresursu izmantošanas un energoefektivitātes paaugstināšanas modelis un rīcības plāns* (2009. gada jūlijs) (pētījumi tapuši ar Latvijas vides aizsardzības fonds finansiālu atbalstu); SSE Riga/BICEPS pētījums par vēja izmantošanu elektroenerģijas ražošanā- *Renewable Energy: Is there a Latvian Master Plan?* (2008. gada decembris); Pēteris Strautiņš (Swedbank), *Skatījums uz iespējām, riskiem un risinājumiem Latvijas enerģētikā* (2009. gada janvāris); LĀI pētījums par reģionālajiem enerģētikas jautājumiem- *Energy: pulling the Baltic Sea region together or apart?* (2009. gada jūnijs).

likumdošana uzliek arī zināmu darbības „jumtu”. Piemēram, liberalizācijas likumdošana kopienas līmenī ir veicinājusi Latvijas enerģētikas tirgus (šobrīd visupirms elektroenerģijas jomā) demonopolizāciju un spēcīgu ārvalstu spēlētāju, piemēram, *Eesti Energia*, ienākšanu un konkurences parādīšanos Latvijas enerģētikas tirgū.

Piektkārt, par spīti spēles vides izmaiņām un atvērtības palielināšanai savu centrālo pozīciju enerģētikas debatē un praksē saglabā divi lieli monopoluzņēmumi: *Latvenergo* un *Latvijas Gāze*. Nevar neņemt vērā arī gāzes piegādātāja *Itera Latvija*, kā arī lielākā siltumapgādātāja *Rīgas siltums* finansiālo potenciālu un klātbūtni lēmumu pieņemšanā. *Latvenergo* lomu kodolīgi raksturoja viens no koalīcijas partiju vadošajiem pārstāvjiem Viesturs Silenieks (ZZS): „Ekonomikas ministriju enerģētikas jomā visu laiku vada *Latvenergo*, nevis ministrs, un tam, vai pašlaik ministrs ir vai nav un kā ministri tur mainās, nav nekādas nozīmes.”²⁰ Lai gan, šāda vērtējuma pamatotība rada jautājumus, *Latvenergo*, saražojot 90% valstī ražotās elektroenerģijas, acīmredzami spēlē nozīmīgu lomu enerģētikas politikas veidošanā un īstenošanā. Zināmā mērā kompānijas pozīcijas stiprina tas, ka sabiedrības spiediena rezultātā 90. gadu beigās tika apstādināta *Latvenergo* privatizācija, un 1999. gadā Saeima grozīja Enerģētikas likumu, atsakoties no šī monopoluzņēmuma privatizācijas un saglabājot to kā valsts akciju uzņēmumu.

Latvijas Gāze tika privatizēta 90. gadu otrajā pusē, un šobrīd kompānijas akcijas pieder *E.ON Ruhrgas* (47%), *Gazprom* (34%) un *Itera Latvija* (16%).²¹ 2005. gadā tika plānots 2010. gadā uzsākt gāzes sektora demonopolizāciju, jo to paredzēja vienošanās ar ES. 2009. gada beigās plāni jau tika atvirzīti līdz 2015. gadam. *Latvijas Gāze* atkārtoti ir brīdinājusi par iespējamo tiesvedību, ja valdība uzsāks sektora liberalizāciju, jo 1997. gadā noslēgtā vienošanās starp Latvijas valdību un uzņēmumu paredzēja kompānijai ekskluzīvas tiesības uz gāzes piegādi un izplatīšanu līdz 2017. gadam. Ņemot vērā *Gazprom* dominējošo lomu uzņēmumā, nav arī pārsteigums, ka Krievijas gāzes piegādes tiek pasniegtas kā Latvijai visizdevīgākais enerģētiskais risinājums. *Latvijas Gāzes* valdes priekšsēdētājs Adrians Dāvis Pasaules Enerģijas padomes Latvijas nacionālās komitejas un Nacionālās Enerģētikas valdes sēdē 2009. gada decembrī pauda: „Latvijas energoprioritātei vismaz līdz 2020. gadam ir jābūt gāzei. Atjaunojamie energoresursi ir jāatliek — ar tiem var nodarboties bagātā pasaule. Arī ogļu stacija ir absurds. Vajag bez domāšanas uzlikt jauno dabasgāzes energobloku. Un kas tā par vaidēšanu par *Latvijas Gāzes* monopolu? Vai mēs kādreiz kādu neesam apgādājuši?” Viņaprāt, Ministru Kabineta apstiprinātās Enerģētikas attīstības pamatnostādnes ir „jāaprok jau šodien, jo tur

²⁰ Intervija ar Viesturu Silenieku, „Ekonomikas ministriju vada *Latvenergo*”, *Nedēļa*, 2007. gada 17. decembris, 22.

²¹ *Latvijas Gāze*; pieejams: <http://www.lg.lv/?id=94>

nav nekas par gāzi” un „nav arī ko baidīties no Eiropas Savienības, tur nākamgad jaunus cilvēkus ievēlēs, viss mainīsies...”²² Citāti parāda ne tikai uzņēmuma atbalstāmās prioritātes, bet arī spēka apzināšanos un tā atklātu izpausmi. Nav pārsteigums, ka visumā līdzīgās pozīcijās par Latvijas enerģētikas sektora mērķiem ir *Itera Latvija*. Lai gan formāli uzņēmums pieder Kiprā reģistrētai *Davonte Holding Limited* (66%) and *Danish Inter Energia Holding ApS* (34%), tas zināms kā Krievijas kompānijas *ITERA* meitas uzņēmums, kuram pieder arī 16% *Latvijas Gāzes* akciju un kurš turklāt nodrošina aptuveni 30% Latvijai nepieciešamās gāzes piegādes. Kā jebkurā valstī, arī Latvijā lielās biznesa grupas izmanto lobēšanu un savu interešu aizstāvību visaugstākajā politiskajā līmenī. Par to detalizēti savā pētījumā raksta Aiga Grišāne. Tomēr vienlaicīgi parādās arī ierobežojumi šādai savu interešu aizstāvībai. Juris Savickis 2008. gada otrajā pusē valdības izvēli par labu ogļu stacijas projektam kritizējis kā ekonomiski un ekoloģiski neizdevīgu politiskās lobēšanas rezultātu.²³ Neanalizējot šādas interpretācijas pamatotību, pats fakts zināmā mērā atspoguļo zināmu dinamiku korporatīvisma un lobiju faktoram enerģētikas „spēles laukā”.

Tādējādi faktiski var runāt par divām vienlaicīgi pastāvošām pretrunīgām tendencēm Latvijas enerģētikas politikas lēmumu pieņemšanas vidē. Pirmā tendence izriet no postpadomju politiskās un biznesa kultūras mantojuma, kas sevī bieži ietver sektora un lēmumu necaurskatāmību, spēcīgu korporatīvo interešu klātbūtni, politikas un biznesa sasaisti, nozīmīgu ārvalstu energoresursu piegādātāju (visupirms ar Krieviju saistīto uzņēmumu) kapitāla klātbūtni. Otrā tendence ietver arvien spēcīgākus eiropeizācijas elementus: kopienas regulējumu „iespiešanās” un pieaugoša EK klātbūtne Latvijas enerģētikas vidē, kā arī pieaugoša sabiedrības ieinteresētība un aktīvāka līdzdalība, mazo ražotāju un asociāciju aktivizēšanās enerģētikas sektora dienas kārtības veidošanā un realizēšanā.

3.2 Stratēģijas, likumdošana un prakse

Latvijas parlaments un valdība ir izstrādājusi virkni plānošanas, likumdošanas un regulējošo normatīvo aktu. Stratēģiskās plānošanas jomā kā ietvardokuments kalpo *Latvijas nacionālais attīstības plāns 2007-2013. gadam* (apstiprināts 2006. gadā). Lai gan 2002. gadā tika apstiprinātas *Latvijas ilgtspējīgas attīstības pamatnostādnes*, šobrīd tiek izstrādāta jauna un izvērstā *Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030. gadam*. Lai gan šajos stratēģiskajos dokumentos uzmanība tiek veltīta arī enerģētikai, par sektora attīstības nozīmīgāko dokumentu jāuzskata 2006. gadā apstiprinātās *Enerģētikas*

²² Citēts Melbārzs, Līva, “Adriāns Dāvis: Latvijas prioritātei vismaz līdz 2020.gadam jābūt gāzei”, *Dienas Bizness*, 2008. gada 18. decembris

²³ Агорова, Инна “Угольная ТЭЦ победила газовую”, *Telegraf*, 2008. gada 24. septembris.

pamatnostādnes 2007-2016. gadam. Apstiprinātas arī Atjaunojamo energoresursu izmantošanas pamatnostādnes 2006.-2013. gadā. Izstrādāti arī attiecīgie vidēja termiņa plāni un programmas, kas gan tieši, gan netieši attiecas uz enerģētikas sektoru: piemēram, Klimata pārmaiņu samazināšanas programma 2005.-2010. gadam, Latvijas Lauku attīstības programma 2007.-2013. gadam, programma Biodegvielas ražošana un lietošana Latvijā, 2003.-2010. gadam, Biogāzes ražošanas un izmantošanas attīstības programma 2007.-2011. gadam, kā arī ES rīcības plāni - Energoefektivitātes rīcības plāns 2008.-2010. gadam (apstiprināts 2008. gadā), rīcības plāns atjaunojamo energoresursu atbalstīšanai (plānots iesniegt līdz 2010. gada jūnijam). Kā svarīgākie likumdošanas jomā jāuzskata Enerģētikas likums (1998, ar virkni vēlāku grozījumu) un Elektroenerģijas tirgus likums (2005), kas kā galvenais normatīvais akts regulē atjaunojamo resursu izmantošanu un atbalstu. Ministru Kabinets ir apstiprinājis veselu virkni dažādu MK noteikumu, starp kuriem lielu publicitāti ieguva noteikumi 198. (2009. gada 24. februārī) un 486. (2009. gada 26. maijā), kas noteica obligātā iepirkuma tarifus elektroenerģijai, izmantojot atjaunojamos energoresursus.

Enerģētikas pamatnostādnes 2007.-2016. gadam nosaka Latvijas valdības politikas pamatprincipus, mērķus un rīcības virzienus enerģētikas nozarē ilgtermiņā. Tiek atzīta enerģētikas sektora nozīmība visas valsts ilgtspējīgas attīstības kontekstā: „Enerģijas pietiekamība valstī ir valsts ekonomiskās attīstības, dzīves kvalitātes nodrošināšanas un valsts drošības jautājums. Enerģētikas nozares attīstības mērķis ir nodrošināt līdzsvarotu, kvalitatīvu, drošu un ilgtspējīgu tautsaimniecības un iedzīvotāju apgādi ar enerģiju.” Tiek izvirzīti mērķi, kas faktiski saskan ar ES definētajiem enerģētikas politikas trīs „lielajiem vaļiem”: drošas piegādes, konkurences un konkurētspējas veicināšana, energoefektivitāte un atjaunojamo energoresursu izmantošana. Tomēr praksē uzstādīto mērķu realizācija - konkrēti valdības lēmumi - ir bijusi visumā pretrunīga.

3.2.1 Energoresursu piegāžu drošība un diversifikācija

Par spīti tam, ka tieši jaunās ES dalībvalstis ir bijušas visvairāk ieinteresētas paust savu atbalstu kopienas enerģētiskās solidaritātes principam un mazināt atkarības pakāpi no Krievijas piegādēm, realizējot piegāžu diversifikāciju, Latvijas valdošā koalīcija pēc 2006. gada parlamenta vēlēšanām izvēlējās zināmā mērā atšķirīgu pieeju enerģētiskās drošības jautājumam, uzsvaru liekot uz ekonomisko iespēju izmantošanu. Enerģētika šajā kontekstā tika „ekonomizēta”, apzināti mazinot politiskās komponentes klātbūtni. Enerģētiskā drošība tika raksturota, visupirms, ar stabilām piegādēm un cenām. Tieši ar gāzi saistīto jautājumu risināšana kļuva indikatīva. Latvijas lēmumu pieņēmēji izteica savu ieinteresētību iespējamajā Krievijas-Vācijas gāzes vada *Nord Stream* atzara „iegriešanā” Latvijā, Dobeles pazemes gāzes krātuvi attīstīšanā, kā arī gāzes

elektrostacijas būvniecībā. Tas tika pamatots ar to, ka gāzes īpatsvara palielināšana nenoliedzami varētu daļēji apmierināt nepieciešamību pēc papildus resursiem un bāzes jaudām elektroenerģijas ražošanā. Turklāt gāze ir salīdzinoši lēta un, to izmantojot, būtu mazāki oglekļa emisiju apjomi nekā oglei. Valdības izvēlētā ekonomiskās un enerģētiskās sadarbības intensifikācijas nepieciešamība ar Krieviju sakrita ar iepriekšminēto lielo biznesa, īpaši gāzes sektora, pārstāvju nostāju. *Latvijas Gāzes* vadītājs Adrians Dāvis un *Itera Latvija* prezidents Juris Savickis atkārtoti uzsvēra Krievijas ekonomiskās un enerģētiskās partnerības potenciālu un līdzšinējo piegāžu uzticamību.²⁴

2008. gadā tomēr notika zināma prioritāšu pārvērtēšana enerģētiskās stratēģijas veidošanā, un Krievijas-Gruzijas konflikts acīmredzami ietekmēja parādījušās korekcijas. Kā izteicās ārlietu ministrs Māris Riekstiņš: „Man šķiet, ka pēdējie notikumi liks izvērtēt enerģētikas politiku. (..) Nevar visu mērīt rublī vai latā.”²⁵ Savukārt premjers Ivars Godmanis izteica savu pozīciju, ka gāzes vada *Nord Stream* un kādu tā atzaru būvniecība iespējama tikai tad, ja to atbalsta visas ES dalībvalstis un tam ir ES prioritārs statuss. Iepriekš prioretizēto gāzes staciju aizstāja valdības atbalsts ogļu stacijas projektam. Tomēr uz šīm politikas izmaiņām būtu jāraugās piesardzīgi. Pirmkārt, rodas jautājums, vai valdošās koalīcijas nostājas izmaiņas noteica radušās stratēģiska rakstura atskārsmes, vai iekšpolitisko konsekvencu apzināšanās par iepriekš realizētās pieejas augstajām politiskajām izmaksām jau tā zemo reitingu kontekstā. Otrkārt, 2008. gada nogalē papildus Ministru Kabineta nostājai, atbalstot ogļu staciju, bez plašākas diskusijas parādījās arī atbalsts šķīdinātās gāzes terminālim. Treškārt, vēršanās pie EK par ogļu stacijas atbilstības izvērtējumu ir diskutējama un faktiski izskatās pēc lēmuma nepieņemti vai attālināt lēmumu un tā realizāciju. Ceturkārt, parlamenta lēmums 2008. gada decembrī atcelt pazeminātās nodokļu likmes Latvijā ražotai biomasai, bet saglabāt šādas pazeminātas likmes (10%) importētajai Krievijas gāzei, kas acīmredzami mazina konkurētspēju vietējiem atjaunojamajiem energoresursiem, stiprina no Krievijas nākošās gāzes pozīcijas un, respektīvi, nonāk pretrunā ar diversifikācijas mērķiem. Paradoksāli un divdomīgi, bet visumā Latvijas politikajai videi raksturīgi, ka lēmumu kritizēja tā laika ekonomikas ministrs Kaspars Gerhards, kuram pašam būtu jābūt zināmai līdzatbildība par šādu lēmumu.²⁶ 2009. gada decembrī gan tika pieņemti grozījumi likumam “Par

²⁴ Skat., piemēram, intervijas ar Adrianu Dāvi: Laura Krastiņa, “Dāvja intīmais nacionālais lepnums”, *Republika*, 2006. gada 7-12. aprīlis; Zaiga Dūmiņa, “Nacionālā bagātība- gāzes krātuves”, *Diena*, 2007. gada 7. maijs. Intervijas ar Juris Savicki: Strautiņš, Pēteris. “Gāze pusgadšmitam”, *Diena*, 2007. gada 18. februāris; “Gāze, čeka un hokejs”, *Diena* 2008. gada 19. maijs; Tatyana Fast, “Пусть Россия и Америка на территории Латвии дружат, а не воюют”, *Telegraf* 2008. gada 17. septembris.

²⁵ Citēts Gunta Sloga, „Diplomāts bez degsmes”, *Diena*, 2008. gada 31. augusts.

²⁶ LETA. “Gerhards atzīst vietējo energoražotāju diskrimināciju”, 2009. gada 13. februāris

akcīzes nodokli”. Tie paredz no 2010. gada 1. maija dabasgāzei, kuru izmanto kā kurināmo, piemērot akcīzes nodokli Ls 15,6 par 1000 kubikmetriem, bet dabasgāzei, kuru izmanto kā degvielu, – Ls 70 par 1000 kubikmetriem. Lai gan akcīzes nodoklis faktiski palielina vietējo atjaunojamo energoresursu konkurētspēju, pats lēmuma pieņemšanas process kārtējo reizi atspoguļoja necaurskatāmības un neprognozējamības klātesamību. Savukārt lēmuma pieņemšanas veids atstāja nepārprotamu iespaidu, ka vienīgais tā mērķis bija budžeta deficīta segšana, nevis apsvērumi par enerģētikas jomas prioritāšu sasniegšanu vai ilgtspējīgas tautsaimniecības attīstības veicināšanu. Turklāt iespējams, ka slēgtās valdības sēdēs ir skatīti arī jautājumi par jaunas 400 MW gāzes stacijas celtniecību jeb TEC-2 rekonstrukcijas otro kārtu.²⁷ Ja šāds lēmums tiktu pieņemts, tas būtu acīmredzamā pretrunā gan ar stratēģiskajos dokumentos deklarēto dažādošanas mērķi, gan iepriekš pieņemtajiem valdības lēmumiem par atbalstu ogļu stacijas būvniecībai, gan nepieciešamību iesaistīt plašāku sabiedrību diskusijā par enerģētikas mērķiem.

3.2.2 Atjaunojamo energoresursu izmantošana, klimata pārmaiņu ierobežošana un energoefektivitāte

Liela uzmanība pilnīgi pamatoti pēdējos gados pievērsta vietējo atjaunojamo resursu izmantošanai enerģētikas sektorā, īpaši elektroenerģijas ražošanai, kā arī energoefektivitātes veicināšanai un apkārtējās vides aizsardzībai. Lai gan šie jautājumi ir nozīmīgi katrs atsevišķi, faktiski tie ir cieši saistīti ilgtspējīgas attīstības aspekti. Izvērstis izvērtējums par šo valsts deklarēto mērķu sasniegšanu tiek sniegts Ojāra Balcera un Dainas Eberšteinās sadaļās, tomēr visumā jāsecina, ka acīmredzami šeit atkārtojas vispārējas enerģētikas politikas veidošanas tendences - fragmentēta pieeja, pretrunīgums, neprognozējamība, necaurskatāmība lēmumu pieņemšanā. EM izsludinātais konkurss par tiesību iegūšanu vēja enerģijas pārdošanai obligātajā iepirkumā un to pārtraukšana dažas nedēļas pirms konkursa beigām 2008. gada decembrī, kā arī MK noteikumu (198. un 486.) izstrāde, iekļautie mehānismi un to maiņa 2009. gada pavasarī visumā bija simptomātiski Latvijas enerģētikas politikas lēmumu pieņemšanas procesam.

3.2.3 Konkurētspējas palielināšana

Tirgus liberalizācijas un konkurences un konkurētspējas veicināšanas jautājumā savstarpēji cieši savijušies jautājumi nacionālajā, reģionālajā un kopienas līmenī. Lai gan konkurētspējas palielināšana un attiecīgo akcentu izvietošana būtu visupirms Latvijas valsts interesēs, tomēr rodas iespaids, ka galvenais dominējošais vadmotīvs - izpildīt kopienas direktīvas un uzņemtās saistības, nevis radīt pārdomātu ilgtermiņa vidi, kas labvēlīga konkurencei. ES un Latvijas mijiedarbībai detalizētāk pievēršas Juris Ozoliņš,

²⁷ Līva Melbārde, „TEC-2 rekonstrukcijai meklē 300 miljonus”, *Dienas Bizness*, 2009. gada 27. novembris

kurš visumā kritiski izvērtē Latvijas enerģētikas politikas eiroleizācības normu un vērtību socializācijas dziļumu.

Jāsecina, ka Latvija formāli seko kopienas direktīvām, un tas atstāj arī pozitīvas sekas. Lai gan *Latvenergo* privatizācija vai gāzes nozares demonopolizācija īstermiņā nav iespējama, tieši elektroenerģijas tirgū jau novērojamas arī pozitīvi vērtējamās tendences. Kopš 2007. gada Latvijas elektrības tirgus ir atvērts, un aptuveni 5% no tā ir nonākuši *Eesti Energia*, precīzāk - tā meitas uzņēmuma *Enefit*, kontrolē. Šobrīd *Latvenergo* jau ir atguvis daļu klientu, piedāvājot izdevīgākus elektroenerģijas piegādes nosacījumus. Lai gan līdz pilnīgi atvērta, caurskatāma un sabalansēta tirgus atvēršanai vēl jāspēr nopietni soļi, jāatzīst, ka Latvija starp Baltijas valstīm patlaban ir visvairāk pavirzījies uz tirgus attiecībām un konkurences veicināšanu elektroenerģijas jomā. Savukārt *Latvenergo* meklē iespējas savas konkurētspējas palielināšanai.²⁸ Un, ņemot vērā ES arvien pieaugošo politisko, institucionālo un finansiālo klātbūtni Baltijas reģiona enerģētikas sektorā²⁹, acīmredzami iezīmējas zināmi neatgriezeniski procesi Baltijas reģiona enerģētiskās reģionalizācijas un reģionālās konkurences virzienā.

Tomēr visneskaidrākie un pretrunīgākie jautājumi rodas tieši tur, kur ES dod dalībvalstīm pietiekoši lielu rīcības un manevra brīvību: nodokļu sistēmā un iepirkumu un investīciju atbalsta shēmās. Kā norāda autori, šeit tiek radīti spēles noteikumi, kas rosina šaubas par godīgas un pamatotas konkurences veicināšanu un ilgtspējīga enerģētikas sektora attīstību kopumā. Tomēr enerģētikas sektora prioritāšu bieži pretrunīgā un neskaidrā realizācija visumā gan nav pārsteidzoša, ņemot vērā eksistējošo „spēles lauku” enerģētikas sektorā, tā tiesisko regulējumu, kā arī valstī kopumā valdošo politisko un biznesa kultūru.

4. Secinājumi: virzībā uz ilgtspējīgu, konkurētspējīgu un drošu enerģētikas sektoru

Enerģētika jebkurā modernā sabiedrībā ir viens no nozīmīgākajiem valsts tautsaimniecības sektoriem, kam ir ilgtermiņa ietekme uz sabiedrības attīstību kopumā. Tādējādi, uzsākot diskusiju par enerģētikas sektoru, ir svarīgi skaidri apzināties enerģētikas sektora „sistēmiskumu” valsts makroekonomiskās, tehnoloģiskās, sociālās un politiskās attīstības veicināšanai. Pirmkārt, enerģētikai acīmredzami ir nozīmīga ietekme uz valsts ekonomisko attīstību. Ilgtspējīga ekonomiskās attīstības modeļa radīšanā ir

²⁸ Skat., piemēram, Reiņa Āboltiņa interviju ar *Latvenergo* elektroenerģijas vairumtirdzniecības virziena Tirdzniecības attīstības daļas vadītāju Gati Junghānu un ES enerģētikas komisāra padomnieku Juri Ozoliņu, „Uz vienotu tirgu- ar Briseles atbalstu”, *Energoforums*, 2009. gada augusts, 4-5.

²⁹ Šeit jāņem vērā 2008. un 2009. gada ES rīcības dokumenti un plāni, kuriem ir tieša ietekme uz Baltijas jūras reģiona enerģētikas sektora attīstību: *A European Economic Recovery Plan* un *Baltic Electricity Market Integration Plan*.

nepieciešama konkurences un konkurētspējas veicināšana, mazās un vidējās uzņēmējdarbības vēršanās plašumā, lauksaimniecības un reģionālās attīstības iespēju dažādošana. Acīmredzami, vietējo atjaunojamo resursu izmantošana dod ieguldījumu šāda valsts ekonomiskās attīstības modeļa veicināšanā. Ilgstoši enerģētikas sektors ir bijis un arī pašlaik saglabā visumā ražošanas un investīciju centralizētu raksturu, kas savukārt ir radījis jautājumus par caurskatāmības un efektivitātes pakāpi gan pašā enerģētikas sektorā, gan ekonomikā kopumā. Turklāt pastāv bažas par tā sauktās ekonomiskās „holandiešu slimības” simptoma izpausmēm, respektīvi, pārmērīgas investīcijas lielos projektos bremsē mazās un vidējās uzņēmējdarbības veicināšanu, kā arī padara valsts ekonomiku neelastīgāku un jūtīgāku uz ārējo faktoru izmaiņām.

Otrkārt, Latvijas valdība ir vairākkārtīgi deklarējusi zināšanu sabiedrības veicināšanas nepieciešamību. Protams, neizslēdzot fosilo energoresursu klātbūtni enerģētikas sektorā, nenoliedzami nākotnes inovāciju potenciāls arī Latvijā vispirms saistās ar jaunajām - videi draudzīgajām un energoefektīvajām - tehnoloģijām enerģētikas sektorā, kā arī konkurences palielināšanu un mazās un vidējās uzņēmējdarbības veicināšanu. Inovācijas, tehnoloģiju pilnveidošana un energoefektivitātes veicināšana savukārt var dot papildus ienākumus no emisiju tirdzniecības. Respektīvi - papildus ieguldījumus tehnoloģiskajiem pilnveidojumiem. Tādejādi jāveicina process, ko varētu raksturot kā augšupejošu, attīstībā vērstu spirāli, kurā pozitīvas pārneses rada pozitīvu tālāku efektu un priekšnoteikumus tālākai attīstībai.

Treškārt, sociālo stabilitāti, kas plašākā interpretācijā nozīmē sabiedrības atbalstu valsts pasludinātajiem ilgtermiņa mērķiem un valdības rīcībai šo mērķu realizācijā, var veicināt ar plašākas sabiedrības daļas iesaistīšanu un līdzatbildības uzņemšanos konkrētu projektu realizācijā. Enerģētikas sektorā tas vispirms attiecas uz iespēju plašāk attīstīt vietējo resursu potenciālu un energoefektivitātes veicināšanu. Nenoliedzami, ilgtermiņa mērķu skaidrošana un konkrētu atbalsta mehānismu caurskatāma realizācija rada uzticību valdības rīcībai un valsts pārvaldes efektivitātei, savukārt uzticība veicina sociālo stabilitāti arī ekonomisko un finanšu grūtību kontekstā. Pretējā gadījumā mērķu vai instrumentu biežā maiņa un to zināma diskreditācija rada neticību un ilgtermiņā arī sociālās un politiskās spriedzes priekšnoteikumus.

Ceturtkārt, mazām valstīm ir ārkārtīgi svarīga nepārtraukta ārējās suverenitātes stiprināšana gan politiskajā, gan ekonomiskajā laukā. Enerģētiskās pašpietiekamības veicināšana ir viens no svarīgākajiem līdzekļiem šā mērķa sasniegšanai. Latvija šobrīd ir viena no enerģētiski visievainojamākajām ES dalībvalstīm. Enerģētiskās pašpietiekamības līmenis ir zems, atkarība no viena resursa un viena piegādātāja - augsta, piegādātāja kapitāla un attiecīgas biznesa kultūras klātbūtne vietējā enerģētikas tirgū un

ekonomikā kopumā - nozīmīga, un politiskās un ekonomiskās manipulācijas iespējamība - klātesoša, atkarības diversifikācijas un līdzsvarošanas iespējas īstermiņā un vidējā laika posmā - ierobežotas. Diversifikācijas un pašpietiekamības veicināšanā acīmredzami vietējo atjaunojamo resursu izmantošanai un energoefektivitātes uzlabošanai ir jākļūst par prioritāriem mērķiem, tādējādi mazinot gala patēriņu. Vienlaicīgi Baltijas reģionālās „enerģētiskās pussalas” tālāka pakāpeniska integrācija ES tiesiskajā, tehnoloģiskajā, infrastruktūru „enerģētiskajā kontinentā” rada lielākus priekšnoteikumus enerģētiskajai drošībai īpaši krīzes situācijās, kā arī enerģētiskā sektora pilnveidošanai un ekonomiskās izaugsmes veicināšanai kopumā.

Kopējo ilgtermiņa tā saukto makro mērķu apzināšanās ir svarīga, tomēr otra monētas puse - konkrētu soļu veikšana jeb projektu realizācija, kas notiek tā sauktajā mikro līmenī, nav mazāk svarīga, lai ilgtermiņa mērķi iegūtu konkrētu saturisko piepildījumu. Konkrētu iezīmju klātbūtne un akcentu salikšana atsevišķu projektu realizācijā var arī faktiski novest pie iepriekš uzstādīto ilgtermiņa mērķu faktiskas transformācijas. Šobrīd starp svarīgākajiem un indikatīvajiem projektiem un lēmumiem ir pazemes krātuvju attīstīšana, *Nord Stream* atzars uz šīm potenciāli lielajām krātuvēm, iespējamā ogļu spēkstacija, kā arī atbalsta shēmas vietējiem atjaunojamajiem energoresursiem. Lai gan šie jautājumi var šķist savstarpēji tikai daļēji saistīti, to realizācijas forma, saturs un konceptuālā sasaiste var ietekmēt visu tālāko attīstību enerģētikas sektorā.

Piegādātāju vai resursu dažādošana Latvijā netiktu veicināta, potenciāli veidojot atzaru uz pazemes krātuvēm Latvijā, un vēl jo vairāk - papildus būvējot gāzes elektrostaciju. Atzaru var noslēgt, to var neizmantot un galu galā tas kļūst par manipulācijas instrumentu nevis drošības garantu. Acīmredzami, ka lielie gāzes projekti veicinātu Krievijas kompāniju, vispirms jau *Gazprom*, klātbūtni Latvijā. Un tieši šajā sakarā iepriekšējās valdības apgalvojumam par tirgus principu ievērošanas nepieciešamību enerģētikas sektorā faktiski ir maz kopīga ar brīva tirgus principiem ilgtermiņā. Tādas kompānijas kā *Gazprom* būtu grūti nosaukt par brīvā tirgus aktieriem, jo kompānija formāli un faktiski ir Krievijas valdības kontrolē, tās biznesa struktūra nav bijusi caurredzama un biznesa aktivitātes ne vienmēr ir ekonomiski pamatotas. Tādējādi pieaugoša atkarība no gāzes un potenciāli *Gazprom* dominējoša klātbūtne Latvijas enerģētikas sektorā var tikai veicināt Latvijas enerģētikas sektora tā saukto „gazpromizāciju” - pastiprinātu monopolizāciju un biznesa vides necaurspīdīgumu, kam nenoliedzami būs ietekme arī uz politisko vidi un lēmumiem. „Gāzes izvēles” varētu atstāt negatīvu iespaidu uz valsts ilgtermiņa attīstību kopumā. Tā vietā, lai izvēlētos resursu dažādošanu un konkurences veicināšanu, gāzes papildus izmantošana faktiski varētu tikai stiprināt instinktus pēc ierobežotas konkurences un tirgus monopolizācijas enerģētikas sektorā un ekonomikā kopumā.

Faktiski šāda „diversifikācija” un enerģētikas drošības „palielināšana” nostiprinātu esošo struktūru un tendences.

Šajā kontekstā, protams, ir ļoti svarīgi alternatīvie piedāvājumi. Tāpēc, lai gan MK noteikumi par atbalsta shēmām vietējiem atjaunojamajiem energoresursiem nerada tūlītējas izmaiņas, to ilgtermiņa sekas ir grūti pārvērtēt. Tas, ka arī lēmums par ogļu spēkstaciju ir zināmā veidā radījis šaubas par tā adekvātumu, lēmumi atjaunojamo energoresursu atbalsta jomā kļūst vēl svarīgāki Latvijas enerģētikas sektorā un ekonomikā kopumā - konfigurācijas jautājumā. Šobrīd gan lēmumi radījuši jautājumus un pretrunas. Piemēram, atbalsta mehānismi biogāzes jomā radīja veselu virkni „mācībstundu” un atstāj arī lielu potenciālu virknei uzlabojumu. Pirmkārt, Ministru Kabineta noteikumi par obligāto iepirkumu mainījās un neradīja pārliecību par to pamatotību. Tādējādi būtu nepieciešama likumdošanas un normatīvo aktu prognozējamība, ilgtspējība un pamatotība, kas veicinātu uzticību enerģētikas sektora lēmumiem. Otrkārt, šobrīd pastāv virkne investīciju mehānismu. Iespējama caurskatāmības uzlabošana un harmonizēšana. Iespējams, investīciju atbalsta mehānismus vērst uz tīklu pieslēgumu nodrošināšanu, jo tas ir viens no nozīmīgiem šķēršļiem izklīdētas ģenerācijas veicināšanā. Treškārt, kvotu sistēma radījusi jautājumus gan par to pamatotību, gan sadales caurskatāmību. Kvotas būtu jāatceļ, vienlaicīgi motivējot uzņēmējus kompleksai pieejai un tirgus mehānismu klātbūtnei. Ceturtkārt, pašu tarifu aprēķināšanas formula rada jautājumus par to pamatotību. Visvairāk - nozīmīgā atšķirība starp līdz/virs 2MW jaudas ražotnēm (šobrīd - 13 s/kWh; 9 s/kWh); kā arī formula, kas nosaka virs 2 MW jaudu ražotņu saražotas elektroenerģijas cenas piesaisti gāzes cenai. Respektīvi, ja līdz 2 MW ražotņu elektroenerģijai noteikta stabila un prognozējama iepirkuma cena, virs 2 MW - mainīga. Jādomā par atteikšanos no sasaistes ar gāzes cenu. Piektkārt, šobrīd ir noteiktas visumā neelasīgas iepirkumu cenu formulas, kas rada jautājumus ne tikai par to pamatotību, bet arī nemotivē uzņēmējus pilnveidoties un nerada iniciatīvas kompleksas pieejas veicināšanai biogāzes ražošanas un izmantošanas procesā, ņemot vērā gan enerģētikas, gan lauksaimniecības, gan apkārtējās vides jautājumus. Šeit kā piemēru varētu ņemt Vācijas sistēmu, kurā pastāv pakāpeniski degresējoša samaksa un bonusa sistēmas (attiecīgu izejvielu - lauksaimniecības produktu pārpalikumu un šķidrmēslu izmantošana, gaisa piesārņošanas mazināšana, koģenerācija, inovatīvu tehnoloģiju izmantošana, kā rezultātā samaksa var svārstīties no bāzes 12 līdz 27 eirocentiem (aptuveni 19 santīmi) par kWh; Latvijā maksimālā „stīvā” summa vismazākajām ražotnēm - nedaudz virs 16 s/kWh.) Būtu jādomā arī par tālākām perspektīvām šajā kontekstā - potenciālo emisiju tirgu attīstību un tā saukto atbrīvoto kvotu tirdzniecību, kā arī potenciālo oglekļa nodokļa ieviešanu.

Makro (izpratne un atbalsts konceptuālai un stratēģiskai pieejai „sistēmveidojošajam” enerģētikas sektoram sabiedrības ilgspējīgas attīstības kontekstā) un mikro (konkrēti izstrādāti „realizācijas” lēmumi, tādi kā MK noteikumi) līmeņu integrācija un sakārtošana acīmredzami ir visupirms politiskās varas un valsts pārvaldes atbildība.

Šajā sakarā rodas vairākas rekomendācijas, kas vispirms attiecas uz izpildvaras pienākumiem, atbildību un ieteicamajiem darbības virzieniem un pasākumiem enerģētikas nozarē.

Pirmkārt, valdībai jāuzņemas primārā atbildība par sektora sakārtošanu. Valsts klātbūtnes enerģētikas sektorā faktiskajam vadmotīvam būtu jābūt tādām, ka pamatīgāka pieeja šobrīd rada strukturētākas politikas priekšnoteikumus nākotnē. Valstij vienmēr būs jābūt aktīvai, jāuzņemas atbildība sektorā, kurš ir gan tehnoloģiski dinamisks, gan atrodas pastāvīgā starptautiskā ekonomiskā un politiskā mijiedarbībā. Tirgus un business nekad nevarēs atrisināt visus ar enerģētiku saistītos jautājumus, kas arvien vairāk aizskar praktiski visas sabiedrības attīstības jomas. Vienlaicīgi, šobrīd sakārtojot institucionālos, tiesiskos, ekonomiskos un administratīvos jautājumus, var rasties mazāka nepieciešamība pēc valsts situatīvas politiskās iejaukšanās nākotnē. Un savukārt - jo mazāka politiska iejaukšanās konkrētā situācijā, jo mazākas aizdomas par politiski ietekmētu lēmumu pieņemšanu.

Otrkārt un vēlreiz - nevar jautājumus uzlūkot tikai enerģētikas kategorijās, ir jādomā arī valsts ilgspējīgas attīstības kategorijās. Protams, nepieciešama arī zināma līdzsvarošana, kas prasa adekvātu harmonizēšanu starp īstermiņa izmaksām un ilgtermiņa ilgspējīgas attīstības veicināšanu. Vienlaicīgi jāapzinās, ka augstākas izmaksas konkrētā sektorā var veicināt vēl lielākus ieguvumus jeb pozitīvu pārnesi uz citiem tautsaimniecības sektoriem. Un otrādi - ne vienmēr īstermiņa zemas izmaksas ir izdevīgas sabiedrības attīstībai. Eksistējošo simptomu novēršana nerisina fundamentālus jautājumus, turklāt simptomu novēršana var arī ilgtermiņā ierobežot iespējas atrisināt fundamentālos jautājumus. Turklāt lielāka uzmanība jāpievērš gala patēriņa mazināšanai, mazāk jākoncentrējas tikai uz ražošanas jaudu palielināšanu. Un atkārtoties - jāveicina integrēta un koordinēta pieeja enerģētikas nozarei, ņemot vērā tās sasaisti ar ekonomiku, lauksaimniecību, vidi, ārlietām.

Treškārt, jāsakārto institucionālie ietvari. Jāveic zināms funkciju audits un to harmonizēšana, ko var pat definēt kā adekvātu „birokratizāciju”, kuras ietvaros būtu skaidri noteiktas funkcijas, procedūras, un atbildīgās institūcijas. Šobrīd zināmi soļi optimizācijas virzienā ir veikti. Īpaši tas attiecas uz Ekonomikas ministrijas Enerģētikas departamenta darbību. Tomēr vienlaicīgi jānodrošina, ka Ekonomikas ministrijas Enerģētikas departaments ir ārpus jebkādas šaubu ēnas par interešu konfliktiem, tāpēc tā

struktūra jāstiprina un ir jābūt caurskatāmāi struktūras vadītāju iecelšanai un atbildībai. Institucionāli spēcīnnot un izvēršot Enerģētikas departamenta kompetences, vienlaicīgi jāstiprina tās ārējā uzraudzības efektivitāte un darbības iekšējā kontrole - lēmumu kvalitātes kontrolei jābūt saturiskai, ne tikai formālai. Jāveicina sasaiste un koordinācija ar citām valstiskajām un nevalstiskajām struktūrām, īpaši – ar sociālajiem partneriem.

Ceturtkārt, tiesiskais lauks jāsakārto gan attiecībā uz enerģētikas sektoru (atbalsta mehānismi), gan uz spēles lauku ap enerģētikas sektoru. Tiesiski jārada skaidrāki un spēcīgāki ekonomiskās motivācijas instrumenti un iniciatīvas (gan „burkānu”, gan „pātagas” formā) prioritāro virzienu - atbalsts konkurētspējai, inovācijām, mazajiem un vidējiem uzņēmumiem - veicināšanai. Adekvātu akcentu salikšanā noteikti svarīga ir nodokļu politika (akcīzes nodokļi, potenciāli - oglekļa nodokļi, nodokļu atlaides un pazeminātas nodokļu likmes), kā arī investīciju atbalsta formas, īpaši - energoefektivitātes jomā. Piemēram, šobrīd ēku energoefektivitātes veicināšanas pasākumu ziņā Latvija arvien vairāk atpaliek no citām jaunajām ES dalībvalstīm. Tāpēc jārada vēl motivācijas instrumenti, kā arī jākontrolē kvalitāte, jo jau šobrīd var runāt par zināmu energoefektivitātes pasākumu diskreditāciju. Kā norāda Ojārs Balcers, ir virkne pasākumu, kas varētu veicināt energoefektivitāti, piemēram, siltumtrašu pilnveidošana, namu apsaimniekotāju lielāka atbildība par ēku siltināšanu.

Kopumā noteikti jāmazina administratīvie ierobežojumi (pieslēgumu problēmas, dokumentu iesniegšanas problēmas). Jāizmanto ārvalstu labās prakses piemēri.

Piektkārt, jau šobrīd veselai virknei valdības lēmumu ir neuzticība no sabiedrības, nevalstisko organizāciju un uzņēmēju puses. Tāpēc lēmumu pieņemšanas procesam jābūt caurskatāmam, un jānovērš jautājumi par interešu konfliktiem un politisko angažētību.

Faktiski enerģētika ir tas sektors, kur valsts vara var atgūt zināmu sabiedrības uzticību, veicinot atbildīgas un uz ilgtspējīgu attīstību vērstas valsts tēlu. Normatīvajos aktos jāparedz skaidrāka pati lēmumu pieņemšanas procedūra. Skaidrāk jādefinē sociālo partneru un ekspertu loma, bet visupirms - jāpadara caurskatāmākas attiecības starp valsts institūcijām un lobiju grupām. To skaidri savā pētījumā norāda Aiga Grišāne. Tas mazinātu šaubas un palielinātu uzticamību pieņemtajiem lēmumiem. Lai gan šobrīd Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroja vadībā izstrādāta koncepcija *Lobēšanas tiesiskās reglamentācijas nepieciešamība Latvijā*, izstrādāti arī atbilstoši ētiskas uzvedības noteikumi ministriju saskarsmē ar lobētājiem un veikti grozījumi Krimināllikumā, definējot atšķirību starp „lobēšanu” un „tirgošanos ar ietekmi”, tie ir tikai pirmie soļi atklātas un tiesiski definētas lobēšanas prakses veicināšanā. Atšķirībā no vairākuma ES valstu Latvija nav izvēlējusies lobiju reģistra izveidošanu, savukārt

informācijas par lobētāju piedalīšanos konkrētu lēmumu pieņemšanā publiskošana valsts institūcijās ir bijusi ierobežota (ar Vides ministriju kā izņēmumu). Tāpat nav izveidots uzraudzības mehānisms lobētāju publiskošanas prakses kontrolei, bet jautājums par Saeimas deputātu pienākumu atklāt lobētājus vispār noņemts no dienas kārtības. Uzticības atgūšana gan prasītu ne tikai konkrētu normatīvo aktu izstrādi, bet arī politiskās domāšanas veida un kultūras izmaiņas. Daļēji to noteikti var ietekmēt arī nevalstiskā sektora aktīvāka līdzdalība un eiropēizācijas paplašināšana un padziļināšana. Šajā gadījumā - attīstīto demokrātiju valsts varas un pārvaldes prakses, normu un vērtību institucionalizācija un socializācija Latvijas politisko lēmumu pieņemšanas vidē. Acīmredzami - jo sabiedrība un eksperti izvirzīs spēcīgākus argumentus par sabiedrisko labumu konkrētām enerģētikas politikas izvēlēm ilgtspējīgas sabiedrības veicināšanas kontekstā, jo sarežģītāk politiskajā līmenī būs ignorēt to klātbūtni. Pretējā gadījumā būs jārēķinās ar nepārprotami augstākām politiskajām izmaksām.

Atjaunojamie energoresursi Latvijas enerģētikas politikas uzstādījumos, saistībās un praksē

Ojārs Balcers, biedrības "Vides aizsardzības klubs" domnieks

Augusta sākumā aģentūra *LETA* ziņoja, ka Pastendē atrasti Spānijas kailgliemeži *Arion lusitanicus*, kas lielākajā Eiropas daļā ir nozīmīgs lauksaimniecības kaitēklis un invazīva suga. Spānijas kailgliemezis ir raksturīgs nevis Latvijai, bet gan Vidusjūras reģionam, kur tam ir dabiskais izplatības apgabals. Pagājušā gadsimta laikā šai sugai sākās strauja ekspansija un areāla paplašināšanās ziemeļu virzienā. Nokļuvis jaunās dzīvotnēs, Spānijas kailgliemezis tajās masveidā savairojās un kļuva par nopietnu kaitēkli. *LETA* arī informē, ka līdz šim realizētās klimata un enerģijas politikas labvēlīgie rezultāti var nākt pārāk vēlu, lai aizkavētu dabas sistēmu atgriezenisko reakciju uz cilvēka pārmērīgu atmosfēras piesārņošanu ar siltumnīcefekta gāzēm kopš tā sauktās industriālās revolūcijas sākuma vēsturiski pavisam īsā — tikai aptuveni divsimt gadu laikā.

Šis piemērs rāda arī to, ka Latvija nav izolēta klimata izmaiņu un to ietekmes kontekstā. Tieši šādi — klimata un enerģijas politikas kontekstā šajā nodaļā apskatītās tēmas nodaļas autors rekomendē Latvijas enerģētikas lēmumu pieņēmējiem skatīt atjaunojamo energoresursu, energoefektivitātes, enerģētiskās drošības, pašnodrošinājuma, sistēmas stabilitātes, izmaksu un citus saistītos jautājumus.

Un tomēr — vai šis Pireneju pussalas gliemis un tā nevēlamā ierašanās Latvijā ir kaut kā saistītā ar Latvijas AER politiku? Diemžēl ir gan saistīta. Valsts AER politikai būtu prioritāri jāinvestē energoefektivitātes pasākumos un fosilās enerģijas patēriņa samazināšanā tā, lai mēs pēc iespējas ekonomiskāk spētu izpildīt savas starptautiskās

saistības. Tieši šajā — starptautisko saistību un partnerības kontekstā — mēs spējam labvēlīgi vai nelabvēlīgi ietekmēt planētas klimatu un ideālā situācijā arī ierobežot klimata mainību un bioloģiskās daudzveidības katastrofālo samazināšanos^{30, 31, 32, 33, 34}.

Nodaļas tapšanas brīdī AER un energoefektivitātes garants ir valsts starptautiskās saistības Eiropas Kopienā kopējās klimata un enerģijas politikas ietvaros. Latvijā līdz 2020. gadam 40% primāro energoresursu veidos tieši atjaunojamie energoresursi. Tas būtu otrs augstākais rādītājs Eiropā uzreiz aiz Zviedrijas. Latvija Ekonomikas ministrijas (EM) personā šobrīd gatavo detalizētu plānu, kā sasniegt šos mērķus, lai saskaņotu un apstiprinātu to iesniegtu 2010. gadā. 2020. gada nacionālā plāna izstrāde ir pilnībā EM ziņā — kā tur tiks izlemts, tādā formātā un veidā arī plāns taps. Plāna sagatavošanu nepadara vieglāku fakts, ka ar energoresursiem saistīto politiku pārrauga Ekonomikas, Zemkopības un Vides ministrijas. Tāpat to tieši ietekmē arī citas ministrijas — piemēram, realizētie lēmumi par akcīzes un pievienotās vērtības nodokļiem un daudzdzīvokļu ēku renovācijas prakse un siltumtrašu stāvoklis. Iespējams, Latvijas enerģētikas politikas prakses apstākļos būtu bijis labāk, ja Eiropas Komisija būtu kā obligātu plāna izstrādes kritēriju minējusi noteiktu grupu pārstāvību un iesaisti šī plāna izstrādē un aprobācijā. Šāda plašāka līdzdalība vismaz daļēji sekmētu to, ka sagatavotais dokuments ir pietiekoši kvalitatīvs. Savlaicīga plašāka diskusija, cerams, palīdzētu novērst kādu acīmredzamu savtīguma izpausmi, iezīmētu valstiski svarīgākos enerģētikas attīstības virzienus, starpmērķus un plāna īstenošanai nodrošinātu līdzekļus. Saistības, kas izriet no plāna, sāks strādāt tikai tad, kad tās tiks pārnestas kā mērķi politikas dokumentos. Tad tām būs skaidri finansējuma apjomi un avoti, kā arī termiņi izpildei.

Līdz ar to mēs zinām, „kur” jābūt 2020. gadā „vispār”, bet nezinām, cik liela AER daļa būs siltumenerģijā, cik — elektroenerģijā un cik — transporta enerģijā. Līdz ar to nezinām arī izmaksas. Faktiski zinām pavisam maz — ka valdības, viena pēc otras, praksē rēķinās ar vidējo Latvijas valdību mūža ilgumu un tāpēc nav ne pamatotu stratēģiju, kas reāli darbojas, ne pēctecības. Viennozīmīgi šī ir lielākā un galvenā problēma Latvijas enerģētikā, bet pārējie jautājumi jau ir šai pakārtoti. Minēto tēzi ilustrē sekojošs zīmējums, kas attēlo tā saukto trekno gadu energoresursu bilanci. 2020. gada 40% AER īpatsvara starptautisko saistību izpildei būs nepieciešami ievērojami līdzekļi.

³⁰ Intergovernmental Panel on Climate Change. Climate Change 2007: The Physical Science Basis. Cambridge University Press, 2007.

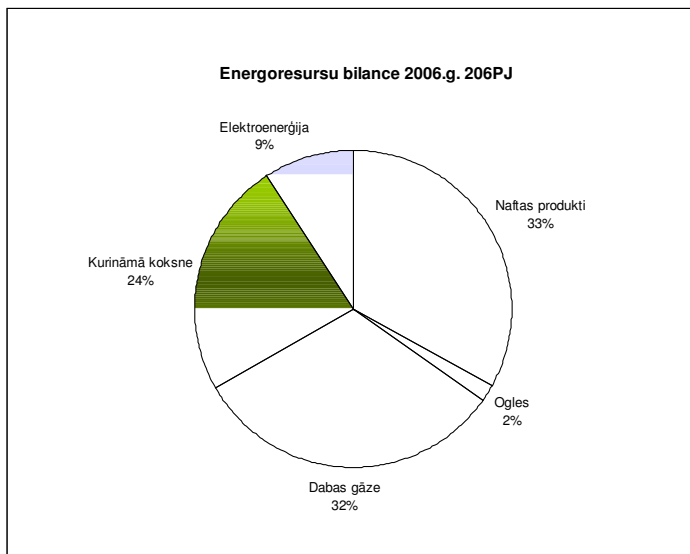
³¹ Klimata pārmaiņu starpvaldību padome. Dibinātāji Vispasaules Meteoroloģiskā organizācija un Apvienoto Nāciju Vides programma, 1988. g. <http://www.ipcc.ch/>

³² Apvienoto Nāciju Vides programmas ceturtais ziņojums. <http://www.unep.org/geo/geo4/media>

³³ Eiropas Savienības tiesību akti un politikas dokumenti klimata un enerģētikas jomā, 2009. http://ec.europa.eu/latvija/policy/topics/energy/index_lv.htm

³⁴ J.Rockstorm et al. A safe operating space for humanity. Nature, v461/24, pp472-475, 2009.

Tāpēc, lai izvēlētos valstiski un ekonomiski izdevīgāko variantu, būtu jāzina, vai mēs kā Latvija, kā Latvijas sabiedrība samazināsim atkarību no dabas gāzes siltumapgādes sektorā un strādāsim biomasas koģenerācijas virzienā, ierobežosim naftas produktu patēriņu transporta sektorā par labu atjaunojamajai degvielai un sabiedriskajam transporta sektoram. Vai arī, piemēram, investēsim siltumtrašu atjaunošanā un mājokļu renovācijā, vai selgā būvēsim daudz vēja ģeneratoru. Bet varbūt Liepājā izvēlēsimies biomasas, varbūt ogļu staciju un vēl paplašināsim kādu dabas gāzes staciju. Izvēļu ir diezgan daudz, tikai — drīz ir jāpabeidz rēķināt, jānoformē aprēķinu rezultāti un jāpieņem lēmums. Valstisks. Cerams.

1.zīm. Latvijas energoresursu bilance 2006.gadam kopā bija 206 PJ. 19 PJ jeb 9% veidoja elektroenerģija. Kurināmā koksne veidoja 50 PJ jeb 24%. Pārējo veido fosīlie resursi – naftas produkti 33%, dabas gāze 32% un ogļes 2%. Citi resursu lietojums nebija būtisks. Atjaunojamo resursu daļa pieaug (1994.g.- 27%; 2004.g.- 36%). 2020.g. tā sasniegs 40%. Būvējot fosīlos TEC, būs straujāk jāpalielina AER apjoms. Latvijas elektroenerģijas importa pārsvars pār eksportu ir aptuveni 3-4% no bilances.

Uzdosim sev jautājumu, vai pēdējie LR valdības lēmumi par atjaunojamo enerģiju ir un principā var būt caurspīdīgi, samērīgi un ekonomiski pamatoti? Cik plaši ir apspriesti aprēķini, uz kuru pamata veiks AER un attiecināmo izmaksu sadalījumu starp sektoriem³⁵? Vai ir notikusi diskusija un, ja ir, tad — par kādiem jautājumiem? Varbūt enerģētikas attīstības plānošanai ir nepieciešama ilgtermiņa pieeja, lai veiktu enerģētikas sektora un tautsaimniecības attīstības plānošanu kopumā? Autoru tiešām interesē, kā un kur salīdzināts, cik maksās un ko dos miljardu latu (vai tik?) lielās investīcijas

³⁵ Latvijas vides aizsardzības fonda uzdevumā 2009.gadā RTU Vides aizsardzības un siltuma sistēmu institūta zinātnieku izpildītais pētījums. Latvijas AER izmantošanas un energoefektivitātes paaugstināšanas modelis un rīcības plāns. D.Blumberga un līdzautori. http://www.vidm.gov.lv/lat/darbibas_veidi/atjaunojamie_energoresursi/?doc=8259

atomelektrostacijā (AES)? Cik ik gadu maksās izlietotās kodoldegvielas glabāšana, un cik ilgi tā plānota? Kā paredzēts finansēt stacijas izveidi, uzturēšanu, slēgšanu? Vai tiesa, ka ilgtermiņā izlietotā kodoldegviela ūdensdroši jāglabā ārkārtīgi ilgi – ilgāk par Baltijas jūras mūžu – vismaz 10 000 gadu? Latvijas premjera vienošanās ar kolēģiem premjeriem Viļņā šā gada 6. novembrī Baltijas Ministru padomes sanāksmē par stratēģiskā investora piesaisti AES būvē faktiski nozīmē, ka šī Latvijas valdība vēlas piedalīties jaunajā pierobežas AES. Šis lēmums, šķiet, pieņemts līdzīgi *Parex* bankas atbalsta scenārijam — summas milzīgas, saistības ilgas, lēmumi strauji, nauda no "sabiedrības kabatas", secinājumi diskutabli, process necaurspīdīgs. Kā tiek pieņemts lēmums par ogļu vai, teiksim, biomasas staciju Liepājā? Vai tā būs kondensācijas vai koģenerācijas stacija? Kāda būs elektriskā jauda? Kā finansēs staciju un cik viss maksās? Kā plānots izmantot siltumjaudu? Vai CO₂ emisiju iespējamās sadārdzināšanās risks stacijas dzīves laikā un Latvijas koksnes tirgus tiek ņemti vērā? Cik pamatotas ir izrādījušās līdzšinējās sistēmas operatora un attiecīgi apstiprinātas elektroenerģijas patēriņa prognozes? Vai teikt „nepamatoti optimistiskas” būtu īsti nepateikt neko, toties sacīt „depopulāciju, sabiedrības novecošanu, importēto resursietilpīgo industriju konkurēt(ne)spēju un energoefektivitātes potenciālu atkārtoti vērā neņemošas” būtu jau precīzāk?

Tikmēr, izrādās, ka daudzdzīvokļu māju renovācija jau ir pašu iedzīvotāju atbildība. Tas nekas, ka valstī ir rekordaugsts bezdarbs, bet nepārdomātā privatizācijas procesa un esošās sociālās īpašnieku struktūras un parādu dēļ vairumu ēku renovāciju faktiski vienkārši nav iespējams veikt! Šeit līdzētu aprēķini, kas novērtētu, vai gāzes importa samazināšana, pateicoties pilsētu ēku renovācijai un dabas gāzes aizstāšanai ar biomasas koģenerāciju, nav vairs tikai ekonomiski izdevīgi, bet jau iezīmē skaidru politisku dimensiju iekšpolitikā (lai brīvais tirgus mums nenozīmē to, ka tikai atsevišķi privātā sektora dalībnieki ekonomiski grūtā situācijā tiek atbalstīti par valsts līdzekļiem) un ārpolitikā (nosakot, vai gribam prognozējamus un lielus finanšu līdzekļus no siltumapgādes apgrozīt savā vai atbalstīt citu valstu tautsaimniecības.) Proti, vai mūs kā valsti neuztrauc lielā — 66% — ārējā enerģētiskā atkarība? Tā, neapšaubāmi, ir saistīta ar politisku ietekmējamību. Latvijas galvenais resurss ir koksne, un, lai būtiski mazinātu atkarību no importētajiem fosilajiem resursiem, jāsamazina to lietojums, palielinot energoefektivitāti (siltumtrases, daudzdzīvokļu ēku renovācija), un fosilie resursi jāaizstāj ar koksni.

Transporta sektorā ir nepieciešams samazināt klimata mainību izraisošo gāzu emisijas. Tam būs nepieciešami pārdomāti politiski lēmumi, stratēģija un ievērojamas investīcijas. Šāda stratēģija, iespējams, ietvertu lielāku nodokļu slogu lielākām automašīnām, lai veicinātu sauszemes transportu pāriet uz daudz energoefektīvākām (arī mazākām) transporta vienībām. Iespējams, būtu jāizmanto transporta modalitātes maiņa — vairāk

jāizmanto sliežu un jūras, nevis gaisa transports. Daudz lielākai lomai (prioritāte) būtu jābūt energoefektīvam sabiedriskajam transportam. Piemēram, Stokholmā autobusi izmanto biogāzi, bet kopumā gaisa piesārņojuma samazināšanas dēļ pilsētās perspektīvi ir elektromobiļi un, protams, velosipēdi. Zaļais iepirkums un darbinieku motivēšana ir teicams instruments, lai valsts un pašvaldību sektorā sāktos pārmaiņas. Lēmumi transporta sektorā tieši ietekmēs AER situāciju.

Kopenhāgenā tikmēr notiek klimata samits. Ticami, ka tiks panākta starptautiska vienošanās par klimata mainību izraisīto izmešu emisijas ierobežošanu. Šāds lēmums būs ne tikai izaicinājums Eiropas Savienībai (ES), bet arī katrai tās dalībvalstij, tai skaitā — arī Latvijas Republikai, jo ticami, ka tieši energoefektivitātē un AER politikā būs jāatrod papildus samazināmie izmešu procenti. Šie pasākumi noteikti nebūs lēti. Līdz ar to noteikti nepietiks ar *pārdesmit* nosiltinātām daudzdzīvokļu mājām valstī, 20% atjaunotu siltumtrašu un *visām desmit* biomasas koģenerācijas stacijām, ieskaitot tās, kuras vēl projektu ruļļos. Būs vajadzīgas reālas, apjomīgas investīcijas un paveikti darbi. Aprēķini palīdzētu panākt to, ka lielās investīcijas ir arī racionālas un apspriestas un sabiedrībā izdiskutētas.

1. Enerģētiskā sektora nozīmīgums valsts ilgtspējīgā attīstībā

1.1. Enerģētikas nozīmīgums tautsaimniecībā

Svarīgākie kritēriji ir energoefektivitāte, vietējo energoresursu izmantošana, decentralizēta ģenerēšana un zināšanu sabiedrības sniegto iespēju izmantošana. Daži risinājumi kā oglekļa uztveršana un noglabāšana (angļu val. *carbon capture and storage* (CSS)) vairāk attiecas uz jautājumu sfēru, kas saistīta ar nākotni. Tomēr šie risinājumi ir ļoti piemēroti gan fosilās degvielas (kā dabas gāze), gan biomasas koģenerācijas elektrostaciju radīto izmešu uztveršanai un līdz ar to varētu būt perspektīvi demonstrāciju projekta izveidei, īpaši ievērojot Latvijas ģeoloģisko resursu priekšrocības.

Klimata aizsardzība un enerģētiskā drošība ir gan savienojamas lietas, gan enerģētikas politikas stūrakmens. Latvija nevar būt un nebūs izņēmums. Līdz ar to AER enerģētikas politikai būtu jāveicina minēto mērķu sasniegšana.

Svarīgākais Latvijas AER resurss ir labi zināms — koksne un biomasas^{36, 37, 38, 39}. Valstī patērējamais siltums daudz lielākā apmērā būtu ražojams, izmantojot vietējos AER. Salīdzinoši krietni mazāks, tomēr otrs svarīgākais AER resurss ir hidroenerģija Daugavas kaskādē. Jāpiemin, ka perspektīva ir vēja enerģija selgā un saules enerģija. Šie resursi ir plaši apskatīti — skatīt, piemēram,⁴⁰ un salīdzināt arī ar jau atsaucēs 7, 8, 10 minētajiem darbiem, tāpēc šajā darbā netiek atkārtoti uzskaitīti.

1.2. Enerģētiskā neatkarība un ārējā drošība

Runājot par enerģētisko neatkarību, būtu jāapzinās, ka šobrīd esam "neredzamām saitēm sieti" ar Igauniju un Lietuvu, un, attīstoties starpsavienojumiem un ienākot ārvalstu investīcijām, šīs saites tikai palielināsies vēl plašāk. Līdz ar to būtu piemēram, aplami akcentēt tieši elektroenerģijas, kas veido aptuveni 10% valsts primāro resursu bilancē, lomu un teikt — redziet, mums vajag savu ogļu kondensācijas staciju Kurzemē vai, piemēram, "savu" atomstaciju un vēl vienu "Rīgas gāzes TEC kārtu". Un, lūdzu, rēķinu nodokļu maksātājiem vai visiem elektroenerģijas lietotājiem, jo Latvijā taču nav jaudas un gaismas teju, teju dzisis! Pareizāk būtu runāt par reģionālajām uzstādītajām jaudām, salīdzinot tās ar maksimālu noslodzi, enerģijas tirgus attīstību un liberalizāciju, kas patlaban tā arī īsti vēl nemaz neeksistē, atbilstošiem tirgus cenu signāliem, starpsavienojumu kapacitāti, kas atbilst apgādes drošības prasībām, labvēlīga investīciju klimata radīšanu jaunu jaudu būvniecībai un, protams, energoefektivitātes reālu atbalstu un vietējo AER daudz plašāku izmantošanu, kā ar prognozējamās enerģētikas politikas izveidi un izpildi saistībā ar valsts klimata un enerģētikas politikas saistībās pieņemtajiem mērķiem — 40% AER primāro energoresursu patēriņa bilancē 2020. gadā.

Starp citu, kā, vai, kad un par cik mūsu brīvajā elektroenerģijas tirgū par klimatu norūpējies abonents var iegādāties vietējo, Latvijas izcelsmes videi draudzīgā veidā, teiksim biomasas koģenerācijā ražotu elektroenerģiju? Tas nekas, ka būs mazliet dārgāk (varbūt 20%), bet, ja elektroenerģijas ražotājs zināms un ar atbildību izturas pret vidi, ir sociāli atbildīgs, ticams, ka pircēju šādai zaļai elektroenerģijai būs pietiekoši. Ja tikai šāda iespēja Latvijā būtu.

³⁶ Energy Efficiency Policies and Programmes of Latvia 2007 – In-depth Review. Energy Charter Protocol on Energy Efficiency and Related Environmental Aspects (PEEREA). 2008, Brussels, Belgium.

³⁷ Meža resursu monitorings. LVMI "Silava". <http://www.silava.lv/23/section.aspx/View/8>

³⁸ Fizikālās enerģētikas institūts. Atjaunojamo enerģijas resursu izmantošana Latvijas reģionos un vides ekonomisko un sociālo ieguvumu novērtējums nacionālajā un reģionālajā līmenī. Noslēguma atskaite. Rīga, 2006.

³⁹ Perspectives for R&D in Bioenergy in the Baltic States. By Rurik Holmberg, Technopolis Group. November 2009. Report published by Nordic Council of Ministers.

⁴⁰ A/s Hansabanka. Energoresursu tirgus pārskats (2006. g. decembris).

Svarīgs diskusijas jautājums ir AER loma elektroenerģijas un siltuma ražošanā. Eiropas elektroenerģijas asociācija (*Eurelectric*) piedāvā risinājumu, ieviešot šādas enerģijas izcelsmes apliecinājuma shēmu un daļēju AER nonākšanu brīvajā tirgū. Jautājumu var vienkāršāk paskaidrot tā — ja par planētas klimatu atbildīgi domājošs cilvēks vēlas pirkt noteiktā videi draudzīgā veidā ražotu elektroenerģiju un siltumu, vai tas ir iespējams? Atbilde — nav gan. Valstīs ir dažādas AER atbalsta shēmas un ES neparedz šo shēmu harmonizāciju. Līdz ar to starp dalībvalstīm ir ļoti lielas atšķirības. Piemēram, pilsonis A var Vācijā uzstādīt saules paneli un saņemt atbalstu šādai darbībai, kamēr Latvijā atbalsts paredzēts tikai izredzētam kvotu saņēmēju šauram lokam. Proti, atsevišķos gadījumos vismaz vienā ES dalībvalstī ne tikai nav runas par enerģijas tirgu, bet pat var runāt par politiski izveidotu un ar AER saistītu politiķu *cilti*, nevienlīdzīgām iespējām gūt valsts atbalstu un atšķirīgiem spēles noteikumiem. Līdz ar to vispirms visur, tajā skaitā Latvijas Republikā un AER atbalsta likumdošanā, būtu jānodrošina iespēja visiem atjaunojamās elektroenerģijas ražotājiem to tirgū pārdot par taisnīgām, prognozējamām un vienlīdzīgām cenām. Turklāt šādi saražotu enerģiju būtu jāvar pārdot arī fiziskām personām, ne tikai komersantiem kā līdz šim. Atcerēsimies par saules baterijām uz ēku jumtiem Zviedrijā, Austrijā, kā arī jau šobrīd ekonomiski izdevīgajiem siltā ūdens sagatavojošiem saules kolektoriem, kuri ļautu vismaz uz pusgadu atslēgt no elektrotīkla ļoti daudzus ūdens boilerus.

Atjaunojamajai enerģijai nav jābūt pārmērīgi dotētai, un tās ražošanai ir jāatbilst ilgtspējas principiem, piemēram, jau minētās bioloģiskās daudzveidības saglabāšanai, arī Baltijas jūras ekosistēmas ekoloģisko robežu respektēšanai. Atrisinot pieslēguma izmaksu jautājumu, kad perspektīvajam operatoram šobrīd Latvijā nezin kāpēc jāinvestē bagātākās valsts akciju sabiedrības pamatlīdzekļos, un nodrošinot investīcijas pret iespējamo lata devalvāciju, atjaunojamās elektroenerģijas iepirkuma cena 10-12 santīmu par elektroenerģijas kilovatstundu pirmos 10-12 gadus būtu pilnīgi pietiekošs atbalsts. Daudzās valstīs atbalsts pirmajos gados ir lielāks un pakāpeniski, laikam ritot, tiek mazināts, lai, investīcijas atgūstot, operators pilnībā kļūtu par tirgus dalībnieku. Jāatceras, ka investīcijas enerģētikā ir ilglaicīgas un šogad uzstādītās jaudas kalpos trīsdesmit, četrdesmit vai pat piecdesmit gadus. Mēs varam izmantot Vācijas, Austrijas, Čehijas un citu sekmīgu dalībvalstu piemēru AER politikas veidošanā un sekmīgā īstenošanā.

2. Līdzšinējā enerģētikas politika un atbalsts AER

2.1. Konceptuālie dokumenti un konteksts

Svarīgākos enerģētikas dokumentus ir sagatavojuši Ekonomikas ministrija. Tie ir atrodami EM mājaslapā. Diemžēl daudzas labas idejas tā arī palikušas deklarētu nodomu

līmenī. Piemēram, nav notikusi ekonomikas statistikas izpratnē būtiska daudzdzīvokļu ēku un siltumtrašu renovācija. Latvijas problēma enerģētikas jomā ir salīdzinoši lielā lobistu ietekme iepretim ārkārtīgi novājinātajai, deklaratīvajai un mazefektīvajai valsts enerģētikas politikai. Kvotu sistēma ir skandaloza un būtu atceļama nekavējoties, varbūt vienīgi īpaši kā izņēmumu minot situāciju ar lielo selgas VES parku elektroenerģijas nonākšanu tīklā, lai tā, pirmkārt, būtu iespējama un, otrkārt, attīstītos samērīgi ar tīkla attīstību un citiem elektroenerģijas veidiem. Piemēram, līdzīgi citiem AER būtu vēlams pārtraukt īpašu atbalstu, sasniedzot noteiktu kopējo izstrādes līmeni.

Būtu jāveido vienots cenrādis pieslēgumam VAS *Latvenergo* tīklam, lai investors var uzzināt, cik maksās pieslēgums, kad tas var tikt veikts un kādas ir pušu uzņemtās saistības. Šobrīd situācija ir absurda, jo investori maksā par *Latvenergo* tīkla infrastruktūras (pieslēgumu) attīstību, un rezultāts ir individuāls — tas var arī nebūt.

Koksnes piesaiste dabas gāzes cenai ir neizprotama, paši mainīgie AER valdības atbalsta noteikumi ir *jau nu pārāk* mainīgi, un prasība uzņēmējiem investēt *Latvenergo* infrastruktūrā un pamatlīdzekļos, lai piekļūtu tīklam, ir grūti paskaidrojama investoriem, īpaši apzinoties, ka AER īpatsvara palielinājums ir valstisks mērķis, kurš turklāt ir valsts uzņemto starptautisko saistību diktēts. Tāpat fiziskām personām AER atbalsts, teiksim, saules baterijām un savu māju jumtiem pat nav vispār iegūstams! Šķiet, ir pienācis pēdējais laiks mainīt esošo praksi.

Plašāka AER izmantošana nozīmēs arī tehniskas maiņas elektroenerģijas vadības tīklos. Šāda attīstība prasa investīcijas un pētniecības atbalsta nepieciešamību. Pārdomātas un lielas investīcijas resursu efektivitātes un ekoinovāciju ekonomikā, attīstībā un izstrādē būtu ļoti, ļoti nepieciešamas un veicamas pēc iespējas drīzāk.

2.2. Latvijas enerģētikas stratēģijas pretrunīgums

Šajos apstākļos nebūtu pareizi runāt par enerģētikas stratēģiju. Tās nav. Precīzāk — esošajām pamatnostādnēm nav atbilstoša rīcības plāna un finansējuma, un varbūt tieši tāpēc pietrūkst rīcības. Vai varbūt dažos gadījumos tiek pieņemti atsevišķi lēmumi, bet tie ir nepietiekoši apspriesti? Varbūt ir vairākas stratēģijas, bet tās nav labi zināmas sabiedrībai? Diemžēl laikā, kad tiek gatavots šis materiāls, publiski pieejamo situāciju un "sauso atlikumu" pusgadu pirms Latvijas plāna iesniegšanas Eiropas Komisijā raksturo savstarpēja nezinātniska, pat varētu teikt — reizēm vāji argumentēta valdības pārstāvju viedokļu apmaiņa plašsaziņas līdzekļos (runa ir par Riekstiņu un Kamparu 2009. gada novembrī — interesentiem autors iesaka sameklēt publisko viedokļu apmaiņu interneta rakstos un meklētājos). Sagaidot, ka 2020. gada valsts starptautisko saistību AER mērķi tiks uztverti nopietnāk, autors izsaka cerību, ka politiķi veidos klimata un enerģētikas

stratēģiju, neaizmirstot par svarīgākajiem vietējiem resursiem, izpētes un kompetenču centru atbalstu, ne tikai komersantiem, bet arī privātpersonām, kas, piemēram, vēlētos uzstādīt Saules kolektorus un baterijas, kā arī vienkāršiem demonstrāciju projektiem, plaši iesaistot sabiedrību šīs stratēģijas veidošanā.

2.3. Ēku renovācija

Ēku renovācija, tajā skaitā siltināšana, tiek veikta nepietiekošā apjomā, izsakot renovēto ēku skaitu pret kopējo ēku skaitu, kam nepieciešama renovācija. Sasniegtie rezultāti ir neadekvāti, salīdzinot ar kopējo sagaidāmo darba apjomu, ja plānojam renovāciju veikt vienas paaudzes dzīves laikā. Turklāt daļa iedzīvotāju šobrīd saskaras ar objektīvām maksātnespējas pazīmēm, parādiem un jauniegūto apziņu, kas īpaši krīzes laikā patiesībā ir kredītsaistības. Cita problēma ir dažāda "privatizēto" dzīvokļu īpašnieku ieņēmumu līmenis. Te vietā būtu izzināt citu valstu pieredzi un pirmām kārtām — *bijušās Austrumvācijas* pieredzi. Ja Latvijā nav politiskas drosmes veikt daudzdzīvokļu ēku nacionalizāciju, tās renovēt un tad denacionalizēt vai īrēt, tad atliek tikai viens – masīvi investēt struktūrfondu līdzekļus privātpašuma siltināšanas programmu atbalstam.

Noteikti būtu atceļamas mākslīgas barjeras, tādas kā siltināšanas projekta daļēja atmaksa tikai tad, ja tiek sasniegts noteikts energoefektivitātes līmenis. Sakiet, kā iedzīvotājs — vecāki, kuri nav *izstāvējuši* vietu bērnudārzā, vai investors — varētu zināt, vai efekts būs 10%, 15% vai 20%? PSRS laikā mājas būvēja citādāk mēneša sākumā un beigās, un rezultāts nav prognozējams, pat atrisinot sāpīgu būvuzraudzības jautājumu. Sērijas no sērijas atšķīrās, un kāpēc gan vienkārši pašu valstij nenākt talkā, īpaši, ja lieta tiešām ir diezgan standartizēta un svarīga? Mērķiem uzskatāmības labad ir jābūt samērīgiem ar atjaunojamā fonda apmēru un izsakāmiem procentos vai mājās. Bankas tikai tad varēs finansiāli atbalstīt iedzīvotājus, ja zinās, ka investīcijas ir drošas.

Līdzīgi, ja mums ir enerģētikas aģentūras, tad kāpēc gan lai viens no to darbības sekmības rādītājiem nebūtu renovēto ēku siltumnoturības mērķu sasniegšana noteiktā termiņā, ja iesaistītās pašvaldības to atzīst par svarīgu, pieprasa un saņem valsts atbalstu sociāli maznodrošināto mājokļu renovācijas atbalstam. Ieteikums ir daudzdzīvokļu ēku renovāciju organizēt tā, lai noteiktos termiņos tiktu sasniegti pilnīgi noteikti un izmērāmi rezultāti konkrēta budžeta ietvaros.

Rīcībpolitikas koriģēšanai vairāk par visu ir nepieciešama skaidri noteikta un par renovācijas mērķiem atbildīgās institūcijas kapacitāte, iesaistīto pušu sadarbības mehānismi un iedzīvotāju motivācija dažādās reālās valsts ekonomikas stadijās.

Piemēram, raksta tapšanas brīdī valstī ir aptuveni 14% liels oficiālais bezdarba līmenis, un vārds "kredīts" pamatoti saistās ne jau ar *siltu, jauku dzīvoklīti omulīgā daudzdzīvokļu namā*. Tāpat, "tirgu regulējošā neredzamā roka" no jaunās ekonomiskās teorijas doktrīnas diez vai vairs būtu nopietni piesaucama pēc acīmredzamās finanšu sistēmas pamatu iedragāšanas un tai sekojošas ekonomiskās sistēmas krīzes. Jo ātrāk valsts rīcībpolitika ēku renovācijai būs konkrēta un pēc uzdevumiem un līdzekļu piešķiruma adekvāta, jo drīzāk baudīsim tās sniegtās iespējas veikt tik nepieciešamo daudzdzīvokļu ēku renovāciju visā valstī un līdz ar to — nodarbināt bez darba palikušos speciālistus: celtniekus, inženierus, projektu vadītājus, grāmatvežus un arī banku un kredītēšanas speciālistus, starp citu.

Autora piedāvājums — daļu finansē valsts un pašvaldība, daļu — ES, bet atlikums ir jāfinansē iedzīvotājiem, atliekot atmaksas uzsākšanu 3—5 gadus un trūcīgajiem iedzīvotājiem saistības norakstot. Mehānisma izvēle arī nav jāizdomā jauna — citur ES, īpaši Austrumeiropā, eksistē labi aprobēti mehānismi ēku renovācijai. Latvijas specifika ir tā, ka pie mums ļoti trūkst darbības un līmeņsalīdzinājuma prakses, izvērtējot darbības efektivitāti, un varbūt pietrūkst arī uzdrīkstēšanās atzīt, ka mums tiešām vajag daudz mazāk fosilos resursus un vairāk — kvalitatīvāku pārvaldi.

2.4. Siltumtrašu modernizācija

Ziemās var labi veikt termofotogrāfiju un noteikt siltumu zudumus. Latvijā darbojošos centralizēto siltumapgādes sistēmu skaits ļauj aicināt lēmumu pieņēmējus izveidot projektu un veikt 30—50 siltumsistēmu zudumu termoanalīzi un rezultātus nodot pašvaldībām un to teritorijā strādājošām enerģijas aģentūrām rekomendāciju un darbības plāna sagatavošanai. Šis ir viegls un efektīvs energoefektivitātes pasākums. Siltuma zudumi pārvadē ir aptuveni 17%, taču tie var būt pat 20-30% lieli. Patlaban tikai aptuveni 20% no aptuveni 1700 km siltumtrašu ir atjaunotas.

2.5. Akcīze fosilajiem energoresursiem

Darbības ar akcīzes nodokli ir ļoti efektīvas fosilo energoresursu vēlamajai īpatsvara regulēšanai. Latvijā akcīze tiek piemērota degvielai, bet, piemēram, atšķirībā no vairākām citām ES valstīm, akcīzes nodoklis netiek piemērots siltuma vai elektroenerģijas ražošanā izmantotajiem fosilajiem energoresursiem. Vēlams veikt līmeņsalīdzinājumu ar citām dalībvalstīm un **īpaši jaunām iekārtām** izvērtēt iespēju plašāk izmantot šo instrumentu 40% AER mērķu sasniegšanai, neizbēgami ievērojot sociālos apsvērumus, kā siltuma tarifus un nodokļu masu, kā arī enerģijas pašnodrošinājuma un importa — eksporta bilances jautājumus. Citu ES valstu, piemēram, Austrijas, Zviedrijas pieredze rāda, cik svarīgs ir akcīzes nodoklis enerģijas politikā.

2.6. Meža atjaunošana

2009.gada pirmajā pusē Valda Dombrovska (*JL*) valdība, atsaucoties uz ekonomiskām grūtībām, apturēja meža atjaunošanas atbalsta programmu un gandrīz vienlaicīgi palielināja izciršanai pieejamā meža apjomu, glābjot attiecīgu tautsaimniecības sektoru. Šie lēmumi ir pretrunīgi, un, autoraprāt, ilgtermiņā, būtu pēc iespējas drīz jāatsāk atbalsts meža atjaunošana, izmantojot struktūrfondus. Šis būtu lēmums, kura labvēlīgās sekas Latvija, Latvijas pilsoņi un Latvijas tautsaimniecība baudīs ilgi pēc 2020.gada. Te vērts atcerēties, ka Spānijas prezidentūra, kas sākas 2010.gada 1.janvārī, plāno pievērsties meža ilgtspējīgai izmantošanai, tajā skaitā —mežam kā oglekļa uzglabātājam (*carbon sink*).

3. Rekomendācijas

Līdzšinējā AER politikas prakse nav bijusi sekmīga. Esošajā situācijā svarīgākais ir izvēlēties modeli un saskaņot nacionālo AER mērķu sasniegšanas plānu. Tam ir jābūt likumam, nevis Ministru Kabineta noteikumiem, jo prakse parāda, ka attiecīgi valdības noteikumi tiek grozīti pārāk bieži. Valdības Latvijā ir nestabilas, un tikai Saeima un tās izdotie likumi spēj garantēt starptautisko saistību izpildi laika horizontā līdz 2020.gadam. Tātad būtu vēlams likums, kas nosaka Latvijas klimata un enerģijas politikas mērķus un principus, lai AER atbalsta shēmas būtu stabilas. Šādā kontekstā enerģētiskā politika pārāug savu ekonomisko dimensiju un nokļūst politisko izvēļu apgabalā. Laikam sākt vajadzētu ar to, ka bez īpašas vilcināšanās atceļ AER kvotu sistēmu.

Otra svarīga un sakārtojama lieta ir potenciālā AER iekārtas operatora pieslēguma izmaksas un termiņi. Varbūt iespējams teicami pelnošai, tipiski monopola situāciju baudošai valsts akciju sabiedrībai *Latvenergo* uzlikt par pienākumu sagatavot vienotu jaunu jaudu palielināšanas AER resursu un maksimālo pieslēguma elektrotīklam darbu paveikšanas noteikumus, tajā skaitā — termiņus, pieslēguma cenas. Pieslēgumu izmaksām, termiņiem un īpašuma struktūrai ir jāklūst caurspīdīgi un AER operatoriem jābūt just reāls valsts atbalsts un iespējas.

Nosacīti jauns risks ir spiediens uz lata vērtības saglabāšanu. Līdz ar to ne tikai biomasas enerģijas vērtība ir jāatsaista no dabas gāzes cenas, bet ir jāizveido prognozējams investīciju aprēķina mehānisms un jānodrošina ne tikai juridiskām, bet arī fiziskām personām iespēja pārdot saražoto elektroenerģiju par šādiem labvēlīgiem nosacījumiem.

Pakārtoti šim mērķim, būtu jāizmanto dažādi līdzekļi, kas īsumā ir uzskaitīti. Skaidrs ir viens, ka steidzamības kārtā jārisina daudzdzīvokļu bloku māju renovācijas jautājums un

skaidri un gaiši jāatsakās no lozunga "par tirgus neredzamo roku", kura sakārtos visus jautājumus. Daudziem jautājumiem, arī šim, kas skar tik jūtīgo sociālo sfēru un milzīgu resursus, vajag steidzamu Saeimas līmeņa atbalstu.

Ar minēto saistīti jautājumi par nozīmīgu atbalstu centrālo siltuma sistēmu renovācijai (runa tāpat galvenokārt ir par nolietoto siltumtrašu siltināšanu) un mērķu uzstādīšanu, mūsdienīgu vietējās izcelsmes biomasas koģenerācijas ieviešanu nosedzot visas centralizētās siltuma jaudas, izņemot gadījumus, kur tās ir nesen renovētas un darbojas uz fosilajiem resursiem (jāļauj mūsdienīgas iekārtas amortizēt). Atbalstam ir jābūt skaidri formulētam un vērstam uz vēlamo rezultātu — ekonomisku siltumapgādi, koģenerāciju un vietējo resursu izmantošanu tā, lai aizstātu fosilos importētos resursus.

Visbeidzot — bez biomasas perspektīvākie resursi ir VES selgā, arī saules enerģija. Pēdējais būtu jāatbalsta arī fizisku personu īpašumos. Līdzīgi būtu labojamas pieļautās kļūdas — kvotu sistēma, pārmērīgi augsti atbalsta tarifi, to netiekšanās uz spēju ilgtermiņā tiešām konkurēt enerģijas tirgū, kaitējums ekosistēmai, nelietderīgi tehniski risinājumi, faktiski ierobežojumi Latvijas iedzīvotājiem piedalīties klimata jautājumu risināšanā, izkliešējot elektroenerģiju un nodrošinot energoefektīvus risinājumus savos nekustāmajos īpašumos un mazajos ražošanas uzņēmumos. Tikai plašs un labi pārdomāts atbalsts ļaus aptuveni desmit gadu laikā mainīt iesīkstējušo un uz pastiprinošos klimata mainību vedošo fosilās enerģētikas un lētus energoresursus izmantojošās tautsaimniecības praksi.

4. Ceļa karte

Pirmais un galvenais īstermiņa mērķis tieši AER jomā ir caurspīdīgi, samērīgi un taisnīgi sadalīt AER īpatsvaru starp nozarēm: siltumu, transportu un elektroenerģiju, zinot AER īpatsvaru 2020. gada prognozētā patēriņa apjomā, kas ir akmenī iecirsti vismaz 40%. Tas ir pats svarīgākais, lai sabiedrībā tiktu sasniegta vienota izpratne par uzdevumiem, mērķiem, izmaksām un atbalsta pasākumiem.

Šobrīd par siltumu spēkā ir valdības 221. jeb koģenerācijas noteikumi, bet transportu regulē akcīzes nodevu politika un obligātais piejaukums, savukārt elektroenerģijā — jau lielu publicitāti ieguvušie 198. valdības noteikumi un valsts pārvaldes iestāžu un Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisijas lēmumu noteiktā prakse, kā arī valsts un pašvaldību atbalsts mājokļu un siltumtrašu renovēšanai. Tomēr arī esošajā situācijā ir iespējami vairāki uzlabojumi īstermiņā līdz galvenajam lēmumam par valsts starptautisko saistību izpildi un 2020.gada AER mērķa sasniegšanu. Konkrēti priekšlikumi ir sekojoši:

4.1. Koģenerācijas potenciāla izmantošana

Mērķis ir skaidrs — pēc iespējas drīzāka centralizēto siltuma slodžu pārslēgšana uz Latvijas izcelsmes biomasas izmantošanu visā valstī. Tas pagaidām diemžēl neparādās politikas dokumentos, lai arī reģioni un pašvaldības varētu labprāt atbalstīt šo mērķi ne tikai klimata un enerģijas apsvērumu, bet arī nodarbinātības un nodokļu ienākumu dēļ. Autors iesaka sākt ar desmit Latvijas lielāko pilsētu neapgūtajām centralizētājām siltumjaudām un tās pieslēgt pie biomasas koģenerācijas stacijām. EM un pašvaldībai kopā ar reģionālajām enerģētikas aģentūrām un naudas turētājiem izdarīt to nav grūti, tikai jāsežs pie viena galda un par šo tematu jāvienojas, ja vien ir politiskā griba ko tādu darīt.

Tāpat, nav skaidrs, kāpēc šajos noteikumos nav iespējams noteikt tādu tarifu atbalstu, lai kredītiestādēm būtu izdevīgi finansēt šos projektus. Te, protams, ir svarīgi apzināties valūtas kursa maiņas riska momentu. Elementi, kas rosinātu kredītiestāžu interesi finansēt, ticami būtu valsts garantijas un kredītņēmēja līdzšinēja sekmīga pieredze.

Mūsdienīgas koģenerācijas attīstība būtu ievērojams atbalsts valsts ekonomikai un pašnodrošinātībai, piegādes drošības paaugstināšanai, kā arī radītu papildus uzņēmējdarbības aktivitāti. Tā kā biomasas koģenerācijas attīstība ir viens no perspektīvākajiem AER mērķu sasniegšanas virzieniem, tad papildus būtu loģiska ievērojama valsts pētniecības finansējuma un intelektuālā īpašuma attīstība šajā virzienā, īpaši fokusējoties uz resursu efektivitāti un starptautisku konkurētspēju.

4.2. 198. noteikumi (AER)

Šie noteikumi faktiski nosaka iepirkuma tarifus dažādiem AER veidiem. Līdzīgi mehānismi darbojas arī citās valstīs. Galvenie iespējamie uzlabojumi — skaidri nosaukt pieejamo atbalsta daudzumu miljonos latu gadā un tad samērīgi ar tuvākajām kaimiņvalstīm, salīdzinot arī pieslēguma un ārējās tehniskās tīkla izmaksas, noteikt tarifus. Tarifu noteikšanai būtu jābūt ekonomiski pamatotai un noteikti jāpārtrauc kvotu sistēma. Kvotu sistēma ir pilnīgi destruktīva caurspīdīga AER tirgus izveidei. Kur tad ir tie vēja parki un saules elektrostacijas, kurus uzņēmēji nevar būvēt, jo garantētā iepirkuma kvotas jau ir "izņemtās". Starp citu, *daži pat runā*, ka kvotas tiekot arī piedāvātas pirkt. Bet reāla atjaunojamā elektroenerģija netiek saražota, realizēta un brīvi pārdota par klimatu un vidi atbildīgi domājošiem un vairāk maksātspējīgiem Latvijas uzņēmumiem.

Otrs ieteikums — samazināt obligātā iepirkuma cenas līdz 1,3-1,5 elektroenerģijas pārdošanas tarifa, bet pēc desmitā gada atbalsta tarifu katru gadu samazinot. Vienlaicīgi

vajadzētu izveidot vienotus noteikumus un tarifu par pieslēgumu valsts akciju sabiedrības elektrotīklam. Tas samazinātu diskusijas pamatotību par *skaitītāju griešanu* un topošā AER operatora *iespēju* laikā un par samērīgām izmaksām pieslēgt savas iekārtas. Jā, likvidējot kvotu sistēmu un nosakot šaurāku tarifa diapazonu, automātiski sašaurināsies pagaidām eksotiskie enerģijas ražošanas veidi, kuros tehnoloģiju attīstības dēļ izmaksas par kilovatstundu šobrīd ir augstākas. Patlaban tāda ir fotoelektriskā elektroenerģija un viļņu enerģija. Bet tas mazai un trūcīgai Austrumeiropas valstij ir attaisnojami. Ir jākoncentrējas uz reālām iespējam AER izmantošanā, vienlaicīgi, protams, turpinot atbalstīt ar izpēti saistītus pilotprojektus, kas tomēr jau ir pavisam cits — ar izglītību saistīts — uzdevums. Starp citu, tarifu prakse citur ES bieži ir tāda, ka laika gaitā obligātā iepirkuma cena krītas. Būtu tikai apsveicami arī Latvijā, ja, teiksim, 10—15 gadu laikā operatori no valsts atbalstītiem komersantiem pakāpeniski pārveidojas par patstāvīgiem tirgus dalībniekiem. Latvijā nav jāizgudro velosipēds — mācīsimies no valstīm, kur šis atbalsts ir veiksmīgs un aprobēts.

Obligātais iepirkums nav vienīgais veids, kur pārdot zaļi ražotu elektroenerģiju. Daudzi klimata mainības samazināšanas motivēti lietotāji šādai elektroenerģijai dotu priekšroku jau tagad, pat ja tā ir nedaudz dārgāka, bet tad, ja iespējams, ka elektroenerģijas ilgtspējīgo izcelsmi un naudas nonākšanu līdz ražotājam apliecina pārvades operators vai trešā puse.

Lielākā šā brīža problēma ir tā, ka noteikumi paredz rezervēt nākotnes jaudas (faktiski ierobežo dalībnieku loku un līdz ar to sastopas ar korupcijas risku), nevis garantē noteikta izstrādes līmeņa sasniegšanu, kas būtu pareizāks un viegli izmērāms mērķis. Tieši uz faktisko izstrādes līmeni un tai atbilstošo atbalsta finansējumu 2020.gadā būtu ieteicams vērēt atbalsta politiku. Piemēram, biomasas un biogāzes koģenerācija — 2,75 TWh, VES selgā — 1,5 TWh, fotoelektriskie (*pV*) — 0,25 TWh vai citi indikatori, kurus pamato aprēķini, un citi skaidri apsvērumi, par kuriem vienojas eksperti un diskusiju dalībnieki. Piemēram, par stratēģisko virzienu izraugoties biomasas un biogāzes koģenerāciju, ir jāveido pilns komplekss, kas saistīts arī ar mācībām, zinātnisko izpēti, inovāciju un eksporta atbalstu, proti, lai runa nav tikai par augstas pievienotās vērtības iekārtu importu, uzstādīšanu un apkalpošanu, bet lai samērīgā laikā tiktu panāktas samērīgas elektroenerģijas un siltuma izmaksas un tarifi, kā arī reāla sektora konkurētspēja un eksportspēja. Saules enerģijas un selgas vēja enerģijas jomā Latvijā, piemēram, ir iespējams veicināt atsevišķu tehnoloģisko procesu veikšanu. Taču, lai notiktu ierobežoto resursu koncentrēšana, ir jābūt skaidram, kur mēs esam un kurp vēlamies nokļūt.

Konkrēti uzlabojumi svarīgākajiem AER būtu:

- Biomasai un biogāzei nav skaidrs atbalsta tarifu piemērotības princips, ja netiek lietderīgi izmantots siltums, un faktiski tiek nodarīts kaitējums videi un sabiedrībai. Būtu jāprecizē iekārtu un tehniskās ekspluatācijas parametri, lai iekārtas atbilstu atbalsta kritērijiem, kuri garantē ilgtspējīgu resursu izmantošanu visā iekārtu un resursu dzīves ciklā laikā;
- VES selgā šobrīd nevar būvēt, kamēr nav atbilstoša tiesiskā regulējuma. Tomēr arī tad, kad tiesiskais ietvars tiks sakārtots, būs jārisina tīkla kapacitātes jautājumi. Šajā jomā Latvija tālu atpaliek no kaimiņiem igauņiem;
- Atbalsts saules baterijām jeb fotoelektriskajām iekārtām tiek sniegts tikai komersantiem, nevis fiziskām personām — nekustamā īpašuma īpašniekiem un valdītājiem. Tas būtu daudz adekvātāk, īpaši kontekstā ar īpašnieku/valdītāju gada laikā patērēto elektroenerģijas apjomu, esošo cenu līmeni un strauji krītošajām šī enerģijas veida izmaksām uzstādāmajai 1 W jaudai laika posmā starp 2010. un 2020. gadu, un teicamo izklidētas ģenerācijas potenciālu, bet, pats svarīgākais, sabiedrības vēlēšanos atbalstīt videi draudzīgu enerģētikas politiku. Latvijas sabiedrība šobrīd pilnīgi noteikti netiek iesaistīta un pārstāvēta pietiekami svarīgo klimata un enerģijas mērķu uzstādīšanā un sasniegšanā. Iespējams, ka, nodrošinot piegādes tīklā klienta patērētās enerģijas apjomu, valsts var rast iespēju noteiktu laiku, teiksim divdesmit gadus garantēt kredītsaistības vai citādi atbalstīt šo nelielo, bet perspektīvo virzienu. Atbalsta griestus rezervējot izstrādei līdz 5—7% no kopējā valsts elektroenerģijas patēriņa un pārskatot ģenerācijas iespēju, kas sniegta, tikai komersantiem, nevis piemēram, arī fiziskām personām. Privātpersonu veiktu ģenerāciju varētu atļaut līdz zināmam ģenerācijas sliekšnim, teiksim bez papildus šķēršļiem, pieņemot līdz 10 MWst gadā no viena pieslēguma punkta, un ar citiem AER ģenerācijas veidiem nosakot salīdzināmu samaksu par 1 kWst.
- Saules kolektori (iekārtas ūdens sildīšanai) un pagrabi (labi pazīstami Latvijas laukos) diemžēl nav atbalstāmo risinājumu laukā, lai gan tieši šie risinājumi ir tehnoloģiski eleganti, ilgtspējīgi un noteiktos apstākļos vispiemērotākie privātmāju īpašniekiem un komersantiem lauku apvidos. Būtu vēlams veidot šādu iekārtu un risinājumu uzstādīšanas, sertificēšanas un atbalsta mehānismus. Līdzīgi kā ar fotoelektriskajiem paneļiem arī šie risinājumi un to atbalsts (teiksim, valsts garantijas bankām) būtu padarāmi pieejami arī fiziskām personām;
- Nav skaidrs, kāpēc atbalsts mazajām HES netiek skatīts kontekstā ar kopējo sabiedrības ieguvumu, tajā skaitā no zivju resursu, bioloģiskās daudzveidības saglabāšanas un rekreācijas skatpunkta. Latvijā uz visām HES ir tikai daži zivju ceļi, no kuriem vēl mazāk zivju ceļu tiešām funkcionē. Būtu ierosinājums turpmāk īpašu atbalstu mazajām HES saistīt ar funkcionējošu zivju ceļu izbūvi

visos lašupju baseinos. Turklāt iekārtas būtu adekvāti ekspluatējamas, lai saglabātu zivju resursus, bioloģisko daudzveidību un rekreāciju. Turpmākajos periodos esošajām iekārtām noteikumi un atļaujas darbības turpināšanai būtu papildināmas ar atbilstošo dokumentu sagatavošanu, darbības praksi un lašu migrācijai atbilstīgu jaunu iekārtu nodošanu ekspluatācijā. Laši tiešām netiek cauri mūsu mazajām HES vai lašupju un to pieteku uzpludinājumiem, kādi paredzēti ūdenskrātuvju izveidošanai. Kā sabiedrība mēs paliksim daudz bagātāki, ja upēs atkal ies laši.

Institucionālais un tiesiskais regulējums – „spēles noteikumi”

Daina Eberšteina, Mag.soc.sc., LU EVF doktorante, „COWI Latvia” enerģētikas sektora vadītāja

1. Ievads

Atkarībā no aplūkojamā enerģētikas politikas jautājumu loka politikas veidošanas spēles noteikumos ir vērojamas īpatnības, kas izriet no šo jautājumu specifikas. Šī raksta formāta ierobežojumu dēļ, kā arī labākas pārskatāmības nolūkā enerģētikas politikas institucionālos un tiesiskos spēles noteikumus ir vēlams skatīt, apzināti norobežojot atsevišķus šīs politikas apakšsektoros. **Nacionālo enerģētikas politiku ilgtspējīgas un caurspīdīgas attīstības kontekstā ir iespējams analizēt no dažādiem rakursiem,** izvērtējot, piemēram, tādu segmentus kā energoresursu pašnodrošinājuma paaugstināšana, tostarp – elektroenerģijas ražošanas bāzes jaudu nodrošinājums un optimālie risinājumi, elektroenerģijas un gāzes tirgu funkcionēšana un šo tirgu atvērības pakāpes veicināšana, atjaunojamo energoresursu un videi draudzīgu tehnoloģiju izmantošanas sekmēšana, fosilo energoresursu importa ietekme uz energoapgādes drošumu u.t.t.

Tomēr, ņemot vērā, ka ilgtspējīgas enerģētikas politikas veidošana mūsdienās nav iedomājama bez valsts atjaunojamo energoresursu īpatsvara palielināšanai labvēlīgu tiesisko un politisko ietvara nosacījumu izveides, **šajā apskatā par fokusa punktu ir izvēlēta Latvijas atjaunojamo energoresursu politika un analizēti institucionālās un**

tiesiskās vides problēmjaudājumi galvenokārt saistībā ar atbalsta mehānismiem elektroenerģijas ražošanai no atjaunojamajiem energoresursiem (AER). Atbalsta mehānismi ir tā dēvētā kvotu sistēma⁴¹ un obligātā iepirkuma tiesību vai grantētā uzstādītās jaudas maksājuma piešķiršana komersantiem. Īsumā tiks aplūkoti arī pieejamie un plānotie investīciju atbalsta instrumenti, kas gan pieejamības regularitātes un paredzamības ziņā nav pielīdzināmi obligātajam iepirkumam un jaudas maksājumam.

Enerģētikas politikas attīstības tendences Eiropas Savienībā (ES) gan Kopienas, gan nacionālajā – dalībvalstu - līmenī liecina, ka enerģētikas sektorā AER politikai ir pieaugoši nozīmīga loma. **Atšķirībā no tradicionālajiem fosilajiem energoresursiem⁴² AER izmantošanai tautsaimniecībā ir nesalīdzināmi lielāks ilgtspējīgs, videi draudzīgs attīstības potenciāls un virkne pozitīvu „blakusefektu”, kas nāk par labu valsts ilgtermiņa konkurētspējai.** Pie galvenajām priekšrocībām, kādas enerģētikas eksperti saista ar pastiprinātu AER izmantojošu tehnoloģiju ieviešanu⁴³, tiek minēts tas, ka AER tehnoloģijas izmanto lokāli pieejamus energoresursus – vēja, ūdens, saules, zemes siltuma enerģiju, biomasu, tādējādi ne vien radot papildus darba vietas, nodokļu ienākumus valsts budžetā, bet arī samazinot atkarību no importētiem energoresursiem un vienlaikus – to radītajiem ekonomiskajiem un politiskajiem riskiem. AER pastiprināta izmantošana paaugstina energoapgādes drošumu, jo tiek dažādoti enerģijas avoti, energoresursu piegādes ceļi un piegādātāju loks. Efektīvas AER politikas plānošanas rezultātā sākotnēji salīdzinoši augstākās izmaksas, paplašinoties AER pielietojumam un attīstoties AER tehnoloģiju industrijai, ar laiku samazinās, jo AER tehnoloģijas ir modulāras, tās var elastīgi piemērot lokāliem energoapgādes risinājumiem, tostarp - nomaļos rajonos ar neattīstītu elektrotīklu infrastruktūru, tādējādi izvairoties no dārgiem pieslēguma un infrastruktūras izbūves pasākumiem.

2. Latvijas enerģētikas politikas lēmumu pieņemšanas ietvars un tiesiskais regulējums – atjaunojamo energoresursu politikas piemērs

Kopš 2004.gada, kad Latvija pievienojās ES, Latvijas enerģētikas politikas plānošana, lēmumu pieņemšanas ietvars un tiesiskais regulējums joprojām ir galvenokārt nacionālās

⁴¹ Latvijas elektroenerģijas galalietotāju kopējā patēriņa, kas daļa ir obligāti nosedzama ar elektroenerģiju, kas ražota, izmantojot atjaunojamus energoresursus.

⁴² Galvenokārt dabasgāze, nafta, ogles.

⁴³ Increasing global renewable energy market share: Recent trends and perspectives. Beijing International Renewable Energy Conference background report, 2005, p.7;

pieejams: http://www.un.org/esa/sustdev/sdissues/energy/op/beijing_re_egm/beijing_re_report.pdf

kompetences jautājums ar atsevišķiem izņēmumiem⁴⁴. ES līmenī vienota enerģētikas politika ar visaptverošu un pilnībā harmonizētu, dalībvalstīm obligātu enerģētikas sektoru regulējumu vēl nepastāv, lai gan atsevišķos sektoros kopējas politikas elementi tiek pastiprināti attīstīti pēdējo gadu laikā, jo īpaši, sākot ar 2006.gadu. Tad Eiropas Komisija, publicējot Zaļo grāmatu „Eiropas stratēģija ilgtspējīgai, konkurētspējīgai un drošai enerģijai”⁴⁵, izvērsa diskusiju par kopējas Eiropas enerģētikas politikas nepieciešamību. Tā rezultātā 2007. un 2008. tika izstrādāta un 2009.gadā pieņemta virkne integrētu enerģētikas un klimata politikas dokumentu un tiesību aktu ar dalībvalstīm obligāti pildāmām prasībām un sasniedzamiem kvantitatīvajiem mērķiem attiecībā uz AER īpatsvara palielināšanu, siltumnīcefekta gāzu izmešu samazināšanu un energoefektivitātes paaugstināšanu.

2.1. Eiropas Savienības enerģētikas politikas un tiesiskā regulējuma ietekme uz Latvijas atjaunojamo energoresursu politikas attīstību un nostādņēm

AER politika ir viena no tām jomām, kurā ES līmenī jau kopš 90. gadu sākuma Eiropas Komisija centās ieviest kvantitatīvus mērķus, lai palielinātu AER īpatsvaru ES kopējā enerģijas patēriņā. Sākotnēji šie mērķi tika noteikti politisku vadlīniju formā⁴⁶, kam līdz ar direktīvas 2001/77/EK⁴⁷ pieņemšanu sekoja tiesiskā regulējuma ieviešana ar jau dalībvalstīm individuāli noteiktiem no AER saražotas elektroenerģijas mērķiem. Līdz beidzot **2009.gadā spēkā stājās direktīva 2009/28/EK⁴⁸ par atjaunojamo energoresursu izmantošanas veicināšanu, kas ievieša ES kopīgu 20% mērķi AER īpatsvaram kopējā ES gala patēriņā 2020.gadā un no kopējā mērķa tika atvasināti dalībvalstīm individuāli obligāti sasniedzami mērķi** atkarībā no valsts jau sasniegtā AER īpatsvara un ekonomiskās labklājības līmeņa. Saskaņā ar jauno AER izmantošanas veicināšanas ietvardirektīvu Latvijai ir noteikts starp ES dalībvalstīm otrs augstākais

⁴⁴ Piemēram, elektroenerģijas un gāzes tirgu liberalizācijas regulējums, dalībvalstīm obligātu individuālu AER īpatsvara mērķu uz 2020.gadu ieviešana, ar enerģētikas jomu saistītās vides prasības u.c.

⁴⁵ Commission Green Paper of 8 March 2006: "A European strategy for sustainable, competitive and secure energy" [[COM\(2006\) 105](#) final - not published in the Official Journal]; pieejams: http://europa.eu/legislation_summaries/energy/european_energy_policy/l27062_en.htm

⁴⁶ 1993.gadā Eiropas Komisija ALTENER programmas ietvaros ierosināja dubultot AER īpatsvaru kopējā Eiropas valstu patēriņā no 4 % 1991.gadā līdz 8 % 2005.gadā. Mērķa uzstādījums tika paaugstināts 1997.gadā Baltajā grāmatā, kas ierosināja uz 2010.gadu saražot 12 % no ES kopējā enerģijas patēriņa no AER.

⁴⁷ Eiropas Parlamenta un Padomes 2001.gada 27.septembra direktīva 2001/77/EK par tādas elektroenerģijas pielietojuma veicināšanu iekšējā elektrības tirgū, kas ražota, izmantojot neizsīkstošos enerģijas avotus.

⁴⁸ Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva 2009/28/EK (2009.gada 23.aprīlis) par atjaunojamo energoresursu izmantošanas veicināšanu. Ar to groza un sekojoši atceļ direktīvas 2001/77/EK un 2003/30/EK.

individuālais obligātais AER īpatsvara mērķis – **40% no Latvijas kopējā enerģijas gala patēriņa 2020.gadā.**

Jāatzīmē, ka direktīva 2009/28/EK ir ES enerģētikas politikas vēsturē pirmais mēģinājums radīt visaptverošu tiesisko ietvaru AER izmantošanas veicināšanai galvenajos enerģētikas sektoros: elektrības ražošanā, siltumapgādē, dzesēšanas un transporta sektoros. Pirms tam AER politikas iniciatīvas ES līmenī bija sadrumstalotas un vērstas uz atsevišķiem enerģētikas sektoriem kā elektrība un transporta degviela, atstājot novārtā ievērojamu potenciālu siltumapgādes un dzesēšanas sektoros.

AER izmantošanas veicināšanas jomā **pirmā direktīva 2001/77/EK**, kas tika pieņemta 2001.gadā, ievieš:

- ES kopīgu indikatīvu no AER saražotas elektroenerģijas īpatsvara mērķi 21% apmērā uz 2010.gadu;
- ES dalībvalstu nacionālos indikatīvos mērķus elektroenerģijas ražošanai no AER;
- harmonizētus principus AER izmantošanas veicināšanai elektroenerģijas ražošanā un skaidri definē atjaunojamos enerģijas avotus;
- atbalsta shēmu piemērošanu;
- no AER saražotas elektroenerģijas izcelsmes apliecinājumu izsniegšanu.

Līdz ar iestāšanos ES, Latvija pārņēma direktīvas 2001/77/EK galvenās prasības attiecībā uz elektroenerģijas ražošanu no AER, paredzot Elektroenerģijas tirgus likumā normas, kas regulē:

- elektroenerģijas ražošanas no AER veicināšanu;
- ražotāju tiesības pārdot saražoto elektroenerģiju obligātā iepirkuma veidā;
- to elektroenerģijas daļu, kas obligāti nosedzama ar elektroenerģiju, kas saražota, izmantojot AER, un kas atbilst direktīvā 2001/77/EK noteiktajam nacionālajam indikatīvajam mērķim.

Saskaņā ar saistībām, kas Latvijai izriet no direktīvas 2001/77/EK prasību pārņemšanas, uz **2010.gadu 49,3% no elektroenerģijas** Latvijā ir jāsarāžo no AER. 2007.gadā Latvijā tika saražoti 36,4%.

No AER saražotas elektroenerģijas atbalsta mehānismu izvēli direktīva 2001/77/EK atstāja dalībvalstu ziņā, ciktāl izvēlētais atbalsta instruments ir savietojams ar pieļaujama

valsts atbalsta normām Eiropas Kopienas dibināšanas līguma 87.panta izpratnē⁴⁹. Arī jaunā AER direktīva 2009/28/EK ļauj dalībvalstīm pašām noteikt, kādus AER atbalsta instrumentus piemērot.

Latvija par atbalsta instrumentu ir izvēlējusies elektroenerģijas obligātā iepirkuma mehānismu, kas ir viens no garantēta iepirkuma paveidiem⁵⁰ un šobrīd ES dalībvalstīs visizplatītākais instruments elektroenerģijas ražošanas veicināšanai no AER⁵¹. Eksperti to atzīst arī par praksē efektīvu un AER īpatsvara palielināšanu veicinošu⁵², lai gan dažādās ES dalībvalstīs veiktās stāsti ir atšķirīgi, jo šis instruments, kas paredz garantētu no AER saražotas elektroenerģijas iepirkumu par paaugstinātu fiksētu tarifu, dalībvalstīs atšķiras.

2.2. Latvijas atjaunojamo energoresursu politikas institucionālās lēmumu pieņemšanas ietvars

Latvijā saskaņā ar Enerģētikas likuma⁵³ 4.pantā noteikto Ministru Kabinets nosaka enerģētikas politikas pamatprincipus, mērķus un virzienus, pieņemot attiecīgus politikas plānošanas dokumentus.

⁴⁹ Saskaņā ar Eiropas Kopienas dibināšanas līguma (EKDL) 87.panta 1.daļu kopējā tirgus principiem neatbilst tāds atbalsts, „ko piešķir dalībvalstis vai ko jebkādā citā veidā piešķir no valsts līdzekļiem un kas rada vai draud radīt konkurences izkropļojumus, dodot priekšroku konkrētiem uzņēmumiem vai konkrētu preču ražošanai, ciktāl tāds atbalsts iespaido tirdzniecību starp dalībvalstīm”. EKDL 87.panta 3.punktā ir noteikti atbalsta veidi, kurus var uzskatīt par saderīgiem ar kopējo tirgu.

⁵⁰ Angļu valodas terminoloģijā šādus garantētus no AER saražotas elektroenerģijas obligāta iepirkuma mehānismus mēdz apzīmēt ar terminu „feed-in”, kas gan vienlaikus neparedz vienotu definīciju, jo līdzīgi kā pašam atbalsta instrumentam, arī „feed-in” definīcijām ir variācijas atkarībā no valsts, kur šāds mehānisms tiek piemērots. Tomēr enerģētikas politikas eksperti un zinātnieki ir definējuši virkni parametru, kādiem „feed-in” atbalsta mehānismam vēlama atbilst, tostarp – AER garantēta prioritāra pieeja tīklam, tīkla operatora pienākums iepirkt no AER saražoto elektroenerģiju, no AER saražotas elektroenerģijas cenas noteikšana noteiktam, ilgam laika periodam, limitu novēršana attiecībā uz no AER saražotas elektroenerģijas iepludināšanu tīklā (dalībvalstis var noteikt kvotas, bet tas nav laba prakse).

⁵¹ Monitoring and evaluation of policy instruments to support renewable electricity in EU Member States. A research project funded by the German Federal Environment Agency and the German Ministry for the Environment, Nature Conservation and Nuclear Safety. Fraunhofer Institute Systems and Innovation Research, Germany, September 2006, p.2; pieejams:

http://www.worldfuturecouncil.org/fileadmin/user_upload/Miguel/Ragwitz_monitor_pol_instr.pdf

⁵² Feed-In Systems in Germany and Spain and a comparison. Fraunhofer Institute Systems and Innovation Research, Germany, 2005, p.17.;

pieejams:http://www.bmu.de/files/english/renewable_energy/downloads/application/pdf/langfassung_einsp_eisesysteme_en.pdf

⁵³ 03.09.1998. likums "Enerģētikas likums".

Izpildvaras institūciju līmenī vadošā iestāde ir Ekonomikas ministrija (EM), kas ar Enerģētikas departamenta starpniecību īsteno enerģētikas pārvaldes funkcijas⁵⁴, izstrādājot enerģētikas politikas dokumentus un tiesību aktu projektus, tostarp – arī AER jomā, veicinot enerģijas lietotājiem piegādāto energoresursu efektīvu un ekonomisku izmantošanu, sekmējot investīciju piesaistīšanu enerģētikā, kā arī energoapgādes komersantu objektu modernizācijā un būvniecībā⁵⁵.

Pastāvošā institucionālās koordinācijas sistēma paredz, ka EM izstrādātie enerģētikas politikas tiesību aktu projekti ir jāaskaņo likumā noteiktajā kārtībā ar citām nozaru ministrijām, ar Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisiju (SPRK), ar sociālajiem partneriem – galvenokārt nozaru asociācijām, kā arī ar lielajām energokompānijām – AS *Latvenergo*, AS *Latvijas Gāze*. Institucionālās saskaņošanas partneru loks var mainīties atkarībā no izskatāmā jautājuma piederības noteiktai enerģētikas apakšnozarei.

Energoapgādes regulēšanas funkcijas atbilstoši Enerģētikas likumā noteiktajam ir uzdotas SPRK jeb regulatoram⁵⁶, kas ir neatkarīga saskaņā ar likumu Par sabiedrisko pakalpojumu regulatoriem izveidota sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas valsts iestāde. Attiecībā uz regulatora funkcijām AER atbalsta politikas jomā Enerģētikas likumā ir noteikts, ka regulators sekmē vietējo un atjaunojamo energoresursu izmantošanu energoapgādē⁵⁷.

Energoapgādes regulēšanas jomā 2009.gadā ir notikusi lēmumu pieņemšanas centralizācija, jo līdz ar Enerģētikas likumā un likumā Par sabiedrisko pakalpojumu regulatoriem 2009.gada jūnijā veiktajiem grozījumiem **ar 2009.gada 1.novembri SPRK pārņem no pašvaldību regulatoriem vai pašvaldību domēm vai padomēm regulēšanas funkcijas attiecīgajās pašvaldību regulējamajās nozarēs**. Lai gan pašvaldību loma energoapgādes regulēšanas institucionālajā lēmumu pieņemšanā būtiski mainījās līdz ar pašvaldību regulatoru likvidēšanu, likums tām tomēr paredz iespēju dot ieguldījumu SPRK lēmumu pieņemšanas procesā pašvaldību konsultatīvas institūcijas ietvaros⁵⁸. Šādu institūciju SPRK saskaņā ar likumu Par sabiedrisko pakalpojumu regulatoriem bija pienākums izveidot līdz 2009.gada 31.oktobrim, lai nodrošinātu pašvaldību interešu pārstāvību un viedokļu izziņāšanu.

⁵⁴ Saskaņā ar Enerģētikas likuma 76.panta 1.daļu.

⁵⁵ Saskaņā ar Enerģētikas likuma 77.pantu.

⁵⁶ Enerģētikas likuma 83.pants.

⁵⁷ Enerģētikas likuma 84.pants.

⁵⁸ Likuma "Par sabiedrisko pakalpojumu regulatoriem" 15.¹ pants.

Enerģētikas jomā lēmumu pieņemšanā atkarībā no enerģētikas apakšnozares papildus jau minētajām institūcijām ir iesaistīta vēl virkne citu nozares dalībnieku ar lēmumu pieņemšanas tiesībām, taču šajā raksta sadaļā viņi netiks detalizēti uzskaitīti. Kopumā administratīvās un institucionālās procedūras, kas attiecas uz komersantiem, kuri vēlas uzsākt un veikt enerģijas ražošanu, var iedalīt trīs lielās grupās:

- 1) procedūras, kas saistītas ar atļauju darboties attiecīgajā enerģētikas nozarē (atļauja jaunu elektroenerģijas ražošanas jaudu ieviešanai, licence, sistēmas operatora atļauja sistēmas pieslēguma izveidei);
- 2) procedūras, kas saistītas ar vides aizsardzības regulējumu (ietekmes uz vidi novērtējums, atļauja veikt piesārņojošu darbību vai atļauja emitēt siltumnīcefekta gāzes);
- 3) procedūras, kas saistītas ar atbalsta iegūšanu elektroenerģijas ražošanai no AER vai elektroenerģijas ražošanai koģenerācijā.

Gan EM, gan SPRK atbild par nepieciešamo atļauju izsniegšanu komersantiem, kuri vēlas darboties elektroenerģijas ražošanas jomā. Jaunu elektroenerģijas jaudu ieviešanai, tostarp – arī plānojot ražot elektroenerģiju no AER vai koģenerācijā, ir vispirms nepieciešama EM izdota atļauja elektroenerģijas ražošanas jaudu palielināšanai vai jaunu jaudu ieviešanai⁵⁹. Gadījumos, kad plānotā elektriskā jauda pārsniedz 1 MW, komersantiem nepieciešams saņemt SPRK licenci elektroenerģijas ražošanai. Abas minētās atļaujas ir savstarpēji saistītas, jo SPRK neizsniedz licenci elektroenerģijas ražošanai, ja iepriekš no EM nav saņemta jaunu elektroenerģijas ražošanas jaudu ieviešanas vai esošo jaudu palielināšanas atļauja. Savukārt EM var atteikt komersantam no AER saražotas elektroenerģijas obligātā iepirkuma tiesību piešķiršanu⁶⁰, ja elektrostacijai ar jaudu virs 1 MW nav likumā noteiktajā laikā saņemta SPRK licence.

2.3. Latvijas nacionālie atjaunojamo energoresursu izmantošanas atbalsta mehānismi

Latvijā līdz šim **nozīmīgākais** un praktiski vienīgais noturīgais AER izmantošanas veicināšanas **instruments ir obligātā iepirkuma atbalsta shēma**, kas paredz garantētu iepirkuma cenu elektroenerģijai, kas saražota, izmantojot AER⁶¹ (MK noteikumi Nr.198).

⁵⁹ Saskaņā ar 11.08.2009. MK noteikumiem Nr.803 "Noteikumi par atļaujām elektroenerģijas ražošanas jaudu palielināšanai vai jaunu ražošanas iekārtu ieviešanai".

⁶⁰ Saskaņā ar 24.02.2009. MK noteikumiem Nr.198 "Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu, izmantojot atjaunojamus energoresursus, un cenu noteikšanas kārtību".

⁶¹ Ministru kabineta 24.02.2009. noteikumi Nr.198 "Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu, izmantojot atjaunojamus energoresursus, un cenu noteikšanas kārtību"

Papildus jau minētajam obligātā iepirkuma mehānismam 2008.gada aprīlī⁶² Elektroenerģijas tirgus likuma VII nodaļa par elektroenerģijas ražošanu un cenu noteikšanu tika papildināta ar jaunu 29.¹ pantu par elektroenerģijas ražošanu elektrostacijās ar uzstādīto elektrisko jaudu virs 1 MW, izmantojot biomasu vai biogāzi, saskaņā ar kuru kopš 2009.gada sākuma⁶³ komersantiem ir iespēja pretendēt uz **garantētu maksu par uzstādīto elektrisko jaudu** biomasas un biogāzes elektrostacijās. Garantētās maksas tiesību piešķiršanas kārtību un prasības ražotājiem kopš 2009.gada marta⁶⁴ nosaka MK noteikumi Nr.198.

Papildus abiem augstāk minētajiem regulārajiem atbalsta instrumentiem Elektroenerģijas tirgus likuma 29.panta 4.daļā ir paredzēta MK kompetence noteikt pasākumus, lai veicinātu elektroenerģijas ražošanu no biomasas.

2.3.1. Elektroenerģijas obligātais iepirkums

Saskaņā ar spēkā esošo tiesisko regulējumu komersantiem, kuri ražo vai plāno ražot elektroenerģiju, ir iespējams pretendēt uz obligātā iepirkuma tiesību iegūšanu, lai pārdotu noteiktu komersanta elektrostacijā saražotu elektroenerģijas daudzumu publiskajam tirgotājam *Latvenergo* par noteiktu cenu. Tā ir ievērojami augstāka par tirgus cenām, ja:

- elektroenerģija tiek ražota no AER elektrostacijā, kas izmanto:
 - biogāzi;
 - biomasu;
 - vēja enerģiju;
 - hidroenerģiju;
 - saules enerģiju.
- elektroenerģija tiek ražota koģenerācijas elektrostacijā no:
 - AER vai kūdras;
 - fosiliem energoresursiem.

Saskaņā ar Elektroenerģijas tirgus likumu tiesības pārdot saražoto elektroenerģiju obligātajā iepirkumā var iegūt ražotājs, kas elektroenerģiju ražo, izmantojot AER (29. panta 1. daļa), vai arī ražotājs, kas elektroenerģiju ražo koģenerācijā (28. panta 1. daļa).

Likums nosaka, ka noteikta daļa no visu Latvijas elektroenerģijas galalietotāju kopējā patēriņa ir obligāti nosedzama ar elektroenerģiju, kas ražota no AER. Šo daļu katram energoresursu veidam nosaka MK tā, lai līdz 2010.gada 31.decembrim no AER saražotās

⁶² Elektroenerģijas tirgus likuma 10.04.2008. redakcija, kas stājās spēkā 15.05.2008.

⁶³ Elektroenerģijas tirgus likuma 29.¹ pants stājās spēkā 01.01.2009.

⁶⁴ MK noteikumi Nr.198 tika pieņemti 24.02.2009, bet stājās spēkā 14.03.2009.

elektroenerģijas procentuālais īpatsvars attiecībā pret kopējo elektroenerģijas patēriņu Latvijā sasniegtu ne mazāk kā 49,3%. No AER saražotās obligāti iepērkamās elektroenerģijas apjomu katram gadam atbilstoši Ministru Kabineta noteiktajai daļai lietotāju kopējā patēriņā nosaka publiskais tirgotājs *Latvenergo* un publicē to savā interneta mājas lapā un laikrakstā *Latvijas Vēstnesis*.

Ja ražotājs vēlas pārdot koģenerācijas elektrostacijā saražoto elektroenerģiju obligātajā iepirkumā un tā koģenerācijas elektrostacija atbilst MK noteiktajiem kritērijiem, visu saražotās elektroenerģijas atlikumu, kas palicis pēc elektroenerģijas izlietošanas pašu vajadzībām, iepērk publiskais tirgotājs MK noteiktajā kārtībā un par tā noteikto cenu.

Publiskais tirgotājs atsevišķi uzskaita MK noteiktajā kārtībā iepirktās elektroenerģijas apjomu un izmaksas. Šā iepirkuma izmaksas sedz visi Latvijas elektroenerģijas galalietotāji proporcionāli savam elektroenerģijas patēriņam, pērkot no publiskā tirgotāja noteiktu daļu koģenerācijas elektrostacijās ražotās elektroenerģijas vai kompensējot tās iepirkuma izdevumus. Iepirkuma izmaksu segšanas kārtību nosaka MK, bet izmaksu attiecināšanas aprēķina metodiku — SPRK (28. panta 5. daļa).

Ražotāji, kas elektroenerģijas ražošanai izmanto AER, kā arī koģenerācijas elektrostacijas, kas atbilst noteiktajiem kritērijiem, var MK noteiktajā kārtībā saņemt saražotās elektroenerģijas izcelsmes apliecinājumu. Izcelsmes apliecinājumu izsniedz Ministru Kabineta pilnvarota institūcija – LR Ekonomikas ministrija (EM).

Elektroenerģijas tirgus likuma 31. pantā ir nostiprinātas elektroenerģijas ražotāju izvēles tiesības attiecībā uz spēkā esošajos normatīvajos aktos noteikto iespēju iegūt tiesības pārdot koģenerācijā saražoto elektroenerģiju obligāti iepērkamā elektroenerģijas apjoma veidā vai arī tiesības pārdot elektrostacijā, kas izmanto AER, saražoto elektroenerģiju obligāti iepērkamā elektroenerģijas apjoma veidā. Saskaņā ar 31.panta nosacījumiem ražotājs pēc paša izvēles drīkst izmantot tikai vienu no minētajām tiesībām.

Saskaņā ar Elektroenerģijas tirgus likuma 29.panta otro, ceturto un piekto daļu, 29¹.panta otro un piekto daļu **2009.gada 24.februārī izdotie Ministru kabineta noteikumi Nr. 198 “Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu, izmantojot atjaunojamos energoresursus, un cenu noteikšanas kārtību”** (MK noteikumi Nr.198), kas aizstāj MK noteikumus Nr.503 un reglamentē no AER saražotas elektroenerģijas obligāto iepirkumu par noteiktu cenu, kā arī tiesības saņemt garantētu maksu par biomasas vai biogāzes elektrostacijā uzstādīto elektrisko jaudu, ja tā pārsniedz 1 MW.

MK noteikumos Nr.198 ir noteikts sekojošs sadalījums pa elektrostaciju veidiem attiecībā uz to, kāda Latvijas elektroenerģijas galalietotāju kopējā patēriņa daļa ir obligāti nosedzama ar elektroenerģiju, kas ražota, izmantojot AER.

AER elektrostacijas veids	2009.gadā %	2009.gadā MWh ⁶⁵	2010.gadā un turpmākos 10 gadus %
HES ar jaudu, lielāku par 5 MW	36,35 %	2`300`987	34,31 %
HES ar jaudu 5 MW un mazāku	1,88 %	119`006	1,98 %
VES ar jaudu 0,25 MW un mazāku	0,20 %	12`660	0,27 %
VES ar jaudu lielāku par 0,25 MW	3,88 %	245`607	5,10 %
Biogāzes elektrostacijas	6,90 %	436`776	7,93 %
Biomases elektrostacijas	3,46 %	219`021	4,97 %
Saules elektrostacijas	0 %	0	0,01 %

Savukārt, pamatojoties uz Elektroenerģijas tirgus likuma 28.panta otro un septīto daļu, 28¹.panta otro un piekto daļu, **2009.gada 10.martā izdotie Ministru kabineta noteikumi Nr.221 par elektroenerģijas ražošanu un cenu noteikšanu, ražojot elektroenerģiju koģenerācijā** (MK noteikumi Nr.221) reglamentē koģenerācijas procesā saražotas elektroenerģijas obligāto iepirkumu par noteiktu cenu, kā arī tiesības saņemt garantētu maksu par koģenerācijas elektrostacijā uzstādīto elektrisko jaudu, ja tā ir 20 MW vai vairāk.

Tādējādi tiem elektroenerģijas ražotājiem, kuri koģenerācijas elektrostacijā izmanto vai plāno izmantot tādus AER veidus kā biomasa vai biogāze, ir iespējams kvalificēties obligātā iepirkuma tiesību saņemšanai, izvēloties sev piemērotāko regulējumu – vai nu saskaņā ar noteikumiem Nr.198 vai arī Nr.221.

2.3.2. Garantēta maksa par uzstādīto elektrisko jaudu

Saskaņā ar MK noteikumiem Nr.198 tiem komersantiem, kas elektroenerģiju no atjaunojamiem energoresursiem ražo vai plāno ražot biomasas vai biogāzes elektrostacijās⁶⁶, ir dota iespēja izvēlēties, uz kuru no diviem MK noteikumos Nr.198 piedāvātajiem atbalsta instrumentiem pretendēt:

- 1) uz elektroenerģijas, kas saražota no atjaunojamiem energoresursiem, pārdošanu obligātajā iepirkumā;
- 2) uz garantētu maksu par biomasas vai biogāzes elektrostacijā uzstādīto elektrisko jaudu.

⁶⁵ Atbilstoši publiskā tirgotāja 2009.gadam aprēķinātajiem kvotu apjomiem.

⁶⁶ Tā var būt arī elektroenerģijas ražošanas koģenerācijā.

Kvalificējoties elektroenerģijas **obligātā iepirkuma tiesību saņemšanai, saskaņā ar spēkā esošo tiesisko regulējumu ir skaidri paredzams laika periodam no 2009.gada līdz 2020.gadam noteiktais procentuālais īpatsvars no Latvijas elektroenerģijas galalietotāju kopējā patēriņa**, kas ir obligāti nosedzams ar elektroenerģiju, kas ražota, izmantojot atjaunojamus energoresursus⁶⁷.

Savukārt, pretendējot uz **garantētu maksu par biomasas vai biogāzes elektrostacijā uzstādīto elektrisko jaudu, tiesības izmantot minēto atbalstu tiek piešķirtas uz termiņu līdz 15 gadiem** no brīža, kad EM komersantam izsniedz attiecīgu lēmumu – administratīvo aktu⁶⁸. Garantētas maksas saņemšana par uzstādīto elektrisko jaudu ir iespējama tikai tādā gadījumā, ja biomasas vai biogāzes elektrostacijā uzstādītā elektriskā jauda pārsniedz 1 MW un ja uzstādītās elektriskās jaudas izmantošanas stundu skaits gadā ir ilgāks par 8000 h⁶⁹.

Faktors, kas garantētas maksas atbalsta formu salīdzinājumā ar elektroenerģijas obligātā iepirkuma atbalstu padara ievērojami nepievilcīgāku komersantu acīs, ir prasība izmantot uzstādīto elektrisko jaudu vismaz 8000 stundas gadā. Tas saskaņā ar virknes nozares ekspertu atzinumu rada paaugstinātu varbūtību, ka garantētas maksas tiesības saņēmušā komersanta elektrostacija tās darbības laikā riskē šīs tiesības zaudēt biogāzes vai biomasas elektrostacijai nesamērīgi augstā līmenī noteiktā jaudas izmantošanas laika dēļ.

2.4. Investīciju atbalsta instrumenti

Investīciju atbalsta instrumenti AER izmantošanas veicināšanai Latvijā nav uzskatāmi par atbalsta mehānismu, kas regularitātes un paredzamības ziņā būtu pielīdzināms nacionālajai AER atbalsta shēmai, kāda ir no AER saražotas elektroenerģijas obligātais iepirkums.

Elektroenerģijas tirgus likuma 29.panta 4.daļā ir paredzēta MK kompetence noteikt pasākumus, lai veicinātu elektroenerģijas ražošanu no biomasas, ko varētu interpretēt arī kā tiesības noteikt atbalstu investīcijām biomasu izmantojošās elektrostacijās.

MK noteikumu Nr.198 3.punktā ir noteikti finanšu avotu veidi, no kuriem jāpiešķir līdzfinansējums projektiem, kas sekmē elektroenerģijas ražošanu no biomasas:

⁶⁷ MK noteikumu Nr.198 1.pielikums.

⁶⁸ Saskaņā ar MK noteikumu Nr.198 13.punktu.

⁶⁹ Saskaņā ar MK noteikumu Nr.198 6.punktu.

- no Zemkopības ministrijas administrētajiem ES finanšu atbalsta instrumentiem;
- no Ekonomikas ministrijas administrētajiem ES finanšu atbalsta instrumentiem;
- no Vides ministrijas administrētajiem līdzekļiem, kas iegūti no valstij piederošo oglekļa dioksīda noteiktā daudzuma vienību pārdošanas⁷⁰.

Līdz šim investīciju atbalsts AER izmantojošu elektrostaciju attīstībai bija pieejams no EM administrētajiem ES Kohēzijas fonda līdzekļiem saskaņā ar 2009.gada 17.februāra MK noteikumiem Nr.165⁷¹. Fonda kopējais apjoms bija pietiekams neliela projektu skaita finansēšanai⁷² - 17,4 miljoni latu.

3. Aktuāli riska faktori un šķēršļi ilgtspējīgas un caurspīdīgas atjaunojamo energoresursu politikas attīstībai

Izvērtējot Latvijas institucionālo lēmumu pieņemšanas praksi un AER atbalsta mehānismu tiesisko regulējumu, šobrīd ir iespējams identificēt virkni riska faktoru un iespējamo šķēršļu ilgtspējīgas un caurspīdīgas AER atbalsta politikas attīstībai.

3.1. Riska faktori institucionālās lēmumu pieņemšanas līmenī

Vēl 2004.gadā, Bonnas Starptautiskajā Atjaunojamo energoresursu konferencē pasaules valstu enerģētikas eksperti secināja, ka nacionālo valdību līmenī **viens no pamatuzdevumiem efektīvai AER sektora attīstībai ir cilvēkresursu kapacitātes veicināšana ne vien tehniskās profesionālās apmācības jomā, bet jo īpaši - politikas plānošanas un īstenošanas institūciju darbinieku profesionālās sagatavotības un motivācijas uzlabošana** darbam pie politikas plānošanas dokumentu un AER veicināšanas programmu izstrādes⁷³.

⁷⁰ No VIDM administrētajiem līdzekļiem saskaņā ar MK noteikumu Nr.198 3.3.apakšpunktu ir paredzēts piešķirt līdzfinansējumu arī projektiem, kur tiek izmantota biogāze.

⁷¹ "Noteikumi par darbības programmas "Infrastruktūra un pakalpojumi" papildinājuma 3.5.2.2.aktivitāti "Atjaunojamo energoresursu izmantojošu koģenerācijas elektrostaciju attīstība"". Spēkā ar 12.03.2009.

⁷² Kopumā no 58 projektu iesniegumiem tika apstiprināti 7 projektu iesniegumi koģenerācijas elektrostaciju izveidei par kopējo Kohēzijas fonda līdzfinansējuma apjomu 15 323 142,95 lati.

⁷³ Policy Recommendations for Renewable Energies: Key outcomes of the International Conference for Renewable Energies, Bonn, 2004, p.11.; pieejams:

http://www.renewables2004.de/pdf/policy_recommendations_final.pdf

Aplūkojot par enerģētikas politikas atbildīgās EM iesaisti AER politikas lēmumu pieņemšanā, viens no izteiktākajiem riska faktoriem ir **vājā profesionālā kapacitāte enerģētikas politikas lēmumu un politikas nostādņu sagatavošanas stadijā un nepietiekams tehniski analītiskais atbalsts, kuru būtu jānodrošina speciāli šim mērķim izveidotajai Nacionālajai enerģētikas aģentūrai**. Tā tas tradicionāli ir ES dalībvalstīs, kur par enerģētikas politiku atbildīgo ministriju rīcībā ir enerģētikas aģentūras, kas nodrošina politikas plānošanas dokumentu izstrādei nepieciešamo padziļināto analīzi, profesionālu tehnisku ekspertīzi un informē un izglīto sabiedrību par AER pielietojumu un energoefektivitātes paaugstināšanas iespējām ikdienā. Latvijā līdzīga veida uzdevumus neilgu laiku veica Būvniecības, enerģētikas un mājojumu valsts aģentūra. Līdz ar aģentūras daļēju likvidēšanu 2009.gada jūlijā EM Enerģētikas departamenta noslodze ir ievērojami palielinājusies.

Savukārt **Vides ministrijas funkciju samazināšana AER politikas jomā visdrīzāk tiešā veidā neietekmēs AER izmantošanas veicināšanas politikas attīstību Latvijā**, jo arī pie agrākā kompetenču sadalījuma starp EM un Vides ministriju (VIDM) elektroenerģijas ražošanas atbalsta pasākumu ieviešana un administrēšana bija EM pārziņā, bet VIDM kompetencē bija galvenokārt AER politikas attīstība klimata pārmaiņu samazināšanas kontekstā un AER potenciāla novērtējums, tostarp AER izmantošanas pamatnostādņu izstrāde⁷⁴.

Pie institucionālās lēmumu pieņemšanas riska faktoriem nenoliedzami pieder arī **Latvijā tradicionāli novērojamā augstā AER atbalsta instrumentu politizācijas pakāpe**. **Tāpēc nevar izslēgt par enerģētikas politiku atbildīgās ministrijas politiskās un administratīvās vadības ietekmi uz enerģētikas politiku regulējošu tiesību aktu nosacījumu pielāgošanu noteiktu politisko un ekonomisko interešu grupu vēlmēm**. Par ko liecina, piemēram, arī atsevišķi no AER saražotas elektroenerģijas obligātā iepirkuma līdzšinējā regulējuma elementi, kas aplūkoti nākošajā apakšnodaļā. Ievērojot atbildīgās ministrijas iekšējās politizācijas un nelegitīmas lobēšanas iespējamību, ir jānodrošina institucionālās lēmumu pieņemšanas caurspīdība attiecībā uz elektroenerģijas, kas saražota no AER, obligātā iepirkuma tiesību piešķiršanu, piemēram, izveidojot internetā publiski pieejamu komersantu iesniegumu reģistru, jo ierobežota daudzuma AER atbalsta kvotu gadījumā pretendentu secībai ir nozīme.

⁷⁴ Atjaunojamo energoresursu pamatnostādnes 2006. – 2010.gadam, apstiprinātas ar MK 2006.gada 31.oktobra rīkojumu Nr.835.

Par enerģētiku atbildīgās ministrijas politiskajai vadībai nenoliedzami ir iespējas ietekmēt administratīvo procesu iestādē un enerģētikas politikas lēmumu pieņemšanu. Tomēr **gadījumos, kad ministrijas politiskā vadība groza spēkā esošos tiesību aktos nostiprināto administratīvo lēmumu pieņemšanas kārtību, būtu nepieciešams izvērtēt šādas rīcības tiesisko pamatu.** Kā minētās prakses piemēru var minēt ekonomikas ministra 2009.gada 15.aprīļa rīkojumu Nr.151⁷⁵, ar kuru ministrs pārņēma savā kompetencē lēmumu pieņemšanu par tiesību piešķiršanu pārdot no AER saražoto elektroenerģiju obligātā iepirkuma ietvaros un ar kuru ministrs, lai izvērtētu obligātā iepirkuma tiesību piešķiršanu saskaņā ar MK noteikumu Nr.198 procesu kopumā, **nolēma, atsaucoties uz Administratīvā procesa 64.panta otro daļu, lēmuma par administratīvā akta izdošanu vai lietas izbeigšanu pieņemšanas termiņu pagarināt par četriem mēnešiem** no komersanta iesnieguma iesniegšanas dienas. Saskaņā ar tobrīd spēkā esošo MK noteikumu Nr.198 redakciju komersantiem nebija pamata sagaidīt ievērojami garāku lēmumu pieņemšanas procedūru⁷⁶ EM iekšējās institucionālās lēmumu pieņemšanas kārtības izmaiņu rezultātā.

Enerģētikas politikas aktualitāšu regulāra izskaidrošana sabiedrībai saprotamā veidā pastarpināti ietekmē institucionālās lēmumu pieņemšanas kvalitāti. Caurspīdīgai enerģētikas politikas veidošanai nenoliedzami ir nepieciešama enerģētikas politikas veidošanā iesaistīto valsts pārvaldes institūciju - galvenokārt EM - komunikācijas ar sabiedrību efektivitāte un sabiedrības līdzdalības sekmēšana. Līdzšinējā prakse rāda, ka plašāka sabiedrība netiek savlaicīgi informēta par atbildīgo valsts pārvaldes iestāžu plānotajām AER izmantošanas veicināšanas atbalsta shēmu izmaiņām un papildinājumiem.

⁷⁵Izdots, pamatojoties uz Valsts pārvaldes iekārtas likuma 37.panta otro daļu.

⁷⁶ MK noteikumi paredz, ka EM komersanta iesniegumu izskata 30 dienu laikā no tā saņemšanas, pārbauda iesniegumā ietvertu informāciju un pievienoto dokumentu atbilstību MK noteikumu Nr.198 prasībām. Gadījumos, kad iesniegums nesatur visu nepieciešamo informāciju vai iesniegumam nav pievienoti visi noteikumos prasītie dokumenti vai kāds no iesniegumam pievienotajiem dokumentiem atzīstams par spēkā neesošu, EM lūdz trūkstošo informāciju vai dokumentu iesniegt 30 dienu laikā. Ja iesniegums un tam pievienotie dokumenti atbilst MK noteikumu Nr.198 prasībām, EM 30 dienu laikā no visas nepieciešamās informācijas saņemšanas brīža pārbauda komersanta iesnieguma atbilstību un izsniedz komersantam attiecīgu lēmumu – administratīvo aktu, ar kuru tiek piešķirtas tiesības pārdot no AER saražoto elektroenerģiju obligātā iepirkuma ietvaros vai tiesības saņemt garantētu maksu par elektrostacijā uzstādīto jaudu (atkarībā no atbalsta veida, uz kuru komersants ir pieteicies).

3.2. No tiesiskā regulējuma izrietoši šķēršļi efektīvai atjaunojamo energoresursu izmantošanas veicināšanai un caurspīdīgai un ilgtspējīgai politikas veidošanai

Analizējot efektīvas un ilgtspējīgas AER izmantošanas veicināšanas un caurspīdīgas politikas lēmumu pieņemšanas šķēršļus, būtiskākie tiesību akti, kas šādus šķēršļus ļauj identificēt, ir Elektroenerģijas tirgus likums un virkne likumpamatoto MK noteikumu, kas reglamentēja un reglamentē no AER saražotas elektroenerģijas obligātā iepirkuma nosacījumus, tostarp MK noteikumi Nr.503, Nr.198. un Nr.486.

Izvērtējot līdzšinējās no AER saražotās elektroenerģijas obligātā iepirkuma nosacījumu un komersantu kvalifikācijas kritēriju izmaiņas un šobrīd spēkā esošo regulējumu, izēmējas vairāki faktori, kas liecina par iespējamu AER atbalsta politikas neatbilstību ilgtspējīgas un caurspīdīgas politikas principiem:

- **kvotu sistēmas⁷⁷ neelasticība neveicina Elektroenerģijas tirgus likumā noteiktā no AER saražotās elektroenerģijas īpatsvara mērķa (49,3 % 2010.gadā) sasniegšanu;**
- **obligātā iepirkuma cenu formulu pamatā nav likti ar ekonomiskiem aprēķiniem** (investīciju izmaksas attiecīgās AER tehnoloģijās, resursu izmaksas, atbalsta līmeņa diferenciācija atkarībā no elektrostacijas, galvenokārt HES un VES līdz šim saņemtais obligātā iepirkuma atbalsts) **pamatoti kritēriji;**
- nav ierobežojošu mehānismu, kas novērstu biežas un ar valsts ekonomiskās attīstības un/ vai labklājības apsvērumiem nepamatotu obligātā iepirkuma nosacījumu, tostarp – cenu līmeņu izmaiņas;
- obligātā iepirkuma cenu svārstības atkarībā no dabasgāzes diferenciētā tirdzniecības gala tarifa izmaiņām;
- tiesiskā regulējuma nepilnību dēļ netiek pienācīgi skaidri un caurspīdīgi nodrošināta pieeja kvotām un vienlīdzīga konkurence komersantu starpā, jo MK noteikumos Nr.198 nav skaidri noteikts brīdis, ar kuru komersanti var sākt pieteikties uz nākošajā gadā paredzēto kvotu;
- līdzšinējās izmaiņas MK noteikumos Nr.198 rada pamatotas bažas par to, ka **atsevišķu obligātā iepirkuma kvalifikācijas kritēriju noteikšana varētu būt saistīta ar iespējamu lobiju grupu darbību**, kad komersantu kvalifikācijai obligātā iepirkuma tiesību saņemšanai tiek ieviesti nosacījumi, kuru fiktīva izpilde ir acīmredzama un kuru faktiskās izpildes pārbaudes instrumenti nav paredzēti.

⁷⁷ Latvijas elektroenerģijas galalietotāju kopējā patēriņa, kas daļa ir obligāti nosedzama ar elektroenerģiju, kas ražota, izmantojot AER; noteikta MK noteikumos Nr.198, pamatojoties uz Elektroenerģijas tirgus likuma 29.panta 1.daļā ietverto deleģējumu.

Obligāti iepērkamā apjoma kvotu sistēmas neelastība

MK noteikumos Nr.198 noteiktā obligāti iepērkamā apjoma (**kvotu**) **ierobežojošā ietekme uz AER īpatsvara palielināšanos elektroenerģijas sektorā** ir saistīta ar to, ka minētajos noteikumos **nav iestrādāti nekādi elastības mehānismi, kas ļautu izvairīties no tā, ka obligātā iepirkuma tiesības saņēmušie komersanti neievieš plānotās jaunās AER elektrostacijas. Savukārt virknei citu komersantu, kuriem šādas iespējas būtu, vairs nepietiek kvotu. Tāpēc noteikumi neattaisno mērķi – 49,3% no AER saražotas elektroenerģijas īpatsvara nodrošināšanu 2010.gadā.**

Kvotu sistēma rada komersantam neprognozējamu vidi. Kvotu pieejamība uz to brīdi, kad attiecīgais komersants vērstos EM ar iesniegumu par obligātā iepirkuma tiesību piešķiršanu saskaņā ar MK noteikumos Nr.198 noteikto, nav droši paredzama, jo nav prognozējams citu pretendentu skaits un iespējamais aktivitātes laiks.

Spēkā esošās kvotu sistēmas būtisks risks ir saistīts ar kopējā valsts elektroenerģijas galalietotāju elektroenerģijas patēriņa kritumu. Tā rezultātā var tikt samazinātas kvotas visiem elektrostaciju veidiem proporcionāli tām noteiktajam obligātā iepirkuma procentuālajam īpatsvaram tādā apmērā, ka tuvākajos gados obligātā iepirkuma tiesību piešķiršana var apstāties, ja nemainās tiesiskais regulējums.

Saskaņā ar 2009.gada 10.novembrī MK izskatīto EM sagatavoto informatīvo ziņojumu „Par pārvades sistēmas operatora⁷⁸ ikgadējo novērtējuma ziņojumu par 2008.gadu”⁷⁹ EM ir secinājusi, ka Latvijā 2010.gadā ir paredzams būtisks elektroenerģijas gada patēriņa apjoma samazinājums. Salīdzinot ar 2008.gadu, 2010.gadā ir prognozējams, ka elektroenerģijas gada patēriņš samazināsies par 694 GWh jeb 9,16 %. Turklāt EM prognozē, ka elektroenerģijas gada patēriņš 2008.gada apmērus varētu sasniegt tikai 2015.gadā. Līdz ar to **EM minētajā informatīvajā ziņojumā konstatēja, ka 2010. gadam obligāti iepērkamās no AER saražotās elektroenerģijas apjoms papildu jau esošajam, kas tiek noteikts saskaņā ar MK noteikumiem Nr.198, nevar tikt paredzēts.** Tāpēc tika ierosināts pārskatīt šobrīd ieviestās atbalsta shēmas elektroenerģijas ražošanai no AER, nosakot stingrākus kontroles mehānismus elektroenerģijas obligātā iepirkuma tiesību ieguvējiem, lai kontrolētu projektu īstenošanu un novērstu elektroenerģijas obligātā iepirkuma tiesību nelietderīgu piešķiršanu.

⁷⁸ Pārvades sistēmas operators AS „Augstsprieguma tīkls”.

⁷⁹ MK TA-3985; pieejams: <http://www.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40151525&mode=mk&date=2009-11-10>

Pamatojoties uz EM sniegto ziņojumu, MK 2009.gada 10.novembra sēdē nolēma:

- uzdot EM līdz 2010.gada 1.janvārim sagatavot un iesniegt izskatīšanai MK noteikumu projektu "Grozījumi 2009.gada 24.februāra noteikumos Nr.198 "Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu, izmantojot atjaunojamās enerģoresursus un cenu noteikšanas kārtību"", kas nosaka, ka ar 2010.gadu tiek piemērots jauns obligāti iepērkamās no AER saražotās elektroenerģijas apjoma piešķiršanas princips;
- neparedzēt 2010.gadā obligāti iepērkamā no AER saražotās elektroenerģijas apjoma palielināšanos, ņemot vērā faktu, ka 2010.gadā paredzams būtisks elektroenerģijas gada patēriņa apjoma samazinājums;
- uzdot EM līdz 2010.gada 1.martam iesniegt izskatīšanai MK likumprojektu "Atjaunojamo enerģoresursu likums".

Tādējādi, ja 2010.gadam no AER saražotās elektroenerģijas obligātā iepirkuma apjoms (kvota) netiks palielināts, komersanti, iespējams varēs saņemt obligātā iepirkuma tiesības tikai gadījumos, kad sadalei kļūs pieejamas papildus kvotas uz to komersantu rēķina, kas minētās tiesības nebūs MK noteikumos Nr.198 noteiktajā kārtībā un laikā izmantojuši.

Politiski noteikti un ekonomiski nepietiekami pamatoti no AER saražotas elektroenerģijas obligātā iepirkuma cenu līmeņi

MK noteikumos Nr.198 21. un 22.punktā obligātā iepirkuma formulu, saskaņā ar kurām tiem aprēķināta maksa par hidroelektrostacijās, vēja, saules, biomasas un biogāzes elektrostacijās, pamatā nav likti ar ekonomiskiem aprēķiniem pietiekami pamatoti un objektīvi kritēriji. Par to, ka minētie atbalsta līmeņi ir politiski noteikti, liecina virkne faktoru:

- MK noteikumos Nr.198, nosakot obligātā iepirkuma cenu formulas dažādiem enerģoresursu veidiem, nav izmantoti objektīvi, Latvijas specifiskajai situācijai atbilstoši zinātniskie pētījumi un neatkarīgu ekonomistu investīciju izmaksu aprēķini pa AER tehnoloģiju veidiem;
- atšķirīgu biomasas un biogāzes resursu izmaksas nav diferencētas, nosakot atbalsta līmeni;
- nepastāv atbalsta līmeņa diferenciacija atkarībā no jau ekspluatācijā nodotas elektrostacijas līdz šim jau saņemtā dubultā tarifa vai obligātā iepirkuma un arī iespējamā investīciju atbalsta apmēra. Tas ir aktuāli galvenokārt hidroelektrostaciju un vēja elektrostaciju gadījumā, jo Latvijā it īpaši mazo

hidroelektrostaciju straujo attīstību laikā no 1996.gada līdz 2002.gadam izraisīja tolaik pieejamais dubultais tarifs⁸⁰, par kuru tika iepirkta elektroenerģija.

Vairums Latvijas mazo hidroelektrostaciju tika atjaunotas vai uzceltas no jauna līdz 2002.gadam, kad hidroelektrostacijās saražotu elektroenerģiju varēja pārdot par dubulto tarifu. MK noteikumos Nr.198 nav ņemts vērā mazo hidroelektrostaciju līdzšinējā darbības laikā uz dubultā tarifa rēķina atpelnītais investīciju apjoms, noteikumu 21.7.pakšpunktā nosakot visa veida mazajām hidroelektrostacijām – gan agrākos gados uzceltām, gan jaunām – vienu un to pašu obligātā iepirkuma formulu, saskaņā ar kuru cenu aprēķina nevis 10 gadus no elektrostācijas ekspluatācijas uzsākšanas brīža, bet gan 10 gadus no EM lēmuma par obligātā iepirkuma tiesību piešķiršanu izdošanas brīža.

Obligātā iepirkuma nosacījumu izmaiņas

Līdzšinējās obligātā tiesiskā regulējuma biežās izmaiņas (2007.gada MK noteikumi Nr. 503, tos aizstājošu MK noteikumu Nr.198 pieņemšana 2009.gada februārī, grozījumi šajos noteikumos 2009.gada maijā, kā arī līdz 2010.gada janvārim noteikumos plānotie grozījumi), kā arī Latvijā tradicionāli novērojamā augstā AER atbalsta instrumentu politizācijas pakāpe liecina par to, ka obligātā iepirkuma regulējums arī turpmāk lielā mērā var būt pakļauts gan enerģētikas politikas veidošanā iesaistīto ierēdņu, gan arī par AER atbalsta politiku atbildīgās ministrijas attiecīgā brīža politiskās vadības krasai viedokļu maiņai.

Saskaņā ar ES tiesību aktos noteikto regulējumu, kas dalībvalstīm uzliek gan par pienākumu veicināt AER izmantošanu, bet nenosaka visām vienādus atbalsta instrumentus, atstājot to dalībvalstu ziņā, kā arī saskaņā ar Elektroenerģijas tirgus likuma 29. panta nosacījumiem⁸¹, nav pamata uzskatīt, ka nākotnē nemainīgas palīks šobrīd spēkā esošās⁸² elektroenerģijas obligātā iepirkuma formulas, kas saskaņā ar MK noteikumiem Nr.198 tiek piemērotas no AER saražotās elektroenerģijas iepirkumam. Pastāv varbūtība, ka Latvijas enerģētikas politikas veidotāji varētu ar laiku atteikties no dabasgāzes tarifa kā biomasas un biogāzes elektrostacijās saražotās elektroenerģijas

⁸⁰ Wind energy – the facts: A guide to the technology, economics and future of wind power. European Wind Energy Association, London: Earthscan, 2009, p.515.

⁸¹ Elektroenerģijas tirgus likuma 29.panta 4.daļā ir noteikts, ka kritērijus, pēc kādiem ražotāji var kvalificēties obligātā iepirkuma tiesību saņemšanai, obligātā iepirkuma un tā uzraudzības kārtību, elektroenerģijas cenas noteikšanas kārtību atkarībā no AER veida, obligātā iepirkuma izmaksu segšanas kārtību un kārtību, kādā var atteikties no tiesībām pārdot saražoto elektroenerģiju obligātā iepirkuma ietvaros, nosaka Ministru kabinets.

⁸² Uz 2009.gada 7.decembri.

cenās aprēķināšanas formulas elementa tā salīdzinoši neprognozējamā rakstura un iespējamā dabasgāzes cenu kāpuma dēļ.

Obligātā iepirkuma cenu svārstības atkarībā no dabasgāzes diferencētā tirdzniecības gala tarifa izmaiņām

Latvijā dabasgāzes cena ir piesaistīta mazuta⁸³ un dīzeļdegvielas⁸⁴ cenas jeb kotācijas indeksam FOB ARA⁸⁵ naftas produktu biržās, kā arī Eiropas Centrālās bankas noteiktajai eiro attiecībai pret ASV dolāra kursu⁸⁶. Mainoties mazuta un dīzeļdegvielas kotācijai un valūtu kursu attiecībām, patērētāju grupām ar atšķirīgu dabasgāzes patēriņa apjomu tiek piemēroti attiecīgajai SPRK apstiprinātie tarifi. Patērētājiem ar dabasgāzes patēriņu vairāk par 25 000 m³ gadā **tarifi tiek mainīti katra mēneša pirmajā datumā. Šis nosacījums skar arī MK noteikumos Nr.198 noteikto biomasas elektrostacijās ar uzstādīto elektrisko jaudu līdz 4 MW vai biogāzes elektrostacijās – ar jaudu 2 MW vai lielāku saražotās elektroenerģijas obligātā iepirkuma cenas kalkulācijas kārtību.** Par tarifa izmaiņām līdz attiecīgā paša mēneša 10. datumam tiek publicēts paziņojums laikrakstā *Latvijas Vēstnesis* un *Latvijas Gāzes* interneta mājaslapā www.lg.lv.

Tādējādi SPRK apstiprinātā un *Latvijas Gāzes* publicētā **dabasgāzes diferencētā tirdzniecības gala tarifa paredzamība aptver tikai viena kalendārā gada periodu, kas komersantiem var būtiski apgrūtināt izmaksu un ienākumu plānošanu, saskaņā ar MK noteikumiem Nr.198 ražojot elektroenerģiju biomasas elektrostacijās vai biogāzes elektrostacijās.** Jāatzīmē gan, ka dabasgāzes tarifu svārstības neskar tos komersantus, kuri obligātā iepirkuma tiesības izmanto biogāzes elektrostacijām ar elektrisko jaudu, kas mazāka par 2 MW, jo šim segmentam MK noteikumos Nr.198 cenu aprēķināšanas formulās nav ietverta piesaiste dabasgāzes tarifam⁸⁷. Līdz ar to komersants, kurš ir ieguvis obligātā iepirkuma tiesības elektroenerģijas ražošanai saskaņā ar MK noteikumiem Nr.198, ir pakļauts dabasgāzes tarifa svārstību riskam un, sastādot biznesa plānu un kalkulējot iespējamus ienākumus no obligātā iepirkuma maksas, kuru tas katru mēnesi atbilstoši saražotajam elektroenerģijas daudzumam saņems no *Latvenergo*, viņam būs jāparedz iespējamā cenu svārstības amplitūda.

⁸³ Ar sēra saturu līdz 1%.

⁸⁴ Ar sēra saturu līdz 0,1%.

⁸⁵ Free On Board Amsterdam, Rotterdam, Antwerp.

⁸⁶ Saskaņā ar AS „Latvijas Gāze” interneta mājas lapā publicēto informāciju; pieejams:

<http://www.lg.lv/index.php?id=139>

⁸⁷ Saskaņā ar MK noteikumu Nr.198 21.9. un 21.10.punktu.

Vadoties pēc pēdējos 17 mēnešos 4.dabaszgāzes lietotāju grupai SPRK apstiprinātā dabaszgāzes diferencētā tirdzniecības gala tarifa izmaiņām, saskaņā ar MK noteikumiem Nr.198 obligātā iepirkuma cenu līmeņi elektroenerģijas ražošanai biomasas vai biogāzes elektrostacijās, ja par piemēru ņem uzstādīto elektrisko jaudu robežās virs 0,6 līdz 0,8 MW⁸⁸, būtu sekojoši,,: ražojot elektroenerģiju biomasas vai biogāzes elektrostacijās.

Mēnesis, gads	SPRK apstiprinātais dabaszgāzes tarifs 4.grupai, bez PVN (Ls/ tūkst.nm ³) ⁸⁹	Obligātā iepirkuma cena par 1 MWh ⁹⁰ pie uzstādītās elektriskās jaudas 0,6-0,8 MW ⁹¹
07.2008.	212,15	110,04
08.2008.	212,15	110,04
09.2008.	212,15	110,04
10.2008.	299,99	155,61⁹²
11.2008.	294,99	153,01
12.2008.	294,99	153,01
01.2009.	274,99	142,64
02.2009.	274,99	142,64
03.2009.	274,99	142,64
04.2009.	274,99	142,64
05.2009.	234,99	121,89
06.2009.	199,99	103,74
07.2009.	194,99	101,14
08.2009.	194,99	101,14
09.2009.	194,99	101,14
10.2009.	189,99	98,55
11.2009.	179,99	93,36⁹³

⁸⁸ Piemērā aprēķini veikti saskaņā ar MK noteikumu 21.3.punktā noteikto cenu aprēķināšanas formulu un noteikumu 3.pielikumā attiecīgajai uzstādītājai elektriskajai jaudai atbilstošo cenas diferencēšanas koeficientu „k”, kas vienāds ar 1,072.

⁸⁹ SPRK apstiprinātie tarifi atrodami AS „Latvijas Gāze” interneta mājas lapā: <http://www.lg.lv/index.php?id=139>

⁹⁰Piemērs dots biomasas vai biogāzes elektrostacijā saražotas elektroenerģijas obligātā iepirkuma cenu līmeņa svārstībām, mainoties SPRK apstiprinātajam dabaszgāzes tarifam 4.lietotāju grupai.

⁹¹ Saskaņā ar MK noteikumu Nr.198 21.3.punktā noteikto cenas kalkulācijas formulu, kas tiek piemērota elektroenerģijas ražošanai biomasas elektrostacijās ar uzstādīto elektrisko jaudu līdz 4 MW un biogāzes elektrostacijās ar elektrisko jaudu 2 MW vai lielāku 10 gadus no elektrostācijas ekspluatācijas uzsākšanas dienas.

⁹² 17 mēnešu pārskata periodā novērotā augstākā cena aplūkotajā segmentā.

⁹³ 17 mēnešu pārskata periodā novērotā zemākā cena aplūkotajā segmentā.

Laika periodā no 2009.gada aprīļa līdz 2009.gada novembrim ir vērojams būtisks SPRK apstiprinātā dabasgāzes tarifa 4.grupai samazinājums – no 274,99 LVL līdz 179,99 LVL par 1000 m³. Tā rezultātā ir ievērojami kritušies koģenerācijā saražotās elektroenerģijas obligātā iepirkuma līmeņi. Pēdējo 17 mēnešu laikā 2009.gada novembrī SPRK apstiprinātais dabasgāzes tarifs 4.lietotāju grupai ir bijis viszemākais.

Pie potenciāliem ar obligātā iepirkuma cenu formulu dabasgāzes elementu saistītiem riska faktoriem, kas varētu mazināt komersantu paļāvību uz uzņēmējdarbības vides stabilitāti AER jomā, var minēt pieļāvumu, ka dabasgāzes cenas ārpolitisku neprognozējamu faktoru ietekmē kādā laika periodā varētu nesamērīgi pieaugt un tām proporcionāli pieaugtu obligātā iepirkuma cenu līmenis. Tā rezultātā Latvijas enerģētikas politikas lēmumu pieņēmēji, lai novērstu elektroenerģijas patērētājiem nesamērīgu izmaksu pieaugumu, visdrīzāk būtu spiesti mainīt obligātā iepirkuma cenu noteikšanas kārtību un, piemēram, atsaistīt biomasas un biogāzes elektrostacijās saražotas elektroenerģijas obligātā iepirkuma maksu no dabasgāzes tarifa izmaiņām.

Nevienlīdzīgu konkurenci veicinošas tiesiskā regulējuma nepilnības

Būtiska vienlīdzīgu konkurenci apgrūtināša MK noteikumu Nr.198 nepilnība ir saistīta ar skaidru nosacījumu trūkumu attiecībā uz viennozīmīgu, pēc iespējas mazāk juridiskai interpretācijai pakļautu kārtību, kas noteiktu, kurā brīdī komersants var pieteikties uz MK noteikumos Nr.198 noteikto obligātā iepirkuma atbalstu elektroenerģijas ražošanai, gadījumos, kad pašreizējā gada kvotas ir izsmeltas, bet nākošais gads vēl nav sācies. Prakses pieredze ar 2007.gada MK noteikumiem Nr.503, kas tika 2009.gada sākumā grozīti un pārtapa par MK noteikumiem Nr.198, liecina, ka vairums komersantu apstākļos, kad attiecīgā gada kvotas bija beigušās, iesniegumus obligātā iepirkuma tiesību saņemšanai sniedza līdz ar nākošā gada sākumu vai arī, jau gan mazāka daļa, tā paša gada beigās, bet ne agrāk kā vienu mēnesi pirms gada beigām. Savukārt par enerģētiku atbildīgās ministrijas juristi un eksperti, kuriem MK noteikumi Nr.198 nodeva skaidrus atlases kritērijus šādiem gadījumiem, vērtēja minēto iesniegumu atbilstību un juridiskas interpretācijas ceļā centās noteikt, ar kuru brīdi iesniegtu iesniegumu pieņemt vai noraidīt.

Interpretējošu variāciju spektra ilustrācijai visai zīmīga ir 2010.gadam noteiktās kvotas elektroenerģijas ražošanai saules elektrostacijās sadales veids, kad ar ekonomikas

ministra lēmumu viss 2010.gada kvotu apjoms tika sadalīts diviem komersantiem, kas plāno ražot elektroenerģiju, jau 2009.gada pirmajā pusgadā – maijā, jūnijā⁹⁴.

Lobiju grupu ietekmes iezīmes

Līdzšinējās izmaiņas MK noteikumos Nr.198 rada pamatotas bažas, ka **atsevišķu obligātā iepirkuma kvalifikācijas kritēriju noteikšana varētu būt saistīta ar iespējamu lobiju grupu darbību**. Kā piemēru var minēt to, ka MK noteikumu Nr.198 sākotnējā redakcijā⁹⁵ vēja elektrostacijām ar uzstādīto jaudu virs 0,25 MW bija iekļauts kvalifikācijas kritērijs, kas komersantam lika uzrādīt vēja resursu mērījumus viena gada garumā, bet vienlaikus nedz šajos noteikumos, nedz arī citos tiesību aktos nebija noteikti pārbaudes kritēriji un vēja mērījumu veikšanas tehniskie kritēriji, kā tas ir citās ES dalībvalstīs. Līdz ar to ir pamats uzskatīt, ka minētais VES kvalifikācijas nosacījums bija jau sākotnēji izstrādāts tā, lai komersanti to varētu izpildīt fiktīvi, jo par obligātā iepirkuma tiesību piešķiršanu atbildīgajai EM nebūtu faktisku nosacījuma ievērošanas pārbaudes instrumentu.

3.3. Par politikas veidošanu atbildīgo institūciju līdzdalības uzlabošana politikas veidošanā Eiropas Savienības līmenī

Sekmīgas Latvijas interešu pārstāvēšanas ES līmenī būtisks priekšnoteikums ir par enerģētikas politiku atbildīgo institūciju (valsts pārvaldes institūciju, nozaru asociāciju, nevalstisko organizāciju u.c.) līdzdalības uzlabošana ES enerģētikas politikas, tostarp – AER politikas – veidošanā.

3.3.1. Proaktīvas līdzdalības sekmēšana Eiropas Savienības enerģētikas politikas lēmumu veidošanā

No ES institucionālās struktūras, sektorpolitiku attīstības vēstures un lēmumu pieņemšanas formālo procesu un neformālās tradīcijas analīzes izriet, ka valsts dalības efektivitātei ES izšķiroši svarīgs ir tas veids un apjoms, kādā tā ir spējīga valstiski svarīgas intereses, it īpaši tautsaimniecībai prioritārās nozarēs, piemēram, tādās kā

⁹⁴ <http://www.em.gov.lv/em/2nd/em/2nd/em/2nd/?cat=22699>

⁹⁵ 2009.gada 24.februārī MK pieņemtie noteikumi Nr.198, pirms tajos tika veikti grozījumi ar 2009.gada 26.maija MK noteikumiem Nr.486, kas minēto komersanta kvalifikācijas prasību obligātā iepirkuma tiesību iegūšanai atcēla.

enerģētika, pārstāvēt ES institūcijās un panākt nacionālo interešu atspoguļojumu ES politikas dokumentos un dalībvalstīm saistošajos tiesību aktos. Lai gan Kopenhāģenas kritēriji dalībai ES izvirza minimālo nosacījumu kopumu, lai valsts varētu pretendēt uz dalību ES, tomēr to izpilde nenozīmē, ka valsts spēj efektīvi izmantot iespējas, ko dod šī dalība.

Latvijas līdzšinējo dalību ES var raksturot kā marginālu, vispārēju pielāgošanos, kur dominē drīzāk reaktīva, nevis proaktīva iesaiste ES politikas veidošanas procesos. Viens no iemesliem, iespējams, ir tas, ka Latvijā, tostarp arī valsts pārvaldē, trūkst speciālistu ar plašām starpdisciplinārām un daudzdisciplinārām zināšanām, kas ir svarīgas kompleksu nacionālo interešu noteikšanai un aizstāvēšanai ES līmenī.

3.3.2. Sadarbības uzlabošana nacionālo interešu apzināšanā

Latvijā līdz šim ir identificēta nepietiekami stratēģiski plānota valsts pārvaldes, politiskā procesa nozīmīgāko dalībnieku, NVO iesaiste ES politikas veidošanas procesos, kā arī nepietiekama publiskā un nevalstiskā sektora sadarbības efektivitātes un sabiedrības līdzdalības pētnieciski teorētiskā un praktiskā pieredze.

Ņemot vērā, ka enerģētikas politika ES līmenī tiek pozicionēta kā ekonomikas konkurētspējīgas un ilgtspējīgas attīstības pamats, sekmīga līdzdalība tās veidošanā ES līmenī ir prioritāra visai Latvijas tautsaimniecības attīstībai, jo īpaši ņemot vērā Latvijas energoatkarību.

Pēdējie pāris gadi ES enerģētikas politikā ir bijuši radikālu pārmaiņu laiks, kam raksturīgi centieni padziļināti harmonizēt⁹⁶ virkni sektoru⁹⁷, kas līdz šim ir bijuši dalībvalstu kompetencē, izvirzīt dalībvalstīm obligātus kvantitatīvus mērķus un integrēt enerģētikas un vides politikas⁹⁸. Saskaņā ar jauno AER direktīvu 2009/28/EK⁹⁹ dalībvalstīm līdz 2010.gada vidum ir jāizstrādā AER Nacionālais rīcības plāns, kurā tiktu atspoguļoti pasākumi, kādus dalībvalsts veiks, lai sasniegtu uz 2020.gadu tai noteikto AER īpatsvara

⁹⁶Commission Green Paper of 8 March 2006: "A European strategy for sustainable, competitive and secure energy" [[COM\(2006\) 105](#) final - not published in the Official Journal];

pieejams: http://europa.eu/legislation_summaries/energy/european_energy_policy/127062_en.htm

⁹⁷ Tostarp – atjaunojamo energoresursu, energoefektivitātes sektoros.

⁹⁸ Eiropas Komisijas 2008.gada 23.janvārī publicētā integrētā Klimata un enerģētikas tiesību aktu projektu pakete; pieejams: http://ec.europa.eu/energy/strategies/2008/2008_01_climate_change_en.htm

⁹⁹ Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2009/28/EK (2009.gada 23.aprīlis) par atjaunojamo energoresursu izmantošanas veicināšanu un ar ko groza un sekojoši atceļ Direktīvas 2001/77/EK un 2003/30/EK.

mērķi - 40 % no kopējā energoresursu galapatēriņā Latvijas gadījumā. Šobrīd vēl ir pārāgri spriest par sabiedrības informēšanas pasākumiem un iespējamo iesaisti Latvijas Nacionālā AER rīcības plāna izstrādē, lai gan jau tagad var pieņemt, ka sabiedrības informēšanas un iesaistes līmenis šāda valsts AER politikai būtiska politikas dokumenta izstrādē un plāna projekta publiskās apspriešanas iespējamība būs indikators enerģētikas politikas veidošanas caurspīdīgumam Latvijā.

Latvijas gadījumā trūkst pētījumu gan par nacionālo interešu apzināšanas iespējām un problēmām (tostarp nozaru asociāciju un sabiedrības efektīvu līdzdalību), gan par interešu pārstāvības efektivitāti nacionālajā un pārnacionālā līmenī (tostarp neformālām lēmumu ietekmes iespējām) enerģētikas jomā. Trūkst pētījumu, kurus varētu izmantot enerģētikas politikas plānošanas un nacionālo interešu pārstāvēšanas ES praksē.

Latvijas līdzdalības uzlabošanu ES enerģētikas politikas veidošanā būtu iespējams analizēt no trijiem galvenajiem aspektiem, aplūkojot:

- 1) Latvijas un ES politisko procesu mijiedarbību (tostarp politiskā procesa nozīmīgāko dalībnieku lomu un ietekmi uz ES politikas lēmumu pieņemšanu, Latvijas un ES publiskās pārvaldes stratēģisko plānošanu);
- 2) par enerģētikas politikas plānošanu un īstenošanu atbildīgo institūciju komunikāciju ar sabiedrību, salīdzinoši pētīt sabiedrības līdzdalību politikas procesos nacionālajā un ES līmenī (tostarp administratīvās kultūras lomu, interešu grupu un interešu pārstāvības mobilizācijas faktorus ES enerģētikas politikā);
- 3) Latvijas nacionālo interešu pārstāvību ES (tostarp valsts pārvaldes institūciju, nozaru asociāciju, interešu grupu iespējas ietekmēt politikas lēmumu pieņemšanas formālos un neformālos procesus ES institūcijās un citās formācijās).

Šādi analītiski un iespēju robežās politiski neitrāli pētījumi būtu noderīgi, lai izstrādātu rīcības ieteikumus valdībai, politiskā procesa nozīmīgākajiem dalībniekiem, valsts pārvaldei, nevalstiskajām organizācijām un interešu grupām - it īpaši nozaru asociācijām - stratēģiski plānotas, mērķorientētas Latvijas līdzdalības ES politikas veidošanai un interešu pārstāvības ES ilgtspējīgas stratēģijas attīstībai tautsaimniecībai prioritārajā enerģētikas nozarē un atjaunojamo energoresursu apakšnozarē.

4. Secinājumi un ieteikumi

Pēdējo gadu Latvijas enerģētikas sektora tiesiskā regulējuma un institucionālās lēmumu pieņemšanas prakses analīze, kas veikta atjaunojamo energoresursu apakšsektora kontekstā, ļauj saskatīt enerģētikas politikas ilgtspējības elementu palielināšanās

tendences, vienlaikus gan dodot pamatu secinājumam, ka **galvenais politikas virzītājspēks ceļā uz ilgtspējīgāku un caurspīdīgāku institucionālo lēmumu pieņemšanu un atjaunojamo energoresursu izmantošanai labvēlīgākas tiesiskās vides attīstību ir meklējams ne tik daudz nacionālās politikas, kā ES politikas līmenī.** Tur tiek pieņemti dalībvalstīm, tostarp arī Latvijai, saistoši enerģētikas politikas lēmumi un noteikti vienoti sektorpolitikas pamatnosacījumi un valstij obligāti atjaunojamo energoresursu īpatsvara mērķi.

Ilgtspējīgas politikas vadlīniju un tiesiskā regulējuma, kas veicina caurspīdīgu politikas lēmumu pieņemšanu enerģētikas sektorā, esamība vien nenodrošina ilgtspējīgu un caurspīdīgu politikas veidošanas un īstenošanas praksi. Līdzvērtīgi nozīmīga ir par enerģētikas politikas īstenošanu un tālāku attīstību atbildīgo institūciju efektīvai funkcionēšanai nepieciešamā cilvēkresursu kapacitāte, darbinieku profesionālā sagatavotība, kā arī minēto institūciju vadības motivācija un gatavība sekmēt sadarbību ar citiem AER nozares politikas lēmumu pieņemšanai nozīmīgiem spēlētājiem (izpildvaras institūcijām, nozaru asociācijām, nevalstiskajām organizācijām, energokompānijām, pētniecības institūtiem) ne vien formāli neizbēgamas tiesību aktu projektu un politikas plānošanas dokumentu starpinstitutionālās saskaņošanas minimālās programmas apmērā, bet arī, nodrošinot ilgtspējīgāku un proaktīvāku nostāju attiecībā uz sabiedrības – gan patērētāju, gan komersantu – interešu, iespēju un vajadzību identificēšanu un savlaicīgu reakciju uz administratīvo barjeru mazināšanu.

Par spīti ES centieniem harmonizēt atjaunojamo energoresursu izmantošanas veicināšanas politiku ES dalībvalstīs, nosakot juridiski saistošus pamatprincipus attiecībā uz AER izmantošanas veicināšanas pasākumiem un dalībvalstīm individuālus AER īpatsvara mērķus, Latvijā AER atbalsta politika, un jo īpaši tāds atbalsta instruments kā no AER saražotas elektroenerģijas obligātais iepirkums, ir joma, kurā vērojama tiesiskā ietvara nepietiekama stabilitāte un pakļautība politisko viedokļu un interešu biežām, nereti ar valsts ekonomiskajām interesēm un labklājību nesaistītām fluktuācijām.

Pēdējo gadu Latvijas AER politikas lēmumu pieņemšanas praksē ir vērojama zināma nekonsekvence un sociālekonomiska pamatojuma trūkums, kas atsevišķos gadījumos ļauj domāt par lobiju grupu ietekmi uz tiesiskā ietvara attīstību. Kā piemēru var minēt iepriekš rakstā aplūkoto no AER saražotās elektroenerģijas obligātā iepirkuma nosacījumu biežās izmaiņas un politiski noteikto, uz padziļinātu ekonomisko analīzi nebalstīto obligātā iepirkuma cenu noteikšanas kārtību.

Elektroenerģijas sektorā ir novērojama **AER izmantošanas veicināšanai paredzētās obligātā iepirkuma atbalsta shēmas nepietiekama elastība**, kā rezultātā var rasties situācijas, kad atbalsta shēmas ir formāli atbilstošas ES direktīvu burtam, bet ne garam, jo kvotu sistēma no vienas puses gan atbalsta politiskā mērķa – 49,3 % no AER saražotas elektroenerģijas īpatsvara sasniegšanu, bet šīs **sistēmas uzbūve neļauj izvairīties no tā, ka obligātā iepirkuma tiesības saņēmušie komersanti neievieš plānotās jaunās AER elektrostacijas, savukārt virknei citu komersantu, kuriem šādas iespējas būtu, vairs nepietiek kvotu.**

Lai gan **investīciju atbalstam** AER izmantojošu elektrostaciju attīstībai **Latvijā nav noteikts regulārs tiesiskais pamats, piemēram, ikgadēja iepriekš paredzama līdzfinansējuma formā**, tomēr īsā un vidējā termiņā ir pamats sagaidīt papildus atbalsta pasākumus gan nacionālajā, gan, iespējams, arī ES līmenī šādu elektrostaciju attīstībai, ja vadās pēc ES enerģētikas politikas tendencēm un iespējām, ko paver jaunā AER izmantošanas veicināšanas direktīva¹⁰⁰, kas ES uzliek par pienākumu 20% no kopējā enerģijas gala patēriņa uz 2020.gadu saražot no AER.

Ieteikumi ilgtspējīgas un caurspīdīgas enerģētikas politikas veidošanai Latvijā atjaunojamo energoresursu izmantošanas veicināšanas politikas kontekstā:

- par enerģētikas politikas vadlīniju sagatavošanu un politikas īstenošanu atbildīgās izpildvaras institūcijās (galvenokārt, minētās politikas jomā vadošajā EM) nepieciešams izstrādāt konsekventu stratēģiju cilvēkresursu profesionālās sagatavotības uzlabošanai darbam pie enerģētikas politikas plānošanas dokumentu, programmu un tiesību aktu projektu izstrādes un ieviest šīs stratēģijas kvalitatīvas īstenošanas uzraudzības mehānismus;
- nepieciešams stiprināt EM kapacitāti, izveidojot Enerģētikas aģentūru, kura veiktu enerģētikas politikas plānošanas dokumentu un tiesību aktu projektu izstrādei nepieciešamo analīzi un pētījumus, līdzīgi kā to tradicionāli dara Enerģētikas aģentūras citās ES dalībvalstīs;
- nepieciešams mazināt AER politikas un atbalsta instrumentu nepietiekamo stabilitāti un atkarību no vietējām politisko viedokļu un interešu fluktuācijām, tostarp nosakot ekonomiski pamatotus atbalsta līmeņus no AER saražotai elektroenerģijai un apsverot iespēju novērst obligātā iepirkuma cenas piesaisti dabasgāzes tarifam biomasas un biogāzes elektrostacijām;

¹⁰⁰ Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2009/28/EK (2009.gada 23.aprīlis) par atjaunojamo energoresursu izmantošanas veicināšanu un ar ko groza un sekojoši atceļ Direktīvas 2001/77/EK un 2003/30/EK.

- izstrādājot grozījumus no AER saražotas elektroenerģijas obligātā iepirkuma mehānisma tiesiskajā regulējumā, jānodrošina ES pastāvošajai atbalsta shēmu ieviešanas labai praksei piemērotā atbalsta līmeņu ekonomiski pamatota diferenciācija, paredzot atšķirīgu atbalsta iespējamību jauncelāmām un „vecām”, ekspluatācijā jau pirms gadiem nodotām elektrostacijām (Latvijas gadījumā - galvenokārt mazajām hidroelektrostacijām), izvērtējot jau atpelnīto investīciju apmēru uz līdz šim saņemtā dubultā tarifa, obligātā iepirkuma vai iespējamā saņemtā investīciju atbalsta rēķina;
- jāattīsta elastīgāki no AER saražotas elektroenerģijas atbalsta instrumenti, izvērtējot spēkā esošās no AER saražotās elektroenerģijas obligātā iepirkuma kvotu sistēmas ietekmi uz kvantitatīvu AER īpatsvara mērķu sasniegšanu;
- jānodrošina institucionālās lēmumu pieņemšanas caurspīdība attiecībā uz no AER saražotās elektroenerģijas obligātā iepirkuma tiesību piešķiršanu (publiski pieejama komersantu iesniegumu reģistra izveide; detalizētākas un caurspīdīgākas iesniegumu reģistrācijas kārtības noteikšana etc.);
- jānovērš tiesiskā regulējuma nepilnības, kuru dēļ netiek pienācīgi nodrošināt vienlīdzīga konkurence komersantu starpā, jo MK noteikumos Nr.198 nav skaidri atrunāts brīdis, ar kuru komersanti var sākt pieteikties uz nākošajā gadā paredzēto kvotu;
- jāveicina par enerģētikas politikas veidošanu atbildīgo institūciju komunikācijas ar sabiedrību caurspīdība, efektivitāte un sabiedrības līdzdalības sekmēšana (tostarp – stratēģiski nozīmīgu politikas plānošanas dokumentu un tiesību aktu publiskās apspriešanas iespējas);
- jāpilnveido par enerģētikas politiku atbildīgo institūciju proaktīvu līdzdalību ES AER politikas veidošanā, izstrādājot enerģētikas nozarei specifiskas vadlīnijas attiecībā uz nacionālo interešu apzināšanu, kā arī it īpaši uz labai praksei atbilstošu neformālo pārstāvēšanu (lobēšanu ES institūcijās, dalībvalstu un enerģētikas industrijas pārstāvju interešu formācijās).

Eiropas Savienības ilgtspējīgas attīstības politika un Latvijas iespējas

Dr. Juris Ozoliņš

1. Ievads: ilgtspējīga attīstība un enerģētika ES un Latvijā

Ilgspējīgas attīstības koncepta definīcijas ir skaitāmas desmitos. Zinātniskajā literatūrā minētais koncepts parādās pagājušā gadsimta 70. gados, bet politiskajā dzīvē kā termins savu vietu ieņem 1987. gadā, kad Pasaules Vides un attīstības komisija publicē ziņojumu „Mūsu kopīgā nākotne” jeb tā dēvēto Bruntlandes ziņojumu.¹⁰¹ Visplašāk izplatīts ir uzskats, ka ilgtspējīga attīstība ir triju dimensiju funkcija saistībā ar vidi, ekonomiku un sociālo taisnīgumu. To var raksturot kā attīstību šodienas vajadzību apmierināšanai, neapdraudot nākošās paaudzes. Ar zināmu ironijas devu ilgtspējīgas attīstības jēdzienu sauc arī par pēdējās desmitgades reliģiju, un tai ir kritiķi un noliedzēji. Kritiķi to sauc par bagāto un attīstīto nāciju izdomājumu, lai uzspiestu savus tirdzniecības nosacījumus un tehnoloģijas attīstības valstīm. Vēl asākas debates ir par klimata izmaiņu patiesajiem iemesliem un cilvēces lomu, tās ietekmējot vienā vai otrā virzienā. Dabiskais Zemes temperatūras cikliskums tiek pretstatīts cilvēku ekonomiskās darbības ietekmei. Arī Latvijā šāda kritika nav retums, sevišķi ja runa ir par nacionālo pozīciju Eiropas Padomē vai Ministru padomēs par enerģiju, transportu, lauksaimniecību un vidi. To nav jāuzskata par „atkāpi no normas”, jo uzskatu daudzveidība nav balstīta uz ļaunprātību, bet gan dažādu zināšanu līmeni un zināšanu pielietošanu sakarību izvērtēšanā. Savā attīstībā Eiropas Savienība (ES) ir izgājusi ilgtspējīgas attīstības jēdziena evolūciju atbilstoši ekonomiskajai situācijai un zināšanām par procesiem dabā.

Šajā dokumenta sadaļā sniegts salīdzinājums par lēmumu pieņemšanas procedūrām un tradīcijām, veidojot ar enerģijas sektoru saistītos likumdošanas aktus ES un Latvijā pēc pievienošanās ES 2004. gada 1. maijā. Uzmanība tiks pievērsta lēmumu sagatavošanas un lēmumu ietekmes novērtējuma procedūrām, kā arī regulēšanas režīma vājadiem punktiem. Darbā tiks vērtēta lobiju loma uz ietekmes novērtējuma kvalitāti un uz pašu lēmumu pieņemšanu. Ievērojot ierobežoto darba apjomu, analīze aprobežosies galvenokārt ar jautājumiem saistībā ar enerģijas iegūšanu, transportu un ekonomikas ilgtspējības jēdzienu.

2. ES enerģētikas politikas tiesiskā bāze: no Parīzes līdz Lisabonas līgumam

1951. gada 18. aprīlī Parīzē tiek parakstīts Līgums par Ogļu un tērauda kopienas dibināšanu¹⁰². Tas jau ieliek pamatus ilgtspējīgas attīstības konceptam, paredzot, ka „institūcijas Kopienā savu iespēju robežās veidos apstākļus, kuri motivēs uzņēmumus

¹⁰¹ World Commission on Environment and Development (WCED) – Our Common Future

paplašināt un uzlabot ražošanas potenciālu un attīstīs politikas, kuras dabas resursus liks izmantot racionāli bez nepārdomātas noplicināšanas”¹⁰³. Šī labā apņemšanās rezultātu praksē pieredzēja gan tikai pēc nopietnas apkārtējās vides piesārņojuma krīzes Rietumeiropā vēl 60. gados.

1992. gada Līgums par ES jau ietver sadaļu par Apkārtējo vidi¹⁰⁴, kas Padomei dod pilnvaras lemt par pasākumiem vides aizsardzības jautājumos Kopienas mērogā, tajā skaitā — par jautājumiem ar fiskālu raksturu. Līgums paver plašākas iespējas sektora politiku integrācijai, un šodien jau ir plaša enerģijas, vides, transporta un lauksaimniecības politiku konverģence. Svarīgi, ka Līgums uzliek par pienākumu konsultēties ar Sociālo un Ekonomisko lietu Komiteju un Reģionu Komiteju. Tas ir tiesiskais ietvars novērtējumam, konsultāciju un sabiedrības iesaistīšanas procesā par enerģijas pietiekamību un pieejamību un ilgtspējīgu attīstību. Būtiska ir jēdziena „piesārņotājs maksā” nostiprināšana līgumā.

Lisabonas Līgums vēl plašāk tver politiku integrāciju, jau juridiski sasaistot vides aizsardzību un atbildību par klimata izmaiņām. Lisabonas Līgums paredz ciešu integrāciju starp vides un enerģijas politikām un likumdošanu, kā arī solidaritāti, lai sasniegtu šos mērķus:

- a. enerģijas tirgus funkcionēšanas nodrošināšana;
- b. droša enerģijas piegāde ES;
- c. enerģijas efektivitātes un taupīšanas palielināšana, jaunas enerģijas tehnoloģiju un atjaunojamās enerģijas formu attīstīšana;
- d. enerģijas tīklu starpsavienojumu veicināšana.

Tomēr dalībvalstis saglabā ekskluzīvas tiesības izvēlēties enerģijas iegūšanas avotus, enerģijas piegādes struktūru un izmantot savus enerģijas resursus.¹⁰⁵

Eiropas Savienības darbība ir bāzēta uz likuma varu, kura izriet no dibināšanas līgumiem. Tiem savukārt brīvprātīgi un demokrātiski ir pievienojošās dalībvalstis. Līdz ar to Latvijā lielā mērā likumu avots ir Eiropas Savienības Līgumu un procedūru iniciatīvas. Jautājumos, kas ietekmē ilgtspējīgas attīstības scenārijus, Latvijā jāreķinās

¹⁰² Parakstītājas puses ir iepriekšās pretinieces Otrajā pasaules karā - Vācija, Francija, Holande, Beļģija, Nīderlande un Luksemburga. Minētais ir tā sauktā Šūmana plāna dokuments.

¹⁰³ Līguma 3. pants d) apakšpunkts.

¹⁰⁴ XV sadaļa, 174., 175., un 176. panti

¹⁰⁵ XX sadaļa 176A pants

ar visas Kopienas interesēm un nostādnēm, ja pieņemtie lēmumi ir balstīti uz līgumos paredzēto mandātu.

3. ES enerģētikas politikas prioritārie virzieni un Latvija

Enerģija ir ES ekonomikas dzinējspēks un labklājības paaugstināšanas nozīmīgs faktors. ES, veidojot un attīstot savu enerģijas politiku, sastopas ar lielākajiem mūsdienu izaicinājumiem — klimata izmaiņām, bezprecedenta augošo atkarību no importētajiem primārajiem resursiem un spēju nodrošināt visu enerģijas lietotāju pieeju resursiem. Pēdējais jautājums ir saistīts ar enerģijas tīklu attīstību, ģenerējošo avotu izvietojumu un gala patērētāju spēju norēķināties par piegādāto enerģiju. Faktiski tas ir galvenais, kāpēc eksistē enerģijas apgādes sistēmas. Ja vien ir ievērotas apkārtējās vides aizsardzības un sabiedrības drošības normas, ES politikā nav paredzēta kādu enerģijas avotu vai tehnoloģiju diskriminācija. Kā izņēmums gan minama prasība slēgt kodolstacijas ar reaktoriem, kuriem nav konstrukcijā iestrādātas pašbremzējošas drošības sistēmas.¹⁰⁶ ES enerģijas politika jautājumā par enerģijas avotiem un enerģijas pārveidošanu patēriņam lietojamās formās pārklāj visu spektru:

- a. Fosilā enerģija — nafta, gāze un ogles;
- b. Kodolenerģija;
- c. Atjaunojamie enerģijas avoti — saule, vējš, hidro, biomasas, paisums un viļņi u. c.

ES enerģijas politikā tiek darīts viss, lai sabalansētu ES institūciju lēmumus un likumdošanas iniciatīvas ar dalībvalstu ekonomiskajām interesēm un iespējām. Pēdējos gados atsevišķu ekonomisko šoku — naftas cenu lēcienam un gāzes piegāžu pārtraukumu — ietekmē atskan nepārtraukti aicinājumi veidot vienotu ES enerģētikas politiku.¹⁰⁷ ES konsekventi virzās šādas vienotas politikas virzienā. Galvenie stratēģiskie virzieni ir jau ietverti direktīvās un līdz ar to pakāpeniski adaptēti dalībvalstu nacionālākajos likumos. Tomēr pastāv diezgan krasas atšķirības par vienotās politikas struktūru un mērķiem. Tam ir gan vēsturisks, gan ekonomisks, gan ģeopolitisks pamats. ES Austrumeiropas un Baltijas valstis vēsturiski pārklāj naftas un dabas gāzes infrastruktūra ar praktiski vienu produktu izcelsmes avotu — Krieviju. Tādēļ šo valstu politiķi ļoti vienpusēji izprot kopīgo politiku saistībā ar politiskajiem riskiem kā galveno draudu apgādes drošībai. Stāvokli sliktāku padara tas, ka šajās dalībvalstīs ir ļoti stiprs industriālais lobijs, kas

¹⁰⁶ Tas attiecas uz reaktoriem atsevišķās stacijās Bulgārijā, Lietuvā un Slovākijā. Vācijā šie slēgšanas pasākumi nobeigti drīz vien pēc atkalapvienošanas.

¹⁰⁷ Eiropas Parlamenta vēlēšanu kampaņā gandrīz visi Latvijas kandidāti solīja pielikt pūliņus vienotas politikas izveidošanai. Regulas par enerģijas drošību apspriešana un pieņemšana būs pirmais ievēlēto priekšstāvju pārbaudījums izpratnē par vienotu politiku.

cenšas un diezgan sekmīgi arī atstāj ietekmi politiskajā spektrā. Tas ietekmē iekšpolitisko situāciju un kalpo kā papildus faktors nestabilitātei. Jautājumā par gāzes vadiem un kodolstaciju rehabilitāciju vai aizvietošanu nopietnas politiskās domstarpības bija vērojamas Ungārijā, Bulgārijā un citur pirms un pēc vēlēšanām vai valdību demisijām. Latvija nav izņēmums, un uzskati par enerģijas apgādes drošību politiskajā spektrā ir krasi polarizēti. Lai gan valdības akceptētās politiskās nostādnes enerģijas apgādes un izmantošanas jomā¹⁰⁸ principāli atbilst ES enerģijas un arī vides politiku nostādnēm, problēma sākas ar šī it kā ilgtermiņa plānošanas dokumenta pielietojumu vai vismaz politisko iniciatīvu salīdzināšanu dzīvē. Tas nenodrošina prognozējamu investīciju klimatu un diemžēl rada apzinātu haosu likumdošanas laukā.

Latvijas enerģētikas politikas praktiskā realizācija nav vienota ar vienu no galvenajiem ES politiskajiem mērķiem — enerģijas atkarības mazināšanu un mazā un vidējā biznesa brīvu attīstību apgādes drošības enerģijas ieguvē un ar to saistīto pakalpojumu sniegšanā

Šī secinājuma atsevišķie elementi tiks analizēti dokumenta tālākajā tekstā saistībā ar galvenajām apgādes drošības problēmām un iespējām: pārspīlēto atkarību no viena enerģijas veida un piegādes avota un galveno atkarības mazināšanas iespēju - atjaunojamo resursu izmantošanu enerģijas efektivitātes paaugstināšanai.

Lai gan ES enerģētikas politika ir visaptveroša, tajā var skaidri saskatīt prioritātes, uz kurām tikt veidota kopējā enerģijas politika nākotnē – tuvākā un arī tālākā. Bet šeit vēlreiz jāatgādina svarīgākā tendence – enerģijas, vides, transporta, lauksaimniecības un rūpniecības politiku saplūšana zem kopēja aicinājuma mazināt klimata izmaiņu sekas un sekot ilgtspējīgas attīstības principam. Viens no lozungiem, kas plaši izplatīts politiku leksikā ir – zema oglekļa satura ekonomika (*low-carbon economy*). Tas ir virziens jaunu tehnoloģiju attīstībai un sākums jaunai industriālai revolūcijai. ES gatavojas atvēlēt daudzu miljardu eiro finansējumu zinātnei un izpētei, lai veicinātu šo revolūciju.¹⁰⁹ ES ir apvienība, kas izteikti ir atkarīga no enerģijas resursu importa. Tikai viena dalībvalsts – Dānija - var pilnīgi nodrošināt savas vajadzības pēc primārajiem enerģijas resursiem. Enerģijas piegāžu traucējumi kādai no dalībvalstīm vai atsevišķai industrijai ietekmē tirgus efektīgu funkcionēšanu. No šīm pozīcijām var novērtēt efektīgākos politiskos ieročus, kuri varētu būt katras dalībvalsts un kopumā - ES - rīcībā, lai mazinātu apgādes drošības riskus.

¹⁰⁸ Enerģētikas attīstība pamatnostādnes 2007. – 2016. gadam <http://www.em.gov.lv/em/2nd/?cat=55>

¹⁰⁹ Investing in the Development of Low Carbon Technologies (SET – Plan)

http://ec.europa.eu/energy/technology/set_plan/doc/2009_comm_investing_development_low_carbon_technologies_en.pdf

3.1 Enerģijas efektivitātes paaugstināšana, enerģijas taupīšana un racionāla izmantošana

Šī ir pati labākā un lētākā atbilde uz piegādes drošības riskiem un cenu šokiem, kāda ir patērētāju rīcībā. Par šo ekonomisko un politisko prioritāti ir it kā viegli vienoties, bet, kad jāsāk praktiska darbība, izrādās, tā ir grūti realizējama lieta, kas prasa augstu izpratni, intelekta un resursu mobilizāciju un māku aizraut visu vai ietekmīgu daļu sabiedrības. Problēma - efektivitātes pasākumos ir jāiesaista ikviens sabiedrības loceklis, un tas nav vienkārši patērētāju tradicionālās izpratnes dēļ. Politikājiem savā retorikā patīk izmantot jēdzienu par valsts pienākumu nodrošināt patērētājus ar lētu enerģiju. Tā rezultātā enerģijas apgādes sistēmu regulatori tiek iesaistīti tik ļoti, ka patērētāji „neredz” patieso enerģijas cenu, kā arī enerģijas iegūšanas un transportēšanas ietekmi uz apkārtējo vidi. Tas ir izteikts patērētāju adekvātas uzvedības koriģētājs un enerģijas racionālas izmantošanas bremsējošs faktors. Naftas un naftas produktu tirgi ir daudz liberālāki un mazāk regulēti salīdzinājumā ar „tīklu enerģiju” – elektrību un dabas gāzi. Rezultātā autotransporta lietotāju reakcija uz mainīgajām enerģijas cenām ir ātra un efektīga. Kombinācijā ar saprātīgiem enerģijas nodokļiem „pareizi” cenu signāli panāca revolucionāras izmaiņas auto industrijā. Patērētāji pieprasīja un panāca, ka tirgū parādījās ekonomiskas un videi draudzīgas automašīnas. Enerģijas efektivitātes paaugstināšanai enerģijas nodokļi ES tiek pielietoti, lai gan laiku pa laikam izsauca pretrunas un politiskās vētras, kas izpaužas kā ceļu un ostu bloķēšana. Enerģijas nodokļi būtu bijuši efektīvs un viegli administrējams ienākumu postenis valsts kasē enerģijas efektivitātes projektu atbalstam, sevišķi - ekonomikas lejupslīdes gadījumā.¹¹⁰

¹¹⁰ Autotransporta ikgadējā nodeva ir pielīdzināma enerģijas nodoklim, pie nosacījuma, ja tā motivē enerģijas efektivitātes un vides aizsardzības mērķu sasniegšanu. Budžeta konsolidācijas procesā ikgadējās nodevas paaugstināšanas pamatojums ir vecmodīgs un nemotivējošs. Nodevas atkarība no vieglās automašīnas svara ir fiziski nepareizi izskaidrota un degvielas patēriņa samazinājumu neveicinoša. Atkal zaudētāji ir lielās ģimenes, ne „rijīgo” automašīnu īpašnieki. Vislabākā un taisnīgākā metode būtu nodeva atkarībā no reģistrētā CO2 izmešu daudzuma un motora tilpuma. Tad nodeva būtu gan sociālo taisnīga, gan no tās būtu fiskālais ieguvums.

Latvija gandrīz vienmēr ir bijusi enerģijas nodokļu pretiniece, un tāpēc to ieviešana vieglprātīgi ir palaista garām tad, kad bija zemas enerģijas cenas un aktīvas ekonomiskās izaugsmes laiks. Budžeta konsolidācijas procesā enerģijas nodokļi ir vienkārši administrējams ienākuma avots valsts kasē. Paaugstināts akcīzes nodoklis un PVN naftas produktiem, dabas gāzei un elektrībai daudz vienmērīgāk sadalās pa iedzīvotāju grupām un biznesiem. Salīdzinājumā ar paaugstinātu iedzīvotāju nodokli un pensiju samazināšanu šis pasākums būtu mazāk sāpīgs mazo ieņēmumu grupām. Bet pats galvenais - tas sasniegtu Latvijai tik nepieciešamo mērķi – stimulu enerģijas efektīvai izmantošanai un konkurences spējas paaugstināšanai. Pašreizējā nodokļu sistēma veicina importēto enerģijas resursu piegādātāju

Daudz problemātiskāk izrādījās enerģijas efektivitātes paaugstināšana ēkās, sevišķi publiskajās un komerciālajās, kur maksu par enerģiju ir vienkārši „pārnests” uz ēku lietotājiem bez kādās ietekmes uz to īpašnieku izmaksām. Tas attiecas uz bibliotēkām, pasta ēkām, viesnīcām u.t.t. ES dažu gadu laikā divas reizes koriģēja Direktīvu par energoefektivitāti ēkās un enerģijas servisiem. Izrādījās, ka dalībvalstis ļoti dažādi traktēja direktīvu, ieskaitot tās terminoloģiju. Tomēr spēkā ir Eiropas Padomes vienošanās par enerģijas patēriņa samazinājumi par 20% līdz 2020. gadam attiecībā pret scenāriju bez energoefektivitātes pasākumiem (*business as usual*). Latvijā par spīti līdzekļiem, kas iegūstami no ES līdzfinansēšanas mehānismiem, ēku siltuma efektivitātes pasākumi iedzīvotāju sektorā norisinās lēni. Ir ļoti grūti konsolidēt atsevišķu iedzīvotāju īpašuma tiesības daudzdzīvokļu ēkās un pieņemt lēmumus par izmaksām, lai veiktu efektīgus pasākumus. Ir pārāk daudz politiskās nenoteiktības saistībā ar apdzīvojamās platības un nekustamā īpašuma nodokļiem. Kā ļoti nozīmīgs panākums ir vērtējama vienošanās par jauniem elktroiekārtu enerģijas efektivitātes marķēšanas principiem un ēku efektivitātes standartiem no 2018. gada.¹¹¹

Latvijā ēku energoefektivitātes pasākumi nav pietiekoši aktivizēti „Ēku energoefektivitātes likumā” (2008. gada 13. marts), jo tas vairāk vērsts uz administratīvām procedūrām efektivitātes rādītāju noteikšanai un atskaites

3.2 Efektīvie enerģijas tirgi

¹¹¹ http://www.europarl.europa.eu/news/expert/infopress_page/051-64726-321-11-47-909-20091117IPR64725-17-11-2009-2009-false/default_en.htm
http://www.europarl.europa.eu/news/expert/infopress_page/051-64747-322-11-47-909-20091118IPR64746-18-11-2009-2009-false/default_sl.htm

ES ir nostiprinājusies pozīcija, ka labākais mehānisms apgādes drošības palielināšanai un maksimālā labuma gūšanai enerģijas apgādē ir funkcionējoši un konkurējoši elektrības un dabas gāzes tirgi. Tie balstīti uz savstarpēji savienotiem tīkliem un nacionālajām enerģijas pārvades sistēmām gan elektrībai, gan dabas gāzei. Tas piešķir abiem enerģijas nesējiem preces vērtību un augstu mobilitāti nacionālajā un reģionālajā mērogā. ES ir izstrādājusi divas jaunas direktīvas par noteikumiem dabas gāzes un elektrības iekšējā tirgū¹¹². Jaunās direktīvas aizvieto divas jau esošās par šīm pašām tēmām. Lai nodrošinātu konkurenci un iespējas patērētājiem iegādāties enerģiju par sev izdevīgākām cenām, dalībvalstīm un to regulatīvajām iestādēm jāveicina iespēja dažādu enerģijas avotu piegādātājiem un patērētājiem piekļūt pārrobežas tirdzniecībai. Plašu publicitāti ir ieguvis Baltijas Elektrības tirgus starpsavienojuma plāns un ar to saistītais ES finansiālais atbalsts kabeļa savienojumam starp Lietuvu un Zviedriju un Latvijas pārvades tīkla pastiprināšanai¹¹³. Tiem, kas vēlas dziļāk iepazīties ar patērētāju iespējām integrēties Baltijas un Ziemeļvalstu elektrības tirgos, kā arī ar starpsavienojumu izveidošanas principiem, ir iespējas informāciju iegūt no Saprāšanās memoranda, kuru 2009. gada 8. un 9. jūlijā parakstīja Latvijas energouzņēmuma *Latvenngo*, Lietuvas konsorcijs un Zviedrijas *Svenska Kraftnät* vadītāji. Memorands gan nav atrodamas Latvijas interneta vidē, tādēļ informācija iegūstama *Svenska Kraftnät* mājas lapā¹¹⁴.

Nenodalot tīklu vadības aktivitātes no ražošanas un piegādes (tirdzniecības) darbībām, pastāv risks, ka tīklu darbība tiks diskriminēta un vertikāli integrēti uzņēmumi neveiks adekvātus ieguldījumus tīklu un līdz ar to tirgu attīstībā. Efektīvi nodalīt šīs aktivitātes un līdz ar to nodrošināt tirgu funkcionēšanu var, vienīgi likvidējot vertikāli integrētu uzņēmumu motivāciju diskriminēt konkurentu piekļūšanu tīklam. Vienkāršākais un stabilākais risinājums ir dabiskā interešu konflikta novēršana un piegādes drošības paaugstināšana, nodalot īpašuma tiesības uz tīkliem no ražošanas un tirdzniecības aktīviem. Tomēr pastāv alternatīva, saglabājot integrēta uzņēmuma īpašuma tiesības uz tīklu aktīviem un nodibinot neatkarīgus tīklu operatorus pakalpojuma sniegšanai. Šajos gadījumos operatoriem ir ierobežotas tiesības lemt par ieguldījumiem vai atbrīvošanos no aktīviem. Lēmumu kontrole pilnībā paliek uzņēmuma pārvaldei (mātes uzņēmumam). Šādu ceļu ir izvēlējusies Valsts akciju sabiedrība *Latvenngo*.¹¹⁵ Šī pieeja prasa īpašu

¹¹² EIROPAS PARLAMENTA UN PADOMES DIREKTĪVA 2009/72/EK 2009. gada 13. jūlijs, par kopīgiem noteikumiem iekšējā elektroenerģijas tirgū un EIROPAS PARLAMENTA UN PADOMES DIREKTĪVA 2009/72/EK 2009. gada 13. jūlijs, par kopīgiem noteikumiem iekšējā dabas gāzes tirgū.

¹¹³ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:200:0031:0045:EN:PDF>

¹¹⁴ <http://www.svk.se/Projekt/Samtliga-projekt/NordBalt/Nyheter/--Intentionsavtal-tecknat-om-elforbindelsen-NordBalt/>

¹¹⁵ Taisnības labad jāsaaka, ka citu ceļu arī bija grūti izvēlēties, jo Enerģētikas likumā ir iestrādāti sekojoši labojumi: 20.¹pants

regulatora atbildību par tīklu attīstību patērētāju drošas apgādes interesēs. Tas uzspiež arī maziem un vidējiem uzņēmumiem uzņemties daļu no sistēmu attīstību uzņēmumiem, kas nav tikai saistītas ar tiem paredzētiem jauniem pieslēgumiem¹¹⁶. Arī *Latvenergo* atrodas pastāvīgā tīklu pakalpojumu tarifu pārskatīšanas krīzē. Pārvades un sadales tarifu saskaņošana vienkārši tiek noraidīta nevis ekonomisku, bet politisku apsvērumu dēļ. Rezultātā notiek necaurspīdīga iekšēja subsidēšana, kas neatspoguļo patieso stāvokli publisko pakalpojumu kvalitātē un attīstībā.

Jau iepriekšējās direktīvas par iekšējiem dabas gāzes un elektrības tirgiem prasīja izveidot regulatorus ar īpašām pilnvarām. Tomēr pieredze parādīja regulatoru nepietiekamās pilnvaras un rīcības brīvību, kas izriet no pārāk lielās atkarības no valdības vai regulējamo uzņēmumu ietekmes (*regulatory capture*). Lai pareizi darbotos iekšējais tirgus, regulatoriem jāspēj pieņemt profesionāli lēmumi par visiem atbilstošajiem, arī apgādes drošības, jautājumiem. Dalībvalstīm jāņem vērā cilvēkresursu pieejamība un jāizvēlas tāda regulatoru iestāžu konfigurācija, kas veicina profesionalitāti un šo iestāžu neatkarību no politiskajām un ekonomiskajām interesēm. Summējot visas prasības ES direktīvās, kas skar apgādes drošību, tirgu darbību un konkurenci, atjaunojamo enerģijas resursu izmantošanu, ilgtspējīgu attīstību un klimata pārmaiņas, rodas šaubas, ka Latvijas izvēlētais universālais regulēšanas modelis var nodrošināt pietiekoši profesionāli izvērtētus lēmumus. Tā nav kritika par atsevišķu Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas padomes locekļu intelektuālajām spējām, bet gan par izvēlēto regulēšanas sistēmu, kurā lēmuma pieņēmējiem fiziski nav iespējams tik dziļi apgūt profesionālās zināšanas visās regulējamajās nozarēs, piemēram, par dzelzceļu, pastu, elektroniskajiem saziņas līdzekļiem, informācijas tehnoloģijām, dabas gāzi un elektrību, kā arī par konkurenci šajos segmentos, centralizēto siltuma apgādi, atjaunojamajiem resursiem, klimata pārmaiņām, integrēto enerģijas, rūpniecības, lauksaimniecības, transporta un vides politiku un Eiropas tīkliem (TEN). Visas tendences ES un arī citās ekonomiskajās sistēmās virzās uz regulatoru specializāciju un arvien dziļāku iesaistīšanu apgādes

(1) Kā valstiski svarīgs tautsaimniecības objekts akciju sabiedrība *Latvenergo* nav privatizējama. Visas akciju sabiedrības *Latvenergo* akcijas ir valsts īpašums, un tās nav privatizējamas vai atsavināmas.

(2) Pļaviņu, Ķeguma un Rīgas hidroelektrostacijas uz Daugavas, Rīgas 1. un 2.termoelektrocentrāli, elektroenerģijas pārvades tīklus un valsts akciju sabiedrības *Latvenergo* īpašumā esošos elektroenerģijas sadales un telekomunikāciju tīklus un iekārtas nevar izmantot kā ķīlu kredītu vai citu saistību nodrošināšanai, un šie objekti kā neprivatizējama manta var pāriet un būt vienīgi tādu kapitālsabiedrību īpašumā vai valdījumā, kuru visas kapitāla daļas ir valsts akciju sabiedrības *Latvenergo* īpašums un kuras nevar privatizēt vai atsavināt.

(3) Ja akciju sabiedrība *Latvenergo* tiek reorganizēta, jaunizveidotais tiesību subjekts ir valsts akciju sabiedrības *Latvenergo* tiesību un saistību pārņēmējs un uz to attiecināmi šā panta pirmajā un otrajā daļā minētie noteikumi. (17.03.2005. likuma redakcijā, kas stājas spēkā 15.04.2005.)

¹¹⁶ Šajā kategorijā ietilpst gandrīz visi atjaunojamo resursu izmantotāji elektrības ražošanai.

drošības un resursu pietiekamības jautājumos. Nav principā lielas atšķirības starp prasībām par enerģijas un finanšu regulatoru atbildību.

Latvijas izvēlētais Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisijas struktūras modelis nav tipisks ES, bet atbilst ASV štatu pieejai, kur regulēšana balstās uz juridiskām procedūrām un publisko uzklauššanu. Regulēšanas modelis tikai šķietami ir lētāks par atsevišķu profesionālu regulatoru izmaksām, jo lēmumu sagatavošana un to pieņemšana ir politizēta un atrauta no industriju un patērētāju patiesajām interesēm. Ir skaidri jūtama SPRK nedrošība profesionālu lēmu pieņemšanā un biežā atskatīšanās uz saviem politiskajiem apstiprinātajiem. Nekādi secinājumi nav izdarīti par Latvijas valsts zaudējumu Stokholmas tiesā par *Latvijas Gāzes* prasību. Vispārējā ekonomiskās izaugsmes eiforijā 8 miljonu latu "norakstīšana" bija ikdienas

No regulēšanas iestādēm sagaida aktīvu līdzdalību elektrības un gāzes tirgu uzraudzībā un sadarbībā ar finanšu tirgu regulatoriem. ES ir piešķīrusi resursus Energoregulatoru sadarbības aģentūras¹¹⁷ izveidei, taču tās atrašanās vieta gan vēl nav izvēlēta. Šī ir vēl viena norāde uz nepieciešamību profesionalizēt regulēšanas iestādi. Visai svarīga no pakalpojumu kvalitātes un patērētāju informētības viedokļa ir prasība, kura Latvijā nav izplatīta praksē – sabiedrisko pakalpojumu sniegšana un patērētāju aizsardzība. Direktīvas 3. panta 9. punkts paredz, ka

„dalībvalstis nodrošina to, ka elektroenerģijas piegādātājs tiešajiem lietotājiem rēķinos vai kopā ar tiem un reklāmas materiālos sniedz šādu informāciju:

3.3 katra enerģijas avota daļu kopējā enerģijas avotu apjomā, ko attiecīgais piegādātājs izmantojis iepriekšējā gadā, saskaņotā un valsts līmenī skaidri salīdzināmā veidā;

3.4 vismaz norādi uz esošiem informācijas avotiem, piemēram, interneta vietnēm, kur ir publiski pieejama informācija par ietekmi uz vidi, vismaz attiecībā uz CO2 emisijām un radioaktīvajiem atkritumiem, ko radījusi attiecīgā piegādātāja elektroenerģijas ražošana no tam pieejamā kopējā enerģijas avotu apjoma iepriekšējā gadā;

3.5 informāciju par viņu tiesībām attiecībā uz domstarpību izšķiršanas līdzekļiem, kas ir viņu rīcībā domstarpību gadījumā.”

Saistībā ar elektroenerģiju, kas iegūta apmaiņas ceļā vai importēta no uzņēmuma ārpus Kopienas, var izmantot kopējo apjomu, kas nodrošināts apmaiņas ceļā vai piegādāts no

¹¹⁷ Energoregulatoru sadarbības aģentūrai, kas izveidota ar Eiropas Parlamenta un Padomes Regulu (EK) Nr. 713/2009 (2009. gada 13. jūlijs), ar ko izveido Energoregulatoru sadarbības aģentūru

minētā uzņēmuma ārpus kopienas. Regulatīvā iestāde vai jebkura cita kompetenta valsts iestāde veic vajadzīgos pasākumus, lai nodrošinātu, ka informācija, ko piegādātāji sniedz saviem lietotājiem saskaņā ar šo pantu, ir uzticama un sniegta valsts līmenī skaidri salīdzināmā veidā.

Ļoti uzkrītoša ir Latvijā izplatītā publiskās enerģijas apgādes sistēmas informācijas slēpšana un slepenošana, aizbildinoties ar tās komerciālo jūtīgumu un vienošanos savstarpējos uzņēmumu līgumos.

Jā, piemēram, pat tad, ja valsts kā Ukraina, kas par dabas gāzes piegādi konkurē ar Krieviju, ir publiski pieejama informācija par gāzes cenām uz robežas katrā ceturksnī un tirdzniecības apjomiem¹¹⁸, tad Latvijas publiskās informācijas telpā nav zināmas ne gāzes un elektrības vēsturiskās cenas, ne to piegādes avoti. Rezultātā diskusijās par apgādes drošību un ilgtspējību cirkulē maldinoša un neprecīza informācija. Tas, protams, ir traucēklis, lai izstrādātu sektoru politikas, likumdošanas iniciatīvas un pieņemtu investīciju lēmumus ar sabiedrības un interešu grupu kvalificētu līdzdalību. Šajā ziņā patērētāju un industrijas lobiju darbība lielākajā daļā ES dalībvalstu ir vērsta par labu jaunajām tehnoloģijām, ilgtspējībai un korporatīvi sociālajai atbildībai. Objektīvas informācijas netraucēta pieejamība un tās kvalificēta izvērtēšana ir priekšnoteikums un sākums inovatīviem procesiem industrijā, lauksaimniecībā, transportā un pašā enerģijas sektorā.

Latvijā nav nodrošināta sistēma, lai patērētāji iegūtu informāciju par piegādātās enerģijas izcelsmes avotiem, to ietekmi uz apgādes drošību, cenu prognozējamību un iespēju izvēlēties alternatīvas. Tas kavē izstrādāt skaidru sektora politiku un apgrūtina lēmumus par investīcijām.

Visai savdabīga situācija saistībā ar apspriesto dabas gāzes apgādes sistēmas liberalizāciju izveidojās Saeimas Tautsaimniecības komisijā 2009. gada 3. decembrī. Komisijas deputāti iestājās par Latvijas Gāzes monopolstāvokļa saglabāšanu cauruļvadu izmantošana un pret trešās puses pieeju tiem, kas būtu pirmais un minimāli nepieciešamais solis patērētāju tiesību nostiprināšanā. Pie kam argumenti, kas tika izmantoti monopolsituācijas saglabāšanai liecina par stāvokļa patiesās analīzes nepielietošanu. Tam ir interesanta atsauce uz jau vienreiz Seimā izskatīto priekšlikumu liberalizācijas uzsākšanai saskaņā ar ES politikas principiem. Atskatoties uz debatēm un balsošanas rezultātiem 2002. gada 21. novembrī, kad Saeima plenārsēdē balsoja par

¹¹⁸ Ukrainas dabas gāzes un naftas uzņēmuma NAK Naftogaz Ukraini vādītāji regulāri presē ziņo par bijušajiem un sagaidāmajiem tirdzniecības nosacījumiem. Līdzīgi ir arī ar elektrības importa un eksporta darījumiem. Tā rezultātā industrijas pārstāvji un pašvaldības aktīvi izvēlas piegādes avotus, un izmaiņas enerģijas patēriņa bilances struktūrā ir ievērojamas. Valdības politika atjaunojamo/vietējo enerģijas resursu jomā ir ļoti aktīva.

dabas gāzes liberalizācijas iespējām¹¹⁹, rodas pamatots jautājums - kas gan motivē deputātus iestāties pret liberāliem principiem patērētāju interesēs? Ja dažas koalīcijā esošas partijas – JL, ZZS un LPP - konsekventi toreiz un tagad iestājas pret patērētāju interesēm, tad tas ir saprotami un pozīcija ir izskaidrojama. Taču mulsināšana ir Tautas partijas (TP) pozīcijas maiņa no 2002. līdz 2009. gadam. Pie tam lielākā daļa TP deputātu ir arī pašreizējā sasaukumā. Atkal rodas aizdomas, ka nav veikts profesionāls un atklāts lēmuma ietekmes novērtējums un nav īsti saskatāma robeža starp lobiju darbību un vismaz šķietamu korupciju.

Latvija ES politikas kontekstā pieder to dalībvalstu grupai, kas ļoti konservatīvi izturas pret monopoli ietekmes mazināšanu un liberālu principu ieviešanu iekšējos enerģijas tirgos. Pilnīgi iespējams, ka tās ir nepietiekošas izpratnes sekas un uzticība centralizētas pārvaldes un sadales efektivitātei.

3.3. Klimata pārmaiņu mazināšana: emisiju ierobežošana un tirdzniecība¹²⁰

Viens no ES klimata pārmaiņu stratēģijas pamatakmeņiem ir emisijas kvotu tirdzniecības sistēma, kas atalgo uzņēmumus, kuri samazina CO2 emisiju, un soda tos, kuri pārsnieguši savu kvotu. Šī 2005. gadā ieviestā sistēma ietver aptuveni 12 000 rūpnīcu un ražotņu, kas ES kopumā emitē aptuveni pusi no CO2 izmešiem. Šī gāze ir galvenā globālās sasilšanas vaininiece.

Emisiju tirdzniecības sistēmā ES dalībvalstu valdības nosaka ierobežojumus ogļskābās gāzes izmešiem, kas rodas rūpniecības nozarēs ar augstu energopatēriņu, piemēram, elektrostacijās un tērauda un cementa rūpnīcās. Ja šīs rūpnīcas emitē vairāk CO2, nekā tām ir atvēlēts, starpība jāpiepērk no uzņēmumiem, kas bijuši taupīgāki. Turpmāk kvotas tiks noteiktas vēl citiem uzņēmumu veidiem, piemēram, avioliņijām un naftas pārstrādātājiem. Dalībvalstīm būs iespēja kompensēt emisijas, pērkot kredītus no CO2 samazināšanas projektiem ārpus ES.

Sākot ar 2013. gadu, videi droša CO2 uztveršana, transports un ģeoloģiskā uzglabāšana būtu jāiekļauj Kopienas sistēmā ar saskaņotiem noteikumiem. Ienākumi no kvotu izsolēm nonāks dalībvalstu rīcībā efektivitātes paaugstināšanas un tehnoloģiskās attīstības

¹¹⁹ Saeimas plenārsēde 21.11.2002 http://www.saeima.lv/steno/2002_8/st_021121/st2111.htm

¹²⁰ EIROPAS PARLAMENTA UN PADOMES DIREKTĪVA 2009/29/EK (2009. gada 23. aprīlis), ar ko Direktīvu 2003/87/EK groza, lai uzlabotu un paplašinātu Kopienas siltumnīcas efektu izraisošo gāzu emisiju kvotu tirdzniecības sistēmu

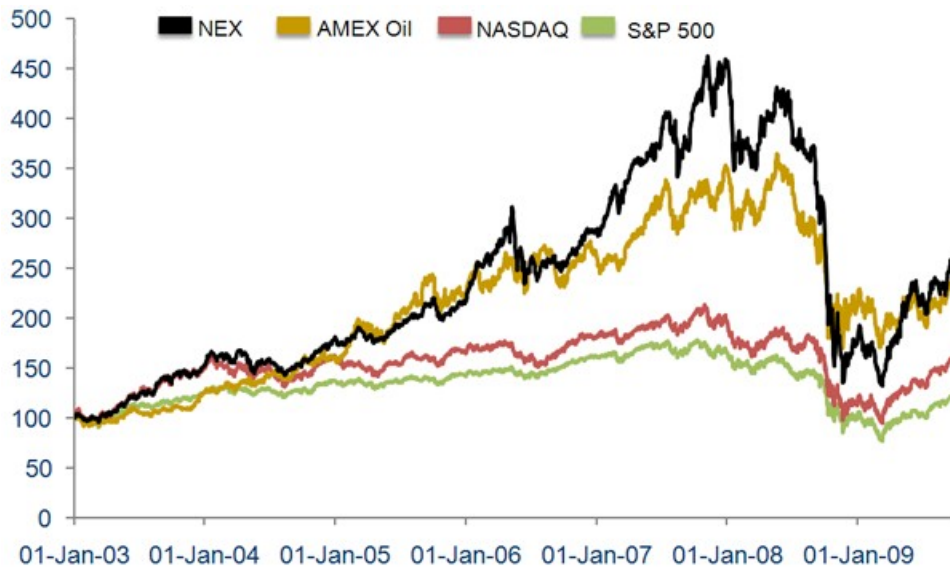
veicināšanai atbilstoši emisiju atļauju iepirkuma apjomiem nacionālās valsts teritorijā. Šajā pašā laikā ir sagatavota direktīva par oglekļa uztveršanu un drošu noglabāšanu.¹²¹ Energoefektivitāte un atjaunojamie resursi ir ilgtspējīgākais risinājums gan apgādes, gan klimata drošībai ilgtermiņā. Tomēr līdz 2050. gadam nevar samazināt ES vai pasaules CO₂ emisiju par 50%, neizmantojot iespēju uztvert CO₂ no rūpnieciskajām iekārtām, un uzglabāt to ģeoloģiskajos veidojumos (oglekļa dioksīda uztveršana un uzglabāšana jeb CCS sistēma). Nākamo desmit gadu laikā Eiropā tiks aizstāta aptuveni trešdaļa no oglēm iegūtās elektroenerģijas. Starptautiskā mērogā Ķīnas, Indijas, Brazīlijas, Dienvidāfrikas un Meksikas enerģijas patēriņš radīs būtisku globālu pieprasījuma pieaugumu, ko, iespējams, apmierinās, galvenokārt izmantojot fosilo kurināmo. Šis tiesiskais regulējums paredzēts, lai nodrošinātu, ka CO₂ uztveršana un uzglabāšana ir emisijas mazināšanas iespēja un ka tā tiek veikta droši un atbildīgi.

3.4 Tehnoloģiju attīstība un inovatīvā darbība

Vadoties no izaicinājumiem un iespējām, ES ir attīstījusi Eiropas Stratēģisko enerģijas tehnoloģiju plānu (*SET-Plan*).¹²² Minētais plāns ir ES enerģijas un klimata politikas tehnoloģiju atbalsts ar nolūku, apvienojot pētījumu un atklājumu pūliņus, Eiropā apgūt tīru un zemu emisiju tehnoloģiju portfeli. Dalībvalstis un Eiropas Parlaments 2007. gadā ir atbalstījuši Komisijas priekšlikumus, un tie tiks realizēti, lai paātrinātu tehnoloģiju attīstību un nokļūšanu tirgū. Globālā sacensība šajās nozarēs ir sākusies, un finanšu krīze tikai stimulēja pievērsties šim sektoram. Privātais sektors aktīvs tīro vai zaļo tehnoloģiju laukā bija jau pirmskrīzes periodā. Kompanijas *New Energy Finance* izstrādātais tīrās enerģijas tirgos strādājošo kompāniju akciju tirgus vērtības indekss raksturo kapitāla pieplūdi vai atplūdi. Pirmskrīzes periodā akcijas pārspēja pārējo industriālo uzņēmumu un naftas kompāniju izaugsmi, bet pēckrīzes periodā savukārt uzrāda vislielāko atgrūšanās ātrumu. Tā ir zīme, ka privātās finanses uzticas tehnoloģijām un tālākā attīstība ir lielā mērā atkarīga no valdību enerģijas un klimata politikas prognozējamības. *SET-Plan* uzdevums ir šīs prognozes attaisnot un atbalstīt privātā sektora gatavību uzņemties biznesa riskus.

¹²¹ Priekšlikums EIROPAS PARLAMENTA UN PADOMES DIREKTĪVAI par ģeoloģisko oglekļa dioksīda uzglabāšanu un Padomes Direktīvu 85/337/EEK un 96/61/EK, Direktīvu 2000/60/EK, 2001/80/EK, 2004/35/EK, 2006/12/EK un Regulas (EK) Nr. 1013/2006 grozīšanu

¹²² Ieskatu *SET-Plan* var iegūt, apciemojot saiti: <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/09/437>

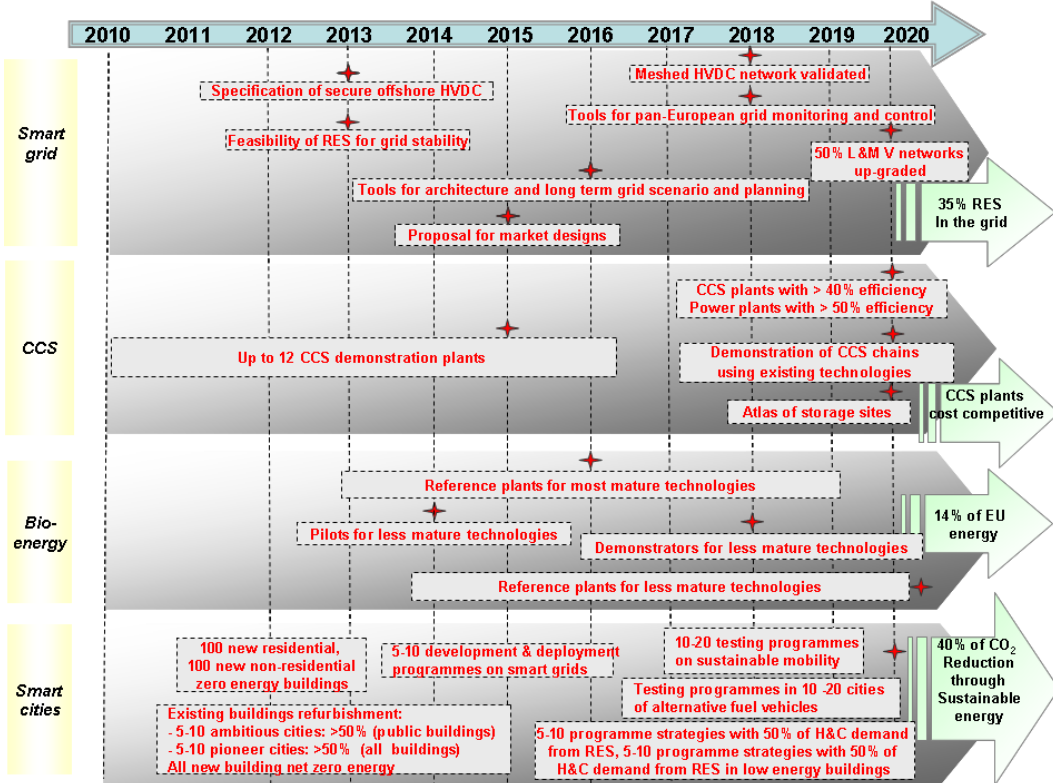
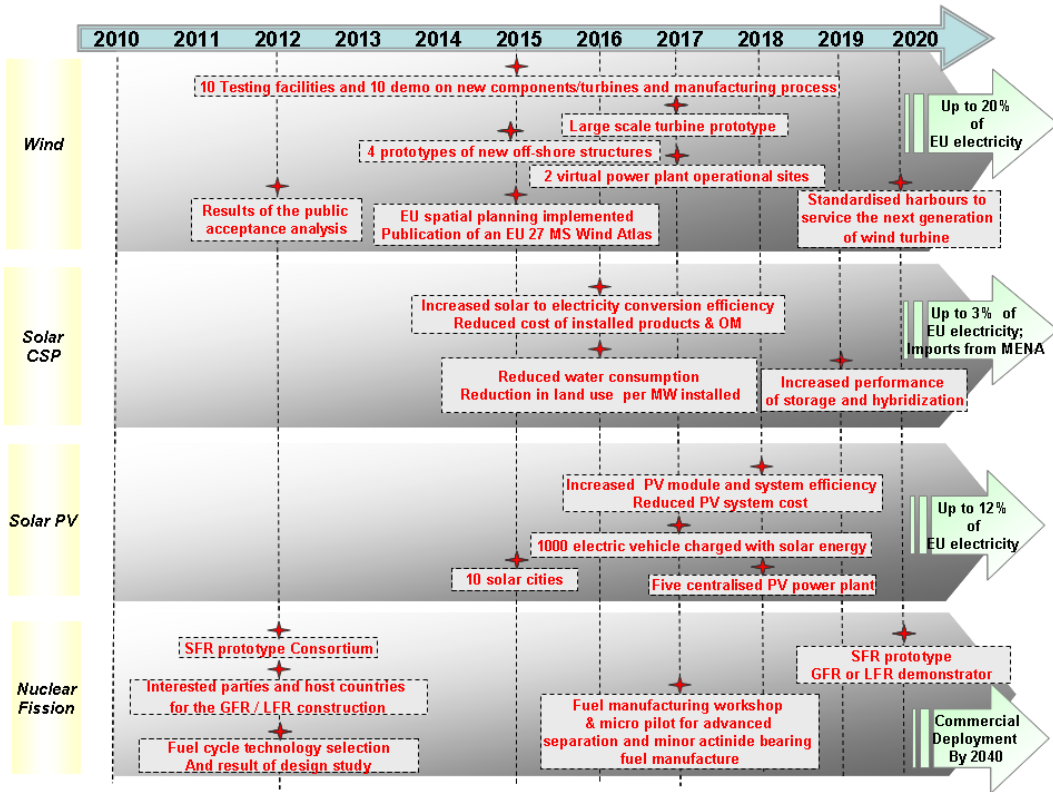
AMEX Oil, Nasdaq and S&P 500 rebased Source: *New Energy Finance*,
30 Dec 2002 = 100 AMEX

NEX – *WilderHill New Energy Global Innovation Index* veido kompānijas, kuru inovatīvās tehnoloģijas un pakalpojumi ir vērsti uz tīras enerģijas ražošanu, taupīšanu un efektivitāti, tādējādi virzot uz priekšu atjaunojamo enerģiju.

SET-Plan paredz apvienot dalībvalstu un ES pūliņus pētniecības un izglītības darbā, lai veiksmīgi konkurētu pasaules tirgos, paaugstinātu enerģijas apgādes drošību un ierobežotu klimata izmaiņas.

Latvijas enerģijas, vides, transporta un industriālā politika ir jāpieskaņo tām iespējām, kuras pavērs *SET-Plan* realizācija ES, pieeja finansēm, zinātnes kooperācija un izglītības pārnese. Izglītības sistēma ir jāpiemēro šīm speciālajām prasībām, iesaistot

SET-Plan ceļa karte sniedz orientējošu ieskatu tehnoloģiju attīstības perspektīvās un var kalpot arī izglītības sistēmas orientācijai.

4. Latvijas rīcība ES atjaunojamo resursu politikas kontekstā

Atjaunojamās enerģijas avotu izmantošana ir bijusi cilvēces attīstības pamatā līdz pat 18. gadsimtam, kad tika apgūti pirmie fosilās enerģijas resursi - ogles un vēlāk - nafta. Fosilie kurināmie deva nopietnu impulsu industrijas attīstībai, jo tie atļāva transportēt enerģiju, pateicoties tās augstajai koncentrācijai tilpuma vienībā. Enerģijas izmantošanas vietas tika atsaistītas no resursu ieguves vietām un tirdzniecība ieguva impulsu vienlaicīgi ar jaunu problēmu – apkārtējās vides piesārņojumu un jaunu draudu cilvēku veselībai. Pašlaik noteicošais un dominējošais fosilās enerģijas veids ir jēlnafta, bet tās izvietojums politiski riskantajos rajonos un ziņas par iespējamo resursu izbeigšanos deva pirmo impulsu atjaunojamās enerģijas attīstībai, ko tagad ir pastiprinājušas klimata izmaiņas un tāpēc - rūpes par planētas nākotni. Tas, protams, vēl nenozīmē fosilās enerģijas ēras galīgas beigas. Lai gan jau 1956. gadā amerikāņu ģeologs *M.King Hubbert*, lai noteiktu naftas ieguves maksimumu, izstrādāja matemātisko modeli vai tā saukto Huberta smaili (*Hubbert peak theory*), kas paredzēja ieguves mazināšanos, sākot jau no 1980. gadiem, tomēr jaunatklātie naftas krājumi un ieguves tehnoloģijas ieguves krišanās brīdi arvien atļauj pārsniegt laikā. Viena lieta gan ir skaidra – laiks, kad nafta bija lēta un tās cena pati par sevi „uzkurināja” patēriņu un veicināja enerģijas neefektivitāti, ir garām. Naftas ieguve notiek arvien tālāk un dziļāk un tāpēc kļūst dārgāka. Līdzīga situācija ir ar dabas gāzi, lai gan tai salīdzinājumā ar naftas produktiem ir priekšrocība, ja vērtējam tās ietekmi uz klimata izmaiņām.¹²³ Šobrīd aktuālākā diskusija ir tikai par to, kad atjaunojamie enerģijas avoti tirgū spēs konkurēt ar fosilo kurināmo, kā arī - vai fosilo kurināmo cenas atspoguļo patiesās izmaksas, ja vērtējam to ietekmi uz vidi.

Diskusijā par ekonomisko konkurenci starp fosilajiem un atjaunojamajiem enerģijas resursiem ir divi papildus faktori – apgādes drošība un klimata izmaiņas:

- Apgādes drošība ir „vistaustāmākais” arguments par labu atjaunojamo resursu izmantošanai enerģijas ieguvē ikvienā valstī, ne tikai tajās, kuras ir fosilās enerģijas importētājas. Latvijas gandrīz 70% lielajai importa atkarībai vajadzētu kļūt par galveno ekonomiskās politikas izaicinājumu un mazināmo risku;
- Klimata izmaiņu politikā, kurai atkal vajadzētu būt kā ievērojamai sastāvdaļai ekonomikas un industriālajā politikā, atjaunojamajiem resursiem ir milzīga ietekme. Kombinācijā ar tehnoloģiskajām izmaiņām un jaunām darba vietām tai jāstimulē izeja no ekonomiskā kritiena un augošā bezdarba gan attīstītajās, gan attīstošajās valstīs. Detalizētāk par šo faktoru tiks runāts sadaļā par „Emisiju ierobežošanu un tirdzniecību”, kā arī par „Nākošo tehnoloģisko revolūciju”.

¹²³ Lai iegūtu līdzīgu enerģijas vienību, dabas gāze rada divas reizes mazāk CO₂ emisiju nekā naftas produkti vai ogles.

Par to, cik ES nopietni ir novērtējusi atjaunojamo enerģijas resursu nozīmi abu minēto faktoru iestrādes nepieciešamību kopējā enerģētikas politikā, liecina attiecīgās direktīvas izstrāde, lai aizvietotu iepriekšējo direktīvu.¹²⁴

Galvenais un svarīgākais princips, kas direktīvā izvirzīts, ir obligāti sasniedzamais mērķis - atjaunojamo resursu (RES) daļa dalībvalstu enerģijas bilanci 2020. gadā. Politiskā apņemšanās ES sasniegt vidēji 20% RES kopējā enerģijas bilanci veidojās no obligātajiem mērķiem atsevišķās dalībvalstīs. Izmantojot statistikas datus un informāciju par resursu pieejamību, Eiropas Komisija veica modelēšanu un prognozēja direktīvas 1. pielikumā ietvertos nacionālos mērķus, kuru rezultātā ES vajadzētu sasniegt jau minēto vidējo lielumu - 20% RES.

Lai varētu sasniegt šajā pielikumā noteiktos valsts mērķus, tiek uzsvērts, ka valsts atbalsta pamatnostādņēs par vides aizsardzību ir atzīts, ka joprojām ir vajadzīgi pastāvīgi valsts atbalsta mehānismi, lai veicinātu no atjaunojamajiem energoresursiem saražotas enerģijas izmantošanu.¹²⁵

A. Valstu vispārējie mērķi		No atjaunojamajiem energoresursiem saražotas enerģijas īpatsvars bruto enerģijas galapatēriņā, 2005. gads (S2005)	No atjaunojamajiem energoresursiem saražotas enerģijas īpatsvars bruto enerģijas galapatēriņā, 2020. gads (S2020)
Beļģija	2,2 %	13 %	
Bulgārija	9,4 %	16 %	
Čehija	6,1 %	13 %	
Dānija	17,0 %	30 %	
Vācija	5,8 %	18 %	
Igaunija	18,0 %	25 %	
Īrija	3,1 %	16 %	
Grieķija	6,9 %	18 %	
Spānija	8,7 %	20 %	
Francija	10,3 %	23 %	
Itālija	5,2 %	17 %	
Kipra	2,9 %	13 %	
Latvija	32,6 %	40 %	
Lietuva	15,0 %	23 %	

¹²⁴ EIROPAS PARLAMENTA UN PADOMES DIREKTĪVA 2009/28/EK (2009. gada 23. aprīlis) par atjaunojamo energoresursu izmantošanas veicināšanu un ar ko groza un sekojoši atceļ Direktīvas 2001/77/EK un 2003/30/EK (Dokuments attiecas uz EEZ)

¹²⁵ Pielikums Nr. 1 šajā pašā Direktīvā

Luksemburga	0,9 %	11 %
Ungārija	4,3 %	13 %
Malta	0,0 %	10 %
Nīderlande	2,4 %	14 %
Austrija	23,3 %	34 %
Polija	7,2 %	15 %
Portugāle	20,5 %	31 %
Rumānija	17,8 %	24 %
Slovēnija	16,0 %	25 %
Slovākija	6,7 %	14 %
Somija	28,5 %	38 %
Zviedrija	39,8 %	49 %
Apvienotā Karaliste	1,3 %	15 %

Obligāti sasniedzamie atjaunojamās enerģijas mērķi dalībvalstīm noteikti investīciju drošības un jaunu tehnoloģiju iedrošināšanas un stabilizācijas nolūkā. Iepriekšējie pasākumi ar indikatīviem mērķiem ES atjaunojamo resursu politikā nedeva pietiekošu stabilitāti un nenodrošināja labvēlīgu klimatu investīcijām. Dažādās valstīs ilgtspējības jēdzienu traktēja attiecīgajā brīdī politiski izdevīgā veidā. Fosilo kurināmo lobiji lielākā vai mazākā mērā spēj ietekmēt vietējos politiskus par labu savām biznesa interesēm. Taču jaunā direktīva šim procesiem piešķir vairāk atklātības un solidaritātes ES un aiz tās robežām.

Latvijas enerģētikas politika atjaunojamo resursu jomā līdz šim ir bijusi ārkārtīgi nestabila, nekoncekventa un nesakārtota likumdošanas jomā. Starptautiski Latvijas politiķi ir daudzinauģuši valsti kā zaļāko ES, bet salīdzinājumā ar pieejamo un izmantoto resursu potenciālu sasniegumi nav nemaz tik ievērojami. Apgādes drošības kritēriju un risku

Katra dalībvalsts nodrošina, lai no atjaunojamajiem energoresursiem saražotās enerģijas īpatsvars visā transportā 2020. gadā būtu vismaz 10% no enerģijas galapatēriņa transportā attiecīgajā dalībvalstī. Situācijas novērtējums rāda, ka ES nenasniegs uzstādīto mērķi¹²⁶ - 5,57 % biodegvielas piemaisījuma kopējā transporta degvielas daudzumā 2010. gadā. Tas ir tādēļ, ka tā sauktajās pirmās paaudzes biodegvielas izejvielas audzēšanas zemēs uzkrātais oglekļa daudzums ir tik ievērojams, ka nav saskatāmi ieguvumi no klimata

¹²⁶ Briselē, 10.1.2007 COM(2006) 845 galīgā redakcija KOMISIJAS PAZIŅOJUMS PADOMEI UN EIROPAS PARLAMENTAM Biodegvielu nozares progressa ziņojums. Ziņojums par sasniegumiem biodegvielu un citu atjaunojamo degvielu ražošanā un izmantošanā Eiropas Savienības dalībvalstīs.

izmaiņu mazināšanas viedokļa. Tas rada vairāk pretrunu nekā ieguvumu. Tādēļ ir vajadzīgs laiks pārejai uz tā saukto otrās paaudzes biodegvielu un ar to saistītajiem resursiem un tehnoloģijām¹²⁷

Latvijā ir jāprecizē politika un biodegvielas definīcijas atkarībā no to izcelsmes avotiem, kā arī jāizvēlas ilgtspējīgas atbalsta shēmas. Ir jāizvērtē atbalsta shēmas ietekme uz pārtikas produkcijas ražošanas ķēdi, tajā skaitā – uz zemes transformāciju un

4.1 Valstu rīcības plāni atjaunojamo energoresursu jomā

Saskaņā ar Direktīvas prasībām dalībvalsts pieņem valsts rīcības plānu atjaunojamo energoresursu izmantošanā un veicināšanā. Valstu rīcības plānos atjaunojamo energoresursu jomā izklāsta dalībvalstu mērķus no atjaunojamajiem energoresursiem saražotās enerģijas īpatsvaram, ko patērē transporta, elektroenerģijas, apsildes un dzesēšanas jomā 2020. gadā, ņemot vērā citu ar energoefektivitāti saistīto politikas pasākumu ietekmi uz galīgo enerģijas patēriņu. Komisijai līdz 2009. gada 30. jūnijam bija jāpieņem paraugs valsts rīcības plānam atjaunojamo energoresursu jomā. Dalībvalstis līdz 2010. gada 30. jūnijam informē Komisiju par valsts rīcības plānu atjaunojamo energoresursu jomā. Ja dalībvalsts uzskata, ka nepārvaramas varas apstākļu dēļ nav iespējams sasniegt no atjaunojamajiem energoresursiem saražotās enerģijas īpatsvaru bruto enerģijas galapatēriņā 2020. gadam (kā tas noteikts I pielikuma tabulas 3. slejā), tā Komisijai to paziņo pēc iespējas ātrāk. Ja Komisija pieņem lēmumu, ka ir pierādīti nepārvaramas varas apstākļi, tā nolemj, kādas korekcijas veikt dalībvalsts no atjaunojamajiem energoresursiem saražotās enerģijas bruto galapatēriņā 2020. gadam.

Kvalitatīva rīcības plāna izstrāde varētu būt laba motivācija ilgtspējīgas attīstības modeļa stimulu formulēšanai un likumdošanas trūkumu novēršanai. Tas arī ir direktīvas mērķis.

4.2 Administratīvās procedūras, noteikumi un kodeksi

Dalībvalstis nodrošina, ka samērīgi un vajadzīgi ir visi valsts noteikumi attiecībā uz atļauju izsniegšanas, sertificēšanas un licencēšanas procedūrām, kuras piemēro elektroenerģijas un apsildei un dzesēšanai izmantojamās elektroenerģijas ražošanai no atjaunojamajiem energoresursiem, kā arī biomasas pārveidošanai par biodegvielu vai citiem enerģijas produktiem un attiecībā uz saistīto pārvades un sadales tīklu infrastruktūru. Dalībvalstis jo īpaši veic piemērotus pasākumus, lai:

¹²⁷ Pie otrās paaudzes biodegvielas izejvielām pieder pārtikas rūpniecības atkritumi, aļģes un šķidrums no cietām vielām (biomasas u.c).

- atļauju izsniegšanas, sertificēšanas un licencēšanas procedūras ir skaidri saskaņotas un definētas, ietverot apkārtnes plānošanu,¹²⁸ un tajās noteikti pārskatāmi laika grafiki plānošanas un būvniecības pieteikumu izsniegšanai;
- attiecīgos līmeņos būtu pieejama informācija par atjaunojamos energoresursus izmantojošām iekārtām domātu atļauju izsniegšanas, sertifikācijas un licencēšanas pieteikumu apstrādi un palīdzību pieteikumu iesniedzējiem;
- administratīvās procedūras vienkāršo un ievieš attiecīgajā administratīvajā mērogā; noteikumi par atļauju izsniegšanu, sertificēšanu un licencēšanu ir objektīvi, pārredzami, samērīgi, nediskriminē pieteikumu iesniedzējus, un tajos pilnībā ņem vērā atsevišķu atjaunojamos energoresursus izmantojošu tehnoloģiju īpatnības;
- vajadzības gadījumā mazākiem projektiem un decentralizētām atjaunojamos energoresursus izmantojošām iekārtām nosaka vienkāršotas un mazāk apgrūtinātas atļauju izsniegšanas procedūras, tostarp vienkāršu paziņošanu, ja to atļauj attiecīgais tiesiskais regulējums;
- dalībvalstis jo īpaši mudina vietējās un reģionālās administratīvās iestādes, plānojot infrastruktūru pilsētās, vajadzības gadījumā paredzot siltumapgādi un dzesēšanu, izmantojot atjaunojamos energoresursus. Dalībvalstis ievieš piemērotus pasākumus to būvniecības noteikumos un kodeksos, lai būvniecības nozarē palielinātu no atjaunojamajiem energoresursiem saražotas visa veida enerģijas īpatsvaru.

Attiecībā uz biomasu dalībvalstis veicina tādu pārveides tehnoloģiju izmantošanu, kuru efektivitāte ir vismaz 85% dzīvojamajās un komerciālajās ēkās un vismaz 70% rūpniecībā.

Latvijā pielietotā atbalsta metode *feed-in* tarifa formā ir vienkārša un efektīga mērķu sasniegšanai. To plaši pielieto dalībvalstīs, bet tā ir arī ļoti riskanta, nosakot iepirkuma cenas un pielietošanas laiku no brīža, kad iekārta tiek ieviesta darbā. Otrs risks ir saistīts ar cenas formulās pielietotajiem atsauces lielumiem – elektrības cenām un fosilās enerģijas cenām. Ir jāveic nopietns un objektīvs apstākļu analīzes un saprātīgas aktīvu atdeves aprēķins. Ir jāvērtina paredzēt tehnoloģiju progresa gaita, kas ir grūts uzdevums. Pārspilējumi, nosakot iepirkuma cenas un iepirkuma ilgumu, ir iespējami gan vienā, gan otrā virzienā. Īsti efektīgi, uz tirgu balstīti, mehānismi vēl nav atrasti. Latvijā uz pārspilējumiem norāda pat tikai virspusēja analīze par iepirkuma cenām enerģijai, kas ražota no biogāzes vai jau amortizētām hidrostacijām. Tā rezultātā izdomātā kvotu sistēma izveido noslēgtu uzņēmēju loku, kuru saites ar politiskajām partijām nav

¹²⁸ Latvijā, izstrādājot atjaunojamo resursu politiku un likumdošanu to izmantošanas veicināšanai, līdz šim nav izdevies realizēt principus par apkārtnes vai telpisko plānošanu (*spatial planning*). Dažas iezīmes var atrast izstrādājamajā programmā *Latvija 2030*.

noslēpamas. Ne velti koalīcijas padome pirms lēmuma pieņemšanas Ministru kabinetā saskaņoja cenu principus un kvotu apjomus.

Pārspilējumi iepirkuma cenu noteikšanā kompromitē atjaunojamo resursu izmantošanas principus ilgtspējīgas attīstības nodrošināšanai.

4.3 Informācija un apmācība

Dalībvalstis nodrošina, ka informācija par atbalsta pasākumiem ir publiska visiem svarīgākajiem darbību veicējiem, piemēram, patērētājiem, celtniekiem, iekārtu uzstādītājiem, arhitektiem un visiem, kas piegādā siltumapgādes, dzesēšanas un elektroenerģijas iekārtas un sistēmas un transportlīdzekļus. Dalībvalstis ar vietējo pašvaldības iestāžu un reģionu iestāžu līdzdalību izstrādā piemērotas informācijas, informācijas kampaņu, vadības un/vai mācību programmas, lai informētu pilsoņus par ieguvumiem un praktiskiem aspektiem, ko dod no atjaunojamajiem energoresursiem saražotas enerģijas attīstība un izmantošana.

Līdz šim informācija par atjaunojamo resursu veicināšanas pasākumiem ir vairāk kalpojusi kā aģitācija ar pretējo nolūku – atjaunojamie resursi ir dārgi, to pieejamība ir ierobežota un nav ilgtspējīga. Rezultātā atbalsta shēmas ir pieejamas ierobežotai komersantu un īpašnieku grupai. Tās darbojas politiskās patronāžas aizsegā un pieeja atbalstam ir iespējama tikai tad, ja ir konkrēti darījumi ar politiskajām grupām.

4.4 Pieeja tīkliem un to ekspluatācija

Saskaņā ar direktīvas nostādnēm dalībvalstīm ar pieslēgumiem, pieeju tīkliem un tirdzniecību jānodrošina pasākumu kopums, kas mazina ierobežojumus no atjaunojamajiem resursiem iegūtas enerģijas izmantošanai. Ja tiek veikti kādi būtiski operatīvi pasākumi,¹²⁹ lai ierobežotu atjaunojamās enerģijas ievadīšanu tīklā ar pamatojumu, ka tie nepieciešami valsts energosistēmas drošībai, tad atbildīgie sistēmu operatori regulatoram iesniedz pārskatus par minētajiem ierobežojumiem. Tas sevišķi aktuāli, ja atjaunojamais resurss ir pieejams un tā neizmantošana konkrētajā brīdī noved pie tā neatgriezeniska zaudējuma. Pārskati paredz operatoru veicamo pasākumu izklāstu, lai novērstu nevēlamos ierobežojumus. Dalībvalstis pārvades sistēmu operatoriem un sadales sistēmu operatoriem pieprasa izstrādāt un publiskot savus standarta noteikumus attiecībā uz izmaksu segšanu un sadalīšanu saistībā ar tādiem tehniskiem pielāgojumiem kā pieslēgumi tīklam un tīkla nostiprināšana, tīkla darbības uzlabojumi un tīkla kodu nediskriminējoša piemērošana. Tas vajadzīgs, lai integrētu jaunus ražotājus, kuri tīklā

¹²⁹ Operatora aizliegums darbināt elektrības vai biogāzes ražošanas ierīci kopā ar tā tīklu.

piegādā elektroenerģiju, kas iegūta no atjaunojamajiem energoresursiem. Šādu noteikumu pamatā ir objektīvi, pārredzami un nediskriminējoši kritēriji, jo īpaši ņemot vērā visas izmaksas un ieguvumus, kas saistīti ar minēto elektroenerģijas ražotāju pieslēgšanos tīklam un īpašajiem apstākļiem tiem ražotājiem, kas atrodas nomaļos reģionos un reģionos ar zemu iedzīvotāju blīvumu. Noteikumos var paredzēt dažādu veidu pieslēgumus, ievērojot tīkla zudumu samazināšanu un apgādes drošības standartu paaugstināšanu.¹³⁰

Sistēmas operatoru izstrādātie noteikumi par ģenerējošo jaudu pieslēgšanu skaidri nenosaka sadalījumu starp pieslēguma izveidošanas un sistēmas darbības spējas uzlabošanas izmaksām. Tās ir regulēšanas režīma sekas (pārvades un sadales sistēmu lietošanas tarifu noteikšana) operatoru spējai adekvāti attīstīt savas sistēmas un atjaunojamo resursu izmantošanu. Tas ir arī viens no iemesliem ražotāju lobistu tieksmei iegūt pārspīlēti augstas enerģijas iepirkuma (*feed-in*) cenas.

4.5 Komisijas monitoringa un dalībvalstu ziņošanas pienākumi

Katra dalībvalsts līdz 2011. gada 31. decembrim un pēc tam reizi divos gados iesniedz Komisijai ziņojumu par tādas enerģijas, ko iegūst no atjaunojamajiem energoresursiem, veicināšanas un izmantošanas progresu. Šajā ziņojumā jo īpaši precizē:

- a. atjaunojamajiem energoresursiem saražotas enerģijas īpatsvaru iepriekšējos divos kalendārajos gados un valsts mērogā veiktos vai plānotos pasākumus, kas paredzēti, lai veicinātu no atjaunojamajiem energoresursiem ražotās enerģijas intensīvāku uzmanīšanu;
- b. atbalsta shēmu un citu līdzekļu ieviešanu un darbību, lai veicinātu no atjaunojamajiem energoresursiem saražotas enerģijas izmantošanu, kā arī visas jaunākās tendences izmantotajos līdzekļos attiecībā uz dalībvalstu atjaunojamās enerģijas valsts rīcības plānos noteiktajiem līdzekļiem un informāciju par to, kā atbalstīto elektroenerģiju sadala starp gala patērētājiem;
- c. vajadzības gadījumā to, kā attiecīgā dalībvalsts ir veidojusi atbalsta shēmu struktūras, lai ņemtu vērā atjaunojamās energoresursus izmantojošās tehnoloģijas, kuras sniedz papildu ieguvumus salīdzinājumā ar citām tehnoloģijām, bet kurām var būt arī augstākas izmaksas, tostarp biodeģvielām, kas ražotas no atkritumiem, atlikumiem, nepārtikas celulozes izejvielām un lignocelulozes izejvielām;
- d. izcelsmes apliecinājumu sistēmas darbību attiecībā uz elektroenerģiju, apsildei un dzesēšanai izmantojamo enerģiju no atjaunojamajiem energoresursiem un veiktos pasākumus, lai nodrošinātu sistēmas ticamību un tās aizsardzību pret krāpšanu;

¹³⁰ Šis ir jautājums par izkliedētās ģenerācijas (*distributed generation*) pozitīvo ietekmi

- e. progresu, kas panākts, vērtējot un uzlabojot administratīvās procedūras, lai novērstu reglamentējošos un nereglamentējošos šķēršļus no atjaunojamajiem energoresursiem saražotas enerģijas attīstībai;

Progresā ziņojums kalpos ne tikai Komisijas informēšanai, bet būs arī labs līdzeklis nacionālās politikas precizēšanai un sabiedrības informēšanai par atjaunojamo resursu atbalsta shēmu ietekmi uz enerģijas gala cenām, apgādes drošību un lomu ekonomiskajā attīstībā.

Eiropas Komisija un Eiropas Parlaments jau Direktīvas izstrādes un apspriešanas gaitā sakārās ar pretrunīgo informāciju par biodegvielas ražošanas ietekmi uz pārtikas cenām un pārtikas pietiekamību. Zemes transformācija no pārtikas ražošanas uz enerģijas ieguvu atstāja ietekmi uz pārtikas bilanci pasaules tirgos. Lai gan Latvijā tas ir pagaidām nenozīmīgs faktors, tomēr nākotnē jārēķinās ar globālajām tendencēm un nepieciešamību koriģēt politiku. Biodegvielas ieguve no pārtikas izejvielām nedod arī gaidīto efektu, mīkstinot klimata pārmaiņu sekas. Biodegvielas ražošanas ciklā tiek izmantots nozīmīgs daudzums fosilā kurināmā un izejvielas. No Latvijas nacionālajām pozīcijām apgādes drošības faktors būtu vērtējams par svarīgāku nekā klimata izmaiņu efekts. Direktīva paredz iespēju koriģēt ES politiku un likumdošanas normas biodegvielas sektorā, lai biodegvielas ražošanas ķēde nekonkurētu ar pārtikas ražošanu. Komisija uzrauga Kopienā patērēto biodegvielu un bioloģisko šķidro kurināmo izcelsmi un to ražošanas ietekmi (tostarp - ar pārvietošanu saistīto ietekmi) uz zemes izmantošanu Kopienā un galvenajās trešajās piegādātājvalstīs. Šāda monitoringa pamatā ir dalībvalstu ziņojumi un attiecīgo trešo valstu, starpvaldību organizāciju ziņojumi, zinātniskie pētījumi un visa attiecīgā papildu informācija. Komisija arī uzrauga izejvielu cenu izmaiņas, kas saistītas ar enerģijai paredzētās biomasas izmantošanu, kā arī visas ar to saistītās pozitīvās un negatīvās ietekmes uz pārtikas drošību.

Komisija turpina dialogu un informācijas apmaiņu ar trešajām valstīm, biodegvielas ražotāju un patērētāju organizācijām un pilsonisko sabiedrību attiecībā uz šajā direktīvā noteikto ar biodegvielām un bioloģiskajiem šķidrājumiem kurināmajiem saistīto pasākumu vispārējo īstenošanu. Komisija pievērš īpašu uzmanību tam, kā biodegvielas ražošana varētu ietekmēt pārtikas cenas. Komisija ik pēc diviem gadiem sniedz ziņojumu Eiropas Parlamentam un Padomei. Pirmais ziņojums jāiesniedz 2012. gadā. Ziņojot par siltumnīcefekta gāzu emisijas ietaupījumiem biodegvielas izmantošanā, Komisija lieto dalībvalstu norādītās vērtības un turklāt novērtē, vai aprēķins mainītos un kādā veidā tas varētu notikt, ja ņemtu vērā blakusproduktus, izmantojot aizstāšanas pieeju.

Savā ziņojumā Komisija jo īpaši analizē šādus aspektus:

- a. attiecīgos dažādu biodegvielu ieguvumus vides jomā un izmaksas, Kopienas importa politikas ietekmi, piegādes drošību un veidus, ar kuru palīdzību sasniegt līdzsvarotu pieeju starp vietējo ražošanu un importu;
- b. palielināta biodegvielas pieprasījuma ietekmi uz ilgtspējību Kopienā un trešajās valstīs, apsverot ietekmi uz ekonomiku un vidi, tostarp ietekmi uz bioloģisko daudzveidību;
- c. palielinātā pieprasījuma pēc biomasas ietekmi uz nozarēm, kurās izmanto biomasu;
- d. biodegvielu, kas ražotas no atkritumiem, atlikumiem, nepārtikas celulozes materiāla un lignocelulozes materiāla, pieejamību;
- e. netiešas zemes izmantošanas pārmaiņas, kas ir saistītas ar visiem ražošanas paņēmieniem.

Vajadzības gadījumā Komisija ierosina veikt koriģējošus pasākumus. Līdz 2014. gada 31. decembrim Komisija nāks klajā ar ziņojumu, kurā jo īpaši aplūkoti šādi aspekti:

- a. siltumnīcefekta gāzu emisiju ietaupījuma minimālo robežvērtību pārskatīšana, pamatojoties uz ietekmes novērtējumu, kurā īpaši ņemta vērā tehnoloģiju attīstība, pieejamās tehnoloģijas un tādu pirmās un otrās paaudzes biodegvielu pieejamība, kuras ievērojami samazina siltumnīcefekta gāzu emisiju apjomu; minētā mērķa īstenošanai paredzēto pasākumu izmaksu efektivitāte;
- b. novērtējums par minētā mērķa sasniegšanas iespējām gan Kopienā, gan trešajās valstīs;
- c. biodegvielu ražošanas ilgtspējības nodrošināšana un ietekme uz tautsaimniecību, vidi un sociālo jomu izvērtēšana, tostarp - netiešas sekas un ietekme uz bioloģisko daudzveidību, kā arī otrās paaudzes biodegvielu komerciālā pieejamība;
- d. mērķa īstenošanas ietekme uz pārtikas pieejamību par samērīgām cenām;
OPamatojoties uz šo ziņojumu, Komisija vajadzības gadījumā iesniegs priekšlikumus Eiropas Padomei un Eiropas Parlamentam.

Ņemot vērā Latvijā ieviesto praksi ar kvotām atjaunojamās enerģijas ražotājiem¹³¹, ir vērtīgi pievērsties Komisijas un Parlamenta vērtējumam par biogāzes iegūšanas paņēmieniem un to atbalstīšanu: „*Lauksaimniecības atkritumu izmantošana, piemēram, kūtsmēslu un vircas, kā arī citu dzīvnieku izcelsmes vai organisku atkritumu izmantošana biogāzes iegūšanai, ņemot vērā lielo siltumnīcefekta gāzu emisijas ietaupījumu, nozīmē*

¹³¹ Ministru kabineta 2009.gada 24.februāra noteikumi Nr.198 "Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu, izmantojot atjaunojamās energoresursus, un cenu noteikšanas kārtību"

ievērojamas priekšrocības attiecībā uz vidi, gan ražojot siltumu un elektroenerģiju, gan izmantojot tos par biodegvielu. Ņemot vērā biogāzes ražošanas iekārtu decentralizēto raksturu un reģionālo investīciju struktūru, tās var būtiski veicināt lauku teritoriju ilgtspējīgu attīstību, kā arī piedāvāt lauksaimniekiem jaunas ienākumu iespējas.” No tā arī izriet, ka biogāzes uzkrāšana un pārvēršana enerģijā ir nozīmīgs vides un lauku attīstības politikas mērķis. Šajos gadījumos enerģijas politika ir sekundāra.

Latvijā ieviestā metode biogāzes ražošanas atbalstam un vienlaicīga atbalsta saņēmēju kvotēšana neņem vērā patiesos ieguvumus videi un atbalstu lauksaimniecībai integrētā veidā. Lauksaimnieki, kuriem jārisina dabas aizsardzības prasības (smakas, augsnes un ūdeņu piesārņošana ar vircu), tiek diskriminēti un izslēgti no atbalsta shēmām. Tas pats attiecas uz notekūdeņu attīrīšanas ietaisēm.

5. Latvijas ES saistību izpildes un pozīciju izstrādes izaicinājumi un ietekmējošie faktori. Latvijas institucionālo struktūru izvērtējums

Šajā dokumentā nav sniegts pilnīgs Latvijas institūciju izvērtējums saistībā ar lēmumu sagatavošanas un pieņemšanas procesiem ES jautājumos, kā arī par lēmumu kvalitāti. Tomēr zināmu iespaidu sniedz Latvijas oficiālās pozīcijas, apspriežot ar enerģiju un ilgtspējību saistītos jautājumus Ministru Padomēs un Eiropas Padomē. Vispārējais iespaids no tām rodas, ka Latvija vienmēr vai gandrīz vienmēr iestājās pret aktīvu darbību enerģijas tirgu uzlabošanā un apgādes drošības jautājumos¹³².

Lai gūtu iespaidu, uz ko tiek orientēti Latvijas pārstāvji jautājumos par enerģiju ES, ir derīgi ieskatīties 2006. gadā MK apstiprinātajā „ceļa kartē” par līdzdalību ES struktūrās un lēmumu pieņemšanas procesos. „Latvijas dalība Eiropas Savienībā – pamatprincipi, mērķis, prioritātes un darbība 2007.-2013. *Ārlietu ministrijas informatīvs ziņojums*”

Citāts no sadaļas par enerģētiku:

„3. LATVIJAS PRIORITĀTES ES

3.3.2. Enerģētika

¹³² Tipisks bija Ārlietu ministra Pabrika paziņojums 2006. gada 18. maijā Latvijas Radio 1 tiešajā ēterā rītā pirms Eiropas Padomes sanāksmes. Tika kategoriskā un agresīvā formā paziņota Latvijas pozīcija pret enerģijas drošības paaugstināšanu un mērķi ES panākt atjaunojamās enerģijas īpatsvaru primārās enerģijas bilancē 20% apmērā. Un tas - pie 32% atjaunojamās enerģijas īpatsvara Latvijas primārās enerģijas bilancē. http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/89013.pdf

Ņemot vērā energoresursu nozīmi tautsaimniecības attīstībā un katra iedzīvotāja ikdienā, Latvijas interesēs ir vienota ES enerģētikas politikas attīstība. ES enerģētikas politikas veidošana atrodas gan ES, gan arī dalībvalstu kompetencē.

ES šobrīd ir izveidota vienota politika un tiesiskais regulējums šādās enerģētikas jomās:

- *Konkurence un liberalizācija elektrības un gāzes tirgos;*
- *Pienākumi veidot naftas produktu rezerves;*
- *Atjaunojamo energoresursu izmantošana, enerģijas ražošana koģenerācijas procesā un energoefektivitātes paaugstināšanā.*

Dalībvalstis pašas nosaka, kādi instrumenti piemērojami minēto mērķu sasniegšanai. Dalībvalstis var izvēlēties optimālo primāro energoresursu un kurināmā struktūru, uzraudzīt energoapgādes drošības jautājumus un īstenot pasākumus tās paaugstināšanai.

Būtiskākās Latvijas intereses enerģētikā ES kontekstā ir sekmēt Baltijas valstu energoapgādes sistēmu integrāciju Eiropas enerģijas tīklos, izmantojot Trans-European Networks–Energy vadlīnijās paredzētos instrumentus; atbalstīt ES saskaņotas ārējās politikas veidošanu un īstenošanu attiecībā pret enerģijas piegādātājvalstīm; izmantot ES pieejamos instrumentus (ESF, Intelligent Energy – Europe) energoefektivitātes paaugstināšanas un atjaunojamo energoresursu izmantošanas projektu atbalstam.

Latvija iestājas par to, lai:

- *ES kompetence netiktu paplašināta attiecībā uz dalībvalstīs izmantoto primāro energoresursu un kurināmā struktūru;*
- *ES nenoteiktu jaunus, vēl ambiciozākus indikatīvos mērķus attiecībā uz atjaunojamo energoresursu izmantošanu, kuru sasniegšana nebūtu attaisnojama;*
- *ES neuzsāktu jaunu tiesību aktu paketes izstrādi elektrības un gāzes tirgu liberalizācijas jomā, kamēr nav iedibināts reāli funkcionējošs iekšējais enerģijas tirgus un faktiski saglabājas tirgus fragmentācija un atsevišķu reģionu izolācija, bet pašreizējais tiesiskais regulējums vēl nav sevi pierādījis praksē.”*

No šī pozīcijas paziņojuma seko uzdevums ierēdņiem atspoguļot Latvijas konservatīvo (bet grūti saprotamo) pieeju atjaunojamo resursu izmantošanā. Vēl dīvaināka ir pozīcija pret enerģijas tirgus darbības uzlabojumiem. Ja vadītos pēc šādas loģikas, tad nebūtu iemesla runāt par patērētāju pozīciju nostiprināšanu un monopoldarbības ierobežošanu. No minētās Latvijas pozīcijas var saprast, ka tās problēmas, kuras rodas no valdību iešanas valsts monopoli pavadā un trešo valstu enerģijas gigantu, sevišķi jau *Gazprom*, mēģinājumiem iegūt Eiropas kompāniju aktīvus un ietekmi mazumtirdzniecībā, ir laba situācija Latvijas elektrības un gāzes patērētājiem.

6. Ietekmes grupu klātbūtnes novērtējuma dilemmas

Ietekmes novērtējums ir ES labi izstrādāta procedūra, kura tiek veikta pēc noteiktiem metodiskajiem principiem, ir samērā gara un tai atvēlēti ievērojami resursi. Ir izplatīta ekonomiskā modelēšana un datu bāzu paplašināšana un pilnveidošana. Novērtējumu veicēji lielākoties nav Komisijas darbinieki, bet konkursos izvēlētas zinātnes, izglītības un konsultējošās iestādes. Novērtējumu veic paši Komisijas darbinieki, ja pieņemto lēmumu ietekmes sekas ir tik loģiskas, ka nav nepieciešams strādāt ar lieliem datu masīviem. Ietekmes novērtējums ir obligāta sastāvdaļa komunikācijas dokumentiem, kas sagatavo augsni politiskajām diskusijām. Jau šajā posmā Komisija un ES kopumā ir saskārusies ar ietekmes daudzveidību katrā no 27 dalībvalstīm un arī novērtējumā izmantoto datu iegūšanu un objektīvu izmantošanu. Tālākie sarežģījumi sākas ar novērtējumu rezultātu interpretāciju lēmuma sagatavošanas procedūrā. Bieži tiek aktualizēts jautājums par Eiropas Parlamenta pārmērīgo dārdzību. Tas pareizi no struktūras viedokļa. Bet ievērojamu daļu līdzekļu atvēl parlamentāriešu atbalsta funkcijas atbalstam procesā par novērtējuma analīzi un kritisku izvērtējumu. Tam paredzēti līdzekļi ekspertīzes iegūšanai. Cik efektīgi tie tiek izmantoti, ir katra parlamentārieša goda jautājums. Jautājums par ilgtspējīgu attīstību un to veicinošo juridisko normu izstrāde ir liels pārbaudījums ES un dalībvalstīs.

Lobisti ar saviem novērtējumiem un veikli maskētiem interešu izklāstiem ietekmē gan Komisiju, gan Eiropas Parlamentu. Tā kā konsultācijas ar sabiedrību ir neatņemama demokrātiska procesa sastāvdaļa, tad lobistu izslēgšana no lēmuma sagatavošanas procesa ir neiespējama. Daudzas lielākās Eiropas kompānijas un industriju asociācijas ir izvietojušās ap Eiropas Komisiju un Eiropas Parlamentu un aktīvi izmanto savus finansiālos un intelektuālos resursus lēmumu ietekmēšanai. To pašu var teikt par nevalstiskajām organizācijām un interešu grupām. Tas viss ir pilnīgi normāls un demokrātisks process, kas izpaužas politiķu uzraudzībā un ekstrēmu lēmumu izslēgšanā. Tomēr problēma sākas ar pašu lobistu interešu atklātību un godīgumu. Tā kā pēc definīcijas lobisti ir tie, kuri var piekļūt lēmuma sagatavošanas procesam (nejaukt ar korupciju!) un ar savu intelektuālo darbību tos ietekmēt, tad vissvarīgāk ir saprast viņu patiesos nolūkus. Bez tam lobistu rīcībā ir daudz lielāki finansiālie resursi nekā formāliem dokumentu izstrādātājiem. Eiropas Komisija aktīvi veido lobistu reģistru, bet nevar lepoties ar šī saraksta pilnību.¹³³ Plašākas atklātības iniciatīva tika uzsākta 2005. gadā un minētā brīvprātīgā reģistrācija - 2008. gada jūnijā. 2009. gada aprīlī Eiropas Komisija un Parlaments vienojās par vienotu vadlīniju un uzvedības kodeksa izstrādi. Lai gan nav iespējams precīzi noteikt patieso un aktīvo lobistu skaitu Briselē, tiek minēts skaitlis 15 000. Brīvprātīgi līdz šim reģistrējušies aptuveni 1800.

¹³³ http://europa.eu/lobbyists/interest_representative_registers/index_en.html

Lobistu reģistrs kalpo ES pilsoņu informēšanai par to, kas pārstāv viņu intereses vai ietekmē lēmumu pieņemšanas procesus.

Latvijas likumdošanas un politisko dokumentu projekti arī ir papildināti ar ietekmes novērtējumu un interešu grupu konsultāciju sarakstu. Bet šeit sākas kvalitatīvas atšķirības ar Eiropas Komisiju un Eiropas Padomi. Lai gan, adaptējot direktīvas, ir jāveic kvalitatīvs ietekmes novērtējums, pilnā mērā to neļauj veikt resursu nepietiekamība. Tas attiecas gan uz ierēdņu daudzumu un potenciālu, gan iespēju nopirkt ekspertīzi. Šajā apstākļi ir atrodams izskaidrojums direktīvu nepareizai interpretācijai un formālai pārņemšanai. Tas attiecas ne tikai uz enerģijas sektoru un ilgtspējīgu attīstību, bet arī uz citām likumdošanas sfērām. Situāciju pasliktina budžeta konsolidācijas process ar līdzekļu samazināšanu pārvaldes institūcijās, bet tas, liekas, nav izmaināms tuvākajā laikā tīri objektīvu iemeslu dēļ. Situācijas uzlabošanu var gaidīt strukturālo reformu rezultātā. Bet pašlaik ir atbrīvojušies vieta visa veida lobijiem, kuri aktīvi ietekmē lēmumus un ne jau vienmēr sabiedrības interesēs. Tās lobiju grupas, kuras darbojas ar politisko partiju starpniecību un tieši ietekmē valdības koalīcijas lēmumus¹³⁴, iegūst nepelnīti lielu labumu uz sabiedrības rēķina. Tām nav pretspara likumdošanas priekšlikumu izvērtēšanas procesā. Rezultātā saistībā ar enerģijas un ilgtspējības likumdošanu ir ieviestas normas, kas izveido noslēgtu un privilģētu uzņēmēju loku atjaunojamo enerģijas resursu ieguvē (mazās hidrostatijas un biogāzes ražošana) un tajā pašā laikā virza valsts enerģijas bilanci nesabalansētības virzienā par labu dabas gāzei.¹³⁵ Paradoksāli, ka līdz 2001. gadam šādu aplamību bija mazāk, jo daudzas likumdošanas iniciatīvas tika sagatavotas tehniskās palīdzības ietvaros un starptautisko konsultantu līdzdalība „piebremzēja” atklāti nekaunīgu priekšlikumu iestrādi.

Ar enerģijas sektoru un ilgtspējīgas attīstības saistītās likumdošanas sagatavošanas procesā ir pazudusi robeža starp lobismu un korupciju. Lobistiem nav nepieciešams tērēt resursus intelektuālā cīņā par sabalansētām interesēm, bet pietiek kļūt tikai par partiju ziedotājiem, lai viņu intereses pārstāvētu ministri un deputāti. Tas ir klajā pretrunā ar lobisma

¹³⁴ Ir faktiski izzudusi robeža starp korupciju un lobismu.

¹³⁵ Diskutējot par izmaiņām Enerģētikas tirgus likumā pēc Ministra Kalvīša un deputāta Leiškalna priekšlikumiem tika jēdziens „koģenerācijas cikls” aizstāts ar „koģenerācijas stacijas” un iestrādāts maksas par jaudu visai juceklīgā formā. To sekas ir nopietni juridiskie un ekonomiskie sarežģījumi jautājumos par apģādes drošdību un sistēmu darbības drošību.

7. Secinājumi: kādi uzlabojami ir veicamu un kas ir reāli sasniedzams?

Lēmumu kvalitātes uzlabošanā ir jāvadās no pieņēmuma, ka priekšlikumi un iniciatīvas nav ierobežojamas. Tāpēc viss darbības smagums jānovirza uz ietekmes novērtējuma pilnveidošanu un komunikāciju procesa uzlabošanu. Lai gan Latvijas politiķi mīl piedalīties televīzijas diskusijā par aktuālām tēmām, tomēr tas nav pietiekami. Tas rada šķietamu atklātību, bet diskusiju jēga ir vērsta uz intrigas veidošanu un pretrunu saasināšanu. Šāda tipa problēmu apspriešana var būt papildinājums komunikācijas procesā, bet nevar aizstāt novērtējumu un kalpot kā reference. Masu mediji, sevišķi - kvalitatīva pētnieciskā žurnālistika, ir neaizstājami lēmumu kvalitātes uzlabošanā. Vienīgi risks ir to nesajaukt ar lobismu.

Šobrīd lēmumu sagatavošanas procesā saistībā ar enerģijas sektoru un ilgtspējīgo attīstību vajadzētu koncentrēties trijos galvenajos virzienos:

- 1) Ietekmes novērtējuma kvalitātes paaugstināšanā:
 - a. Valsts un pašvaldību institūciju darbinieku speciāla sagatavošana ietekmes novērtējumu vadīšanai;
 - b. Ietekmes novērtējuma izstrāde zinātniskās un izglītības iestādēs, kas būtu arī iespēja to tuvināšanai aktuālām sabiedriskās dzīves un ekonomikas vajadzībām;
 - c. ES veikto novērtējumu interpretācija Latvijas apstākļiem.
- 2) Konsultāciju un saskaņošanas procesu organizatoriskajā un kvalitatīvajā uzlabošanā:
 - a. Konsultāciju procesa vadītāja (pastāvīga moderatora) izvēle un konsultāciju procesa nepārtraukta atspoguļošana internetā;
 - b. Jautājumi par enerģētiku un ilgtspējīgu attīstību ir jāapvieno vienā ministrijā, jo pēc savas ekonomiskās jēgas tie nav dalāmi. Pašreizējā fragmentācija starp Ekonomikas un Vides ministrijām rada tikai sarežģījumus un ekonomiskos zaudējumus;
 - c. Vadlīniju formalizēšana konsultāciju procesam. Tām jāparedz publiska pieeja priekšlikumu autoru datiem (vārds, organizācija, mājas lapa vai telefons) un priekšlikumu saturam, ieskaitot motivācijas aprakstu;
 - d. Tas neizslēdz visa veida debates citās formās, bet tās nebūtu pieskaitāmas pie valsts institūciju vadītā procesa. Tie būtu viedokļi bez kādiem ierobežojumiem par formu un saturu.
- 3) Lobistu reģistrs un tā pielietojums:
 - a. Atbildīgās ministrijas mājas lapā ir jābūt to zinātnisko un izglītības institūciju, konsultatīvo un juridisko kompāniju, nevalstisko organizāciju sarakstam, kuras veic lobistu darbību attiecīgajā ministrijā. Lobistu

saraksts neizslēdz atsevišķu pilsoņu priekšlikumu iesniegšanu un izskatīšanu;

- b. Lai gan Saeimas deputāti kā jau visu vēlētāju gribas reprezentētāji ir daudz brīvāki balsošanas motīvu izvēlē, tomēr arī parlamentāro lobistu saraksts nāktu par labu sabiedrības interesēm.

Kā redzams no priekšlikumu pārskaitījuma, tad paredzēto un daudz apspriesto strukturālo reformu ietvaros iespējams panākt ievērojamu progresu likumdošanas aktu kvalitātē un ekonomikas efektivitātē.

Lēmumu pieņemšanas process un tā caurskatāmība

Aiga Grišāne, Sabiedrības par atklātību – Delna juridiskā analītiķe

Šajā pētījuma sadaļā tiks analizēti lēmumu pieņemšanas procesi attiecībā uz atjaunojamo energoresursu (AER) jautājumiem no līdzdalības un caurskatāmības aspekta, ieskicējot normatīvo aktu un individuālo lēmumu tapšanas gaitu, tādējādi aptverot tiesību normu izstrādes un piemērošanas problemātiku. Ierobežotā darba apjoma dēļ detalizēti netiks aplūkoti visi lēmumpieņemšanas posmi. Piemēram, nozīmīgu lomu AER attīstīšanā spēlē arī pašvaldības, kuru lēmumpieņemšanas procesi detalizēti netiks analizēti.

Aplūkojot problēmas un iespējamus risinājumus attiecībā uz AER, tomēr nav iespējams šauri skatīties tikai uz konkrēto jautājumu, tāpēc gan attiecībā uz enerģētikas sektora jautājumiem kopumā, gan attiecībā uz līdzdalības iespējām normatīvo aktu un lēmumu pieņemšanā rakstā tiks pievērsta uzmanība arī sistēmiskiem trūkumiem un to iespējamajiem risinājumiem.

Liels iesaistīto institūciju un ieinteresēto pušu skaits enerģētikas politikas, normatīvo aktu un individuālo lēmumu pieņemšanā, jautājuma sarežģītība, nepietiekama sabiedrības informēšana un iesaistīšana lēmumu pieņemšanā, kā arī sektorā esošās naudas daudzums rada ievērojamus korupcijas¹³⁶ riskus.

2000.gadā Pasaules Banka (PB), analizējot korupciju pārejas ekonomikas valstīs, secināja, ka Latvijā izplatīta ir augstākā līmeņa – politiskā korupcija. PB to nosauca par valsts nozagšanu jeb valsts sagrābšanu, jo daudzi politiskie lēmumi tiek pieņemti ekonomisko spēku interesēs un šiem spēkiem atsevišķos jautājumos ir monopols uz valsts

¹³⁶ Jēdziens korupcija šajā pētījumā tiek lietots plašākā nozīmē, proti, korupcija ir publiskas varas ļaunprātīga izmantošana privāta labuma gūšanai.

politisko varu.¹³⁷ Šāds secinājums attiecībā uz enerģētikas sektoru šķiet aktuāls arī 2009.gadā. Turklāt PB 2009.gada uzņēmēju aptaujas dati¹³⁸ un 2009.gada 17.novembrī prezentētā Korupcijas uztveres indeksa dati¹³⁹ attiecībā uz uzņēmēju un ekspertu uzskatiem par korupciju norāda uz regresu pretkorupcijas laukā. Sabiedrības uzticēšanās Saeimai un valdībai ir kritiski zema¹⁴⁰. Šis ir neapskaužams fons, lai runātu par caurskatāmu politiku un sabiedrības līdzdalību lēmumu pieņemšanā.

1. Līdzdalība un lobēšana

Demokrātija ir tautvaldība, līdz ar to līdzdalība ir demokrātijas esence. Demokrātiskā valstī pilsoņiem, pilsoņu veidotām organizācijām un uzņēmējiem ir tiesības paust savas intereses un vēlmes par valsts politiku un tās īstenošanu. Konsultēšanās ar interešu grupām tiek uzskatīta par neatņemamu labas pārvaldības sastāvdaļu, un tā nodrošina publiskās varas saikni ar sabiedrību vēlēšanu starplaikā. Latvijā līdzīgi kā citās demokrātiskās valstīs tiesības uz līdzdalību lēmumu pieņemšanā ir daļa no cilvēka pamattiesībām.¹⁴¹

ASV demokrātijā politikas veidošana nozīmē brīvu indivīdu un grupu konkurenci (plurālistiskā demokrātija), un valsts ir tikai vidutājs starp dažādām interešu grupām, kuru diskusiju rezultātā tiek panākts efektīvākais kompromiss. Savukārt Eiropā, tajā skaitā Latvijā, valstīm prezumējams pienākums īstenot kopīgo labumu (*common good*). Valstij ir jāuzmanās no pārāk lielas ietekmes došanas kādam indivīdam vai grupai, lai lēmumi netiktu pieņemti uz pārējās sabiedrības interešu rēķina – valsts loma ir daudz lielāka.¹⁴² Līdz ar to mēs varam prezumēt nepieciešamību valstij spēlēt nozīmīgu lomu enerģētikas prioritāšu noteikšanā, politikas veidošanā un ieviešanā, ar mērķi panākt kopīgo labumu, ko valsts ir definējusi Enerģētikas attīstības pamatnostādnēs 2007.-2016.gadam, kas

¹³⁷ Janova K., Lobēšana ir jāreglamentē: Pasaules pieredze un ieteikumi Latvijai, 2004.

<http://www.politika.lv/temas/9165/>

¹³⁸ Enterprise Surveys, Featured snapshot report Latvia (2009). <http://www.enterprisesurveys.org/ExploreEconomies/?economyid=108&year=2009>

¹³⁹ papildināta - Latvijā korupcijas līmeni uztver kā 2006.gadā. Diena.lv, 17.novembris 2009.

<http://www.diena.lv/lat/politics/hot/delna-minejums-par-partiju-shemam-bernu-slimnica-ir-precizs>

¹⁴⁰ Luckāns U., ES valstu vidū Latvijas iedzīvotājiem ir zemākā uzticība valdības un parlamenta darbam. Leta, 21.janvāris 2009.

¹⁴¹ Kalniņš V., Parlamentārā lobēšana starp pilsoņa tiesībām un korupciju, 2005. <http://www.politika.lv/temas/9166/>

¹⁴² Kalniņš V., Parlamentārā lobēšana starp pilsoņa tiesībām un korupciju, 2005. <http://www.politika.lv/temas/9166/>, Miezaine Z., Valsts pārvalde un NVO līdzdalība – efektīvu sadarbības modeļi meklējot, 2005. http://www.politika.lv/temas/pilsoniska_sabiedriba/5705/

nosaka Latvijas politikas pamatprincipus, mērķus un rīcības virzienus enerģētikā un iezīmē arī nozares ilgtermiņa attīstības virzienus.¹⁴³

Rakstā tiks analizēta sabiedrības līdzdalība ar politikas ietekmēšanas mērķi, proti, lobēšanas regulējums, iespējas un prakse Latvijā. Lobēšanas jēdziens nav definēts nevienā Latvijas normatīvajā aktā, pastāv tiesisks vakuums un līdz ar to nepastāv arī vienota izpratne par to, kas ir lobēšana. To definēt ir sarežģīti, jo pārāk plaša lobēšanas definīcija sevī ietver darbības, kas nav lobēšana pēc būtības. Piemēram, noteiktā kārtībā uzrakstīts iesniegums par licences piešķiršanu, taču, sašaurinot lobēšanas definīciju, ārpusē tiek atstātas darbības, kas bieži vien kā metodes ietilpst un tiek izmantotas lobēšanas stratēģijās, piemēram, konferenču organizēšana vai pētījumu sponsorēšana. Turklāt, pastāv arī uzskats, ka ar jēdzienu „lobēšana” būtu jāapzīmē tikai likumiskas darbības. Rakstā tiks izmantots Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroja (KNAB) koncepcijas *Lobēšanas tiesiskās reglamentācijas nepieciešamība Latvijā*¹⁴⁴ (Lobēšanas koncepcija) sniegtais definējums – lobēšana ir apzināta un sistemātiska komunikācija ar publiskās varas subjektiem (valsts un pašvaldību institūcijām) nolūkā ietekmēt lēmumu pieņemšanas procesu noteiktu privātpersonu interešu īstenošanai. Sarežģīti ir definēt arī lobētāju, jo pēc būtības ar lobēšanu var nodarboties un nodarbojas arī individuālas personas, taču, ja vēlas regulēt lobēšanas jomu, tad regulēt, piemēram, ģimenes locekļu kontaktus ar deputātiem būtu neiespējami. Tāpēc bieži vien citu valstu regulācijā par lobētājiem tiek sauktas tikai tās personas, kas nodarbojas ar lobēšanu kā pakalpojumu sniegšanu. Tas, savukārt, var būtiski traucēt uzraudzīt lobēšanas lauciņu, jo vismaz Latvijā individuālajiem kontaktiem, kas tiek veidoti bez profesionālu lobētāju starpniecības, mēdz būt daudz lielāka nozīme.¹⁴⁵

Lai ieviestu skaidrību, kas nodarbojas ar lobēšanu Latvijā, iespējams izmantot Kanādas paraugu, klasificējot lobētājus. Pirmā grupa: lobētāji – konsultanti. Tie ir profesionāļi, kas sniedz maksas lobēšanas pakalpojumus par jebkurām tēmām (lobēšana par samaksu jeb komerciālā lobēšana). Šajā sadaļā ietilpst arī bijušie politiķi, citas bijušas augstas amatpersonas, kā arī citi politikas procesam pietuvināti cilvēki (deputātu palīgi, frakciju konsultanti), kuru formālais statuss var būt ļoti dažāds. Otrā grupa: biznesa interešu lobētāji. Tie ir atsevišķu uzņēmumu vai nozaru asociāciju pārstāvji, kas bez starpniekiem nodarbojas ar lobēšanu savā nozarē¹⁴⁶. Nozaru asociāciju līdzdalību lēmumu ietekmēšanā amatpersonas mēdz uzskatīt par leģitīmāku nekā atsevišķu uzņēmumu līdzdalību. Daļa

¹⁴³ Enerģētikas attīstības pamatnostādnes 2007. – 2016. gadam. <http://www.em.gov.lv/em/2nd/?cat=55>

¹⁴⁴ Koncepcija "Lobēšanas tiesiskās reglamentācijas nepieciešamība Latvijā".

http://www.knab.gov.lv/uploads/free/koncepcijas/lobesanas_koncepcija.pdf

¹⁴⁵ Kalniņš V., Parlamentārā lobēšana starp pilsoņa tiesībām un korupciju, 2005. <http://www.politika.lv/temas/9166/>

¹⁴⁶ Pastāv uzskats, ka korupcijā iesaistītie izvairās no asociācijām vai arī veido savas.

amatpersonu un sabiedrības pašu faktu, ka lobētājs pārstāv kādas konkrētas firmas intereses, jau uztver kā kaut ko nelegitīmu - kā korupciju. Tāpēc lobētāji dažkārt pat speciāli slēpj klientu vai darbojas kādas asociācijas vārdā, lai radītu lielāku uzticamību. Un trešā grupa - sabiedriskā labuma organizāciju lobētāji, kas pastāvīgi strādā kādas sabiedriskā labuma organizācijas interesēs.¹⁴⁷ Pirmajās divās lobētāju grupās ir izteiktāks korupcijas risks, jo lobētāju motivācija ir primāri savtīga. Jāatzīmē arī, ka klasifikācijā neietilpst, piemēram, valsts iestāžu darbinieki un Saeimas deputāti, jo viņiem ir pienākums nodrošināt kopīgo labumu un viņi nedrīkst būt lobētāji, izņemot gadījumus, ja tiek lobētas Latvijas intereses ārvalstīs.

1.1. Lobēšanas problēmas Latvijā

Tā kā lobēšana Latvijā kopš neatkarības atgūšanas attīstījās stihiski un nebija regulēta, daudzi cilvēki politikas procesus patlaban uzlūko ar neuzticību un pat klaji noraidošu attieksmi, paši juzdamies atstumti, jo viņiem nav nepieciešamo personisko kontaktu vai finanšu līdzekļu, lai iesaistītos. Neuzticībai ir pamats, jo lēmumu ietekmēšanai Latvijā bijis izteikti neformāls raksturs¹⁴⁸, tā bieži notikusi ārpus formālajām, tiesiskajām līdzdalības procedūrām un izmantotie lēmumu ietekmēšanas līdzekļi bieži radījuši aizdomas par nelikumīgumu vai vismaz neētiskumu – publiskajā telpā nonākusi informācija par Saeimas deputātu „stipendiātu sarakstu”, slepenām augstu amatpersonu tikšanās reizēm, amatpersonu un biznesmeņu kopīgu biznesu, kopīgām medībām un citiem izklaides pasākumiem, senu un ciešu draudzību vēl no studiju laikiem, ceļojumiem uz ārzemēm par nozares firmu naudu u.tml. Proti, sabiedrība nereti redz, ka faktiskā jautājumu izšķiršana pēc būtības nenotiek ne Saeimas komisiju debatēs, ne ministriju darba grupās, jo lēmumi tiek pieņemti neformālās ietekmīgu cilvēku sanāksmēs, kas tad arī nosaka, kā jābalso deputātiem vai jārikojas ministriem¹⁴⁹, vai arī tiek panākta vēlāmā lēmuma virzība, uzpērkot vai citādi ietekmējot atsevišķas atbildīgās amatpersonas. Faktiski paralēli oficiāli eksistējošajai un minimāli regulētajai lobēšanas sistēmai, darbojas cita sistēma, kas acīmredzot pagaidām ir efektīvāka. Līdz ar to vārdam “lobēšana” Latvijā piemīt negatīvas blakusnozīmes, kas saistītas ar korupciju, “draugu

¹⁴⁷ Miezaine Z., Valsts pārvalde un NVO līdzdalība – efektīvu sadarbības modeli meklējot, 2005. http://www.politika.lv/temas/pilsoniska_sabiedriba/5705/

¹⁴⁸ Turpināja pastāvēt arī no padomju gadiem mantotā „blatu sistēma”.

¹⁴⁹ Piemēram, partijas oficiālā vadība, pelēkie kardināli un/vai „ierindas biedri” vienojas ar saviem draugiem, biznesa partneriem un/vai partijas atbalstītājiem par konkrētā jautājuma risināšanu, tālāk partijas deputātiem, ievērojot disciplīnu balsojumā, atliek tikai „pareizi” nobalsot. Citkārt jautājums, faktiski ietekmes zonu sadalīšana un vienošanās par tālākiem spēles noteikumiem savstarpēji konkurējošu biznesa grupējumu starpā, tiek izšķirts vairāku partiju/to ietekmējošo oligarhu savstarpējās neoficiālās sarunās, kam tālāk tiek pieskaņoti attiecīgie valdības lēmumi vai normatīvie akti.

būšanu” un citām politikā nevēlamām parādībām - ticība, ka tas otrs ir nopirkts, patlaban ir tautas vienotības pamats.¹⁵⁰

Lēmumu ietekmēšana Latvijā notiek gan likumīgi, ar argumentiem un pārliecināšanu piedaloties atklātajās, visiem pieejamajās lēmumu ietekmēšanas procedūrās, gan arī no sabiedrības slēptā veidā, izmantojot nelikumīgus ietekmēšanas līdzekļus un ceļus. Izmantotos paņēmienus – gan likumīgos, gan nelikumīgos – iespējams kategorizēt šādi:

- orientācija uz politisko partiju (partiju finansēšana un iesaistīšanās partijā);
- orientācija uz konkrētu amatpersonu/Saeimas deputātu (uzpirkšana/kukuļošana, citāda ietekmēšana, kas nav saistīta ar kukuļošanu);
- orientācija uz politikas veidotājiem (argumentu formulēšana un izvirzīšana, politikas dokumentu gatavošana);
- orientācija uz dažādiem politikas procesa dalībniekiem un plašāku sabiedrību (konsultatīvu formālu mehānismu vai neformālu paņēmieni izmantošana, izglītošana/diskusijas un semināri, mediju izmantošana).

2002.gadā Atvērtās sabiedrības institūta pētījumā „Pirmsiestāšanās procesa ES monitorings: Korupcija un pretkorupcijas politika” ziņojumā par Latviju secināts: “Novērtējums atklāj bažas par privāto interešu ietekmi uz likumdošanas procesu. Latvijas korupcijas eksperti bieži lieto PB jēdzienu “valsts sagrābšana”, lai raksturotu to, kas tiek uzskatīts par valsts galveno korupcijas problēmu. Šim ziņojumam apkopotie pierādījumi rāda, ka nelikumīga lobēšana un tai līdzīgi gadījumi Latvijā patiešām ir nopietna problēma.” Ziņojumā secināts, ka ekonomiskā vara Latvijā ir koncentrējusies dažos konglomerātos. Uzņēmējdarbības un politiskās intereses ir sarežģīti un necaurskatāmi savijušās, un uzņēmējdarbība politiskajās partijās kļūst aizvien aktīvāka. Pēc PB datiem, 40% Latvijas firmu ietekmē, saskaras ar finansiāli ietekmētiem lēmumiem Saeimā un 49% firmu ietekmē, saskaras ar finansiāli ietekmētiem lēmumiem valdībā¹⁵¹

Uz valsts sagrābšanas problēmu norāda arī Valta Kalniņa veiktajā pētījumā par parlamentāro lobēšanu¹⁵² intervētie lobētāji un lobējamie. Piemēram, partiju finansēšanu vairāki intervētie lobētāji uzskata par visveiksmīgāko paņēmieni lēmumu ietekmēšanā, taču vienlaicīgi norāda, ka legāla ziedošana ir maznozīmīga, jo nevar konkurēt ar nelikumīgo naudas plūsmu (legāla ziedošana ir simboliska attiecībā pret melno kasi). Arī amatpersonu uzpirkšana intervijās ir atzīta par eksistējošu praksi. Lobētāji norāda, ka

¹⁵⁰

Putniņa A., Ļaunuma apturēšana. http://www.politika.lv/temas/pilsoniska_sabiedriba/14831/

¹⁵¹ Janova K., Lobēšana ir jāreglamentē: Pasaules pieredze un ieteikumi Latvijai. 2004.; Pirmsiestāšanās procesa ES monitorings: Korupcija un pretkorupcijas politika. Ziņojums. Latvija. Budapešta: Atvērtās sabiedrības institūts, 2002. http://www.eumap.org/reports/2002/corruption/national/latvia/2002_c_latviantrans.pdf.pdf (84.lpp)

¹⁵² Kalniņš V., Parlamentārā lobēšana starp pilsoņa tiesībām un korupciju, 2005. <http://www.politika.lv/temas/9166/>

uzpirkšanas iespējas paplašinoties, ja deputāti kādā jautājumā esot nekompetenti, jo tad deputāti paļaujas uz „autoritāti” un „autoritātei” ir iespējas iesaistīties korupcijā. Lobētājiem ir klienti, kas par ētisku un atklātu lobēšanu vispār nav dzirdējuši, turpretī lieli klienti sadalot risku, algojot gan tādus lobētājus, kas strādā likumīgi, gan korumpētus. Daļa intervējamo norādīja, ka tikai pēc 8.Saeimas vēlēšanām nekorumpētā lobēšana sāks kļūt daudz maz efektīva.¹⁵³

Arī tiesiskas lobēšanas gadījumos trūkst atklātības. Piemēram, deputātiem un amatpersonām brīvi tiekoties ar lobētājiem un nedeklarējot ne tikšanās iemeslu, ne rezultātu, plašākai sabiedrībai netop skaidrs, kas ir daudzu politisko lēmumu iniciatori un kādās interesēs šie lēmumi ir pieņemti.¹⁵⁴ Vairākos līdz šim tapušajos pētījumos ir konstatētas problēmas arī no varas subjektu puses un no pašas sabiedrības puses, neapzinoties līdzdalības nepieciešamību kā vērtību. Sabiedrībai un pašiem lēmumpieņēmējiem nav arī skaidrs, kas ir likumīga lobēšana, proti, kas ir tie atļautie līdzekļi un veidi kā ietekmēt valsts lēmumus, bet, kas ir nelikumīga lēmumu ietekmēšana. Joprojām arī ētiskas aktivitātes tiek uztvertas aizdomīgi, un tas savukārt traucē attīstīties atklātai un godīgai lobēšanai. Līdz ar to var runāt arī par lobēšanas nozīmīguma un likumīgo veidu neapzināšanos, ne tikai par apzināti negodprātīgām darbībām.

Balstoties uz iepriekšminētā, var izšķirt divas galvenās problēmas: valsts sagrābšana un izpratnes neesamība par leģitīmu lobēšanu.

1.2. Piemēri lobēšanas problēmām enerģētikas sektorā

Atbilstoši teorijai valsts sagrābšanas gadījumā publiskā sektora amatpersonas faktiski pārstāv konkrētu privātā sektora personu intereses. Analizējot lēmumu pieņemšanu enerģētikas jomā, publiski nereti izskan bažas ne tikai par to, ka partijas pārstāv konkrētus uzņēmējus, kas atbalsta partiju, bet gan arī par to, ka partiju vadība pati personīgi ir iesaistīta enerģētikas biznesā, jo īpaši tas novērojams attiecībā uz AER biznesu, kas tiek dēvēts par drošu. Līdz ar to rodas aizdomas, ka amatpersonām ir arī personiskas biznesa intereses sev izdevīgu risinājumu panākšanā. Analizējot medijos atrodamo informāciju, redzams, ka pastāv viedoklis par AER biznesu kā negodīgu biznesu - partijām pietuvinātu personu biznesu, kurā gūstama nepamatota peļņa, jo Latvijā atbalsts AER ir lielāks nekā citviet Eiropā.

¹⁵³ Kalniņš V., Parlamentārā lobēšana starp pilsoņa tiesībām un korupciju, 2005.
<http://www.politika.lv/temas/9166/> (33. - 38.lpp)

¹⁵⁴ Miežaine Z., Valsts pārvalde un NVO līdzdalība – efektīvu sadarbības modeli meklējot, 2005.
http://www.politika.lv/temas/pilsoniska_sabiedriba/5705/

2009.gada sākumā, kad valstī jau bija iestājusies krīze, aizdomas par atsevišķu biznesa interešu apmierināšanu enerģētikas sektorā radīja Ministru Kabineta noteikumu Nr.198¹⁵⁵ saturs un pieņemšanas process. Šos noteikumus bez plašas publicitātes pieņēma Ivara Godmaņa (LPP/LC) valdība savās pēdējās dienās. Pēc tam, TP bremsējot noteikumu Nr. 198 grozījumu pieņemšanu, tarifus tomēr izdevās nedaudz samazināt Valda Dombrovska (JL) valdībai. I.Godmaņa valdības pieņemtie noteikumi paredzēja ļoti dāsnu (ekspertu skatījumā - pārspīlēti lielu) valsts atbalstu vēja, biogāzes un mazo HES ražotajai enerģijai. Piemēram, ar atbalsta noteikumu pieņemšanu vidēji par 30% paaugstinājās mazo HES dzirnavās saražotās enerģijas cena, kuru jau līdz šim nevarēja saukt par zemu, jo mazās HES ar paaugstinātu tarifu atbalsta jau gadiem ilgi. Faktiski visus trīs - ūdens, vēja un biogāzes - alternatīvās enerģijas veidus vieno ne tikai dāsnais valsts atbalsts, bet arī politiskais fons – šajā biznesā lielāko spēlētāju vistiešākā saistība ar partijām, jo īpaši ar Tautas partiju.¹⁵⁶

Vejš

Ekonomikas ministrija, ko tobrīd vadīja pašreizējais satiksmes ministrs Kaspars Gerhards (TB/LNNK), lielāku fiksēto cenu vēja ģeneratoru ražotās elektroenerģijas iepirkumam noteica aizejošās I. Godmaņa valdības pēdējās dienās, kad piepeši atcēla arī iepriekš izsludināto konkursu vēja enerģijas obligātajam iepirkumam. Konkursa nosacījumi paredzēja, ka pārdodamās elektroenerģijas cena nevar būt augstāka par septiņiem santīmiem par kilovatstundu. Jaunajos noteikumos konkurss nebija paredzēts, un pretendentu atlases princips ir tāds pats kā biogāzes ražotājiem — kas pirmais iesniedz pieteikumu, tas pirmais dabū. Starp pirmajiem pieteikumu iesniedzējiem bija ar TP saistīta firma *Vides enerģija* un *Rapsoil*, kas saistīta ar TP biedru Andra Šķēles un Aigara Kalviša biznesa partnera Jāņa Sprinovska vārdu un kas gribēja saražot 70% no visa valsts iepirkuma. Sprinovskis ir arī liecinieks digitālās televīzijas krimināllietā, *BK Enerģija* īpašnieks un nodarbojas arī ar mazo HES un koģenerācijas biznesu.

2000.gada maijā, par dubulto tarifu iepērkamajai vēja ģeneratoru ražotajai elektroenerģijai (ja jauda nepārsniedz divus megavatus), toreizējais premjerministrs Andris Šķēle (TP), kas dažas dienas pildīja arī ekonomikas ministra pienākumus, parakstīja rīkojumu par atļauju uzņēmējam Jurim Kajakam būvēt 11 vēja elektrostacijas. Kaijaks steigā bija reģistrējies veselas 20 firmas *Vēja parks* ar attiecīgajiem kārtas

¹⁵⁵ „Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu un cenu noteikšanu, izmantojot atjaunojamās enerģijas resursus”

¹⁵⁶ Sk. piemēram: Ozoliņš A., Šķēles burās. Diena, 15.aprīlis 2009.

http://www.diena.lv/lat/politics/dienas_komentari/aivars-ozolins-skeles-buras, Brauna A., Kāds ir Šķēles bizness? Citadiena.lv, 20.novembris 2009. <http://www.citadiena.lv/2009/11/20/kads-ir-skeles-bizness>, Cirīšu HES kontrolē Kalviša līdzgaitnieki. Delfi.lv, 26.janvāris 2006. <http://www.delfi.lv/archive/print.php?id=13432329>, Rulle B., Naudas dzirnavas. Diena, 28.aprīlis 2009. <http://www.diena.lv/lat/arhivs/diena-peta/naudas-dzirnavas>

numuriem. Jau 2002.gadā visi šie „vēja parki” piederēja firmai *Rets investīcijas*, kas tagad pastarpināti – caur divām SIA pieder A.Šķēles meitām un sievai un arvien pārdod elektroenerģiju *Latvenergo*. *Rets investīcijas* tūrā peļņa 2008.gadā bija 1,15 miljoni latu.¹⁵⁷

Ar partijām cieši saistīto personu biznesa intereses, neskaidrie valdības lēmumi un daudzās neskaidrās normatīvo aktu izmaiņas attiecībā uz vēja ģeneratoru ražotu elektroenerģiju radījušas aizdomas par normatīvo aktu veidošanu un izmantošanu personiskajam labumam.¹⁵⁸

Mazie HES

Starp lielāko "dzirnavu" saimniekiem ir A.Kalvīša (TP) sieva Kristīne, A.Kalvīša biznesa partneris Edgars Kārklis un jau pieminētais viņa medību biedrs Jānim Sprinovskis. Viņiem tieši un pastarpināti pieder uzņēmumi *Spridzēnu HES*, *Cirīšu HES* un *Braslas HES*. Starp citu, būdams ekonomikas ministrs, A.Kalvītis parakstījis lēmumu par Aglonas pašvaldībai piederošo *Cirīšu HES* hidrobūvju privatizāciju¹⁵⁹. Par visu trīs ar A.Kalvīti saistīto spēkstacijas saražotās enerģijas iepirkšanu *Latvenergo* 2008.gadā samaksājis gandrīz miljonu latu.¹⁶⁰

Kopš 2000.gada arī Robertam Zīlem (*TB/LNNK*) ar biznesa partneri Gati Deksnī pieder, piemēram, Rankas un Gaujas mazie HES, kas gan ir mazāki par HES, ar kuriem saistīts A.Kalvītis.¹⁶¹

¹⁵⁷ Brauna A., Kāds ir Šķēles bizness? Citadiena.lv, 20.novembris 2009. <http://www.citadiena.lv/2009/11/20/kads-ir-skeles-bizness>

¹⁵⁸ Domburs J., Zaļie latvieši, oranžās īpatnības un elektrības cena. Kas notiek Latvijā, 21.maijs 2009. <http://www.delfi.lv/news/comment/comment/janis-domburs-zalie-latviesi-oranzas-ipatnibas-un-elektribas-cena.d?id=24678323>; Brauna A., Kāds ir Šķēles bizness? Citadiena.lv, 20.novembris 2009. <http://www.citadiena.lv/2009/11/20/kads-ir-skeles-bizness>; Ozoliņš A., Šķēles burās. Diena, 15.aprīlis 2009. http://www.diena.lv/lat/politics/dienas_komentari/aivars-ozolins-skeles-buras

¹⁵⁹ Cirīšu HES kontrolē Kalvīša līdzgaitnieki. Delfi.lv, 26.janvāris 2006. <http://www.delfi.lv/archive/print.php?id=13432329>

¹⁶⁰ Rulle B., Naudas dzirnavas. Diena, 28.aprīlis 2009. <http://www.diena.lv/lat/arhivs/diena-peta/naudas-dzirnavas>

¹⁶¹ Ar atjaunojamās enerģijas resursu ražošanu saistīti arī tēvzemiešu vadībai tuvi uzņēmēji. Nekā personīga. <http://www.tv3.lv/content/view/3786/282/>

Ekspertu norādītais par pārspīlēto atbalstu mazajiem HES un partiju augstu amatpersonu iesaiste šajā biznesā radījusi aizdomas par to, ka, kolēģes Dainas Eberšteinas rakstā aprakstītie ekonomiski nepamatotie atbalsta mehānismi ir tapuši apzināti.¹⁶²

Biogāze

Lai gan virkne lauksaimnieku bija gatavojušies ražot biogāzi un bija pat saņēmuši no EM apstiprinājumu saviem projektiem, visas kvotas 2009.gada sākumā atbilstoši jaunpieņemtajiem noteikumiem Nr.198 tika sadalītas – atdotas ar TP vecbiedru liepājnieku Andri Griģi saistītajām firmām *Bio Energy VB* un *Going Green*, kā arī ar viņu vismaz netieši saistītam uzņēmumam *Taka-G*, kuram martā reģistrētas 26 meitasfirmas. Desmit no tām ir reģistrētas vienā adresē Liepājā un atšķiras tikai ar kārtas skaitļa numuru. Kā norādīja EM amatpersona, šo firmu iesniegumi esot pirmie reģistrēti Valsts kancelejā, tāpēc tās saņēma visas kvotas. Kvotas nesaņēmušais uzņēmējs Jānis Vinters norādīja, ka viņš ticis iepriekš brīdināts, ka politiski kvotas esot jau sadalītas.¹⁶³

Enerģētikas sektorā kopumā pastāv arī aizdomas par dažu spēlētāju pārlieku lielo ietekmi uz lēmumu pieņemšanas procesiem gan to tirgus stāvokļa dēļ, gan dēļ īpašajām attiecībām ar politikas veidotājiem. Rakstā minēti daži piemēri, kas norāda uz lielo uzņēmumu ciešajām saitēm ar politisko lēmumu pieņēmējiem un citām procesā iesaistītām personām un raisa bažas par neproporcionālo iespēju ietekmēt lēmumus.

Itera Latvija

Slepenā tikšanās, kas atstājusi lielākās pēdas mūslaiku Latvijas vēsturē, notika 2001.gada 8.martā. Līdz tam divi savstarpēji „karojoši” spēki - tolaik Saeimas deputāts un TP priekšsēdis Andris Šķēle un Ventpils mērs Aivars Lembergs - vienojās par "uzņēmējdarbības vides sakārtošanu". Publiski mazāk zināmais par šo tikšanos ir fakts, ka Lembergs un Šķēle pie vienojošā sarunu galda nebija vieni. A.Šķēles pusē bija Juris Savickis, gāzes kompānijas *Itera Latvija* prezidents un līdzīpašnieks, *Latvijas Gāzes (LG)* padomes priekšsēdētāja vietnieks. Aizkulisēs iesaistītie medijiem norādīja, ka A.Šķēle un J.Savickis ir līdz tam pret Lembergu karojošais varas un naudas tandēms. *LG* privatizācija bijis pirmais ievērojamais projekts, kas saveda kopā A.Šķēli un J.Savicki.¹⁶⁴

¹⁶² Cirišu HES kontrolē Kalvīša līdzgaitnieki. Delfi.lv, 26.janvāris 2006. <http://www.delfi.lv/archive/print.php?id=13432329>; Rulle B., Naudas dzirnavas. Diena, 28.aprīlis 2009. <http://www.diena.lv/lat/arhivs/diena-peta/naudas-dzirnavas>

¹⁶³ Gandrīz visas biogāzes kvotas ieguvušas ar uzņēmēju Andri Griģi netieši saistītas firmas. LETA, 14.aprīlis 2009; Ar atjaunojamās enerģijas resursu ražošanu saistīti arī tēvzemiešu vadībai tuvi uzņēmēji. Nekā personīga. <http://www.tv3.lv/content/view/3786/282/>

¹⁶⁴ Rulle B., Šķēles ass. Diena, 25.aprīlis 2008. <http://www.diena.lv/lat/arhivs/fokuss/skeles-ass>

Atbilstoši medijos esošajai informācijai regulāras tikšanās A.Šķēles, J.Savicka un viņiem tuvu persona kompānijās bija un ir ierasta lieta. Sarunu dalībnieku loks allaž bijis pietiekami šaurs, jo šīs tikšanās, lai arī daudzkārt skāra valsts intereses, nebija un nav domātas publiskai iztirzāšanai. Tajās sprieduši par ekonomisko interešu sadalīšanu, lielo valsts uzņēmumu privatizācijas shēmām, savu ietekmju sfērām un ieguldījumiem jaunos projektos.¹⁶⁵ Piemēram, 2008.gadā tikās toreizējais Tautas partijas līderis A.Kalvītis un ierindas biedrs A.Šķēle ar J.Savicki. J.Savickis medijiem norādīja, ka viņi esot runājuši par šķīdinātās gāzes termināļa projektu, savukārt A.Kalvītis apgalvoja, ka tikšanās laikā runājuši par hokeju.¹⁶⁶ Ņemot vērā, ka valdībai tuvākajos mēnešos bija jālemj par konkursa jaunu elektroenerģijas jaudu nodrošināšanu, kas nozīmē jaunas stacijas būvniecību, mediji izvirzīja versiju, ka trijotne diskutēja par *Itera Latvija* un *LG* iespējām ielikt kāju šī patiešām reālā un vērienīgā enerģētikas projektā īstenošanā, proti, tikšanās bijusi par gāzes elektrostaciju.¹⁶⁷

Turklāt, J.Savickis tenisu spēlē vienā klubā un kortos ar Ivaru Godmani, Valsts kancelejas vadītāju Guntu Veismani, eksprezidentu Gunti Ulmani un citiem elites pārstāvjiem.¹⁶⁸ J.Savickis gan noliedz, ka tenisa spēļu laikā runā par biznesa lietām, tomēr nenoliedz, ka pēc spēles, piemēram, sarunā tikšanos Ministru kabinetā: “Kā jūs iedomājaties, ka es viņam pēc spēles teikšu: "Nu klausies, Ivar, tagad mēs runāsim par lietu." Nu tā tas nenotiek. Mēs drīzāk sarunājam, ka tiekamies Ministru Kabinetā. Biežāk tas notiek kopā ar Dāvi [Adriāns Dāvis – LG valdes priekšsēdētājs, autore piezīme], kad mēs aizbraucam uz valdību. Tā ir bijis, ka mēs braucām pie Kalvīša, tā ir bijis, ka mēs braucām pie Godmaņa, tā ir bijis, ka mēs braucām pie Šķēles.”¹⁶⁹ Tomēr jāatzīmē, ka I.Godmanis, būdams premjers, hokeja spēles Arēnā Rīga vērojis no *Itera Latvija* ložas. Turklāt, tiek minēts, ka I.Godmanis faktiski ir viens no tiem, kas stāvējis pie *Itera Latvija* šūpuļa, savedot kopā J.Savicki ar *SWH Rīga*, kur I.Godmanis strādājis, līdzīpašnieku un valdes priekšsēdētāju Aināru Gulbi.¹⁷⁰

¹⁶⁵ Rulle B., Šķēles ass. Diena, 25.aprīlis 2008. <http://www.diena.lv/lat/arhivs/fokuss/skeles-ass>

¹⁶⁶ Leitāns I., Eksperts: Sašķīdinātās gāzes terminālis palielinātu atkarību no Krievijas. Diena, 31.marts 2008.

http://www.diena.lv/lat/politics/hot/eksperts_saskhidrinaataas_gazes_terminaalis_palielinaatu_atkariibu_no_krievijas

¹⁶⁷ Rulle B., Šķēles ass. Diena, 25.aprīlis 2008. <http://www.diena.lv/lat/arhivs/fokuss/skeles-ass>

¹⁶⁸ Rulle B., Šķēles ass. Diena, 25.aprīlis 2008. <http://www.diena.lv/lat/arhivs/fokuss/skeles-ass>

¹⁶⁹ Ēlerte S., Rulle B., Dūmiņa Z., Gāze, čeka un hokejs. Diena, 19.maijs 2008.

<http://www.diena.lv/lat/arhivs/fokuss/gaze-ceka-un-hokejs>

¹⁷⁰ Strautiņš U., Vai valdības lēmumu sarunāšana notiek VIP ložās? NRA.lv, 13.februāris 2009.

<http://zinas.nra.lv/vakara-zinas/no-otras-puses/1073-vai-valdibas-lemumu-sarunasana-notiek-vip-lozas.htm>

Latvenergo un Latvijas gāze

Attiecībā uz lielajiem uzņēmumiem pastāv bažas par to īpašo lomu tirgū un lielajām iespējām ietekmēt lēmumu pieņemšanu nesamērīgo resursu pieejamības dēļ.

Šoruden A.Kalvītis paziņoja, ka hokeja klubu *Rīgas Dinamo*, kurā pats A.Kalvītis ir līdzīpašnieks, būtu jāsponsorē *Latvenergo* un citiem lielajiem valsts uzņēmumiem, kā tas notiek, piemēram, Baltkrievijā un Kazahstānā. Turklāt par šo jautājumu esot jārunā ar valdības vadītāju un finanšu ministru, nevis uzņēmumu vadību, jo tā esot politiska izšķiršanās.¹⁷¹ Jau iepriekš lielie monopoluzņēmumi *Latvenergo* un *LG* bijuši iesaistīti profesionālā sporta atbalstīšanā, piemēram, ziedojot Latvijas Olimpiskajai komitejai, kas kā uzņēmuma iespēja bija paredzēta 2006.gada budžeta paketē.

Turklāt *Latvijas gāze*, *Latvenergo*, *Itera Latvija* finansiāli atbalsta Latvijas Zinātņu akadēmiju. *Latvenergo* un *Latvijas gāze* atbalsta pētījumus tieši enerģētikas jomā.¹⁷²

Autore minēja tikai dažus piemērus, kas izgaismo politiskās un ekonomiskās elites saplūšanu un rada aizdomas par valsts sagrābšanas problēmu gan enerģētiskā kopumā, gan attiecībā uz AER.

1.3. Lobēšanas regulējums

Mēs nevaram vienkārši un ātri mainīt politisko un sociālo kultūru Latvijā, taču, skaidri nošķirot to, kas ir leģitīma un ētiska lobēšana no vienas puses un neleģitīma un korumpēta lēmumu ietekmēšana no otras puses, un panākot atklātas un godīgas lobēšanas īpatsvara palielināšanos, mēs varam efektīvāk cīnīties pret lēmumu slēpto ietekmēšanu. Piemēram, regulējot to, ka ikvienam deputātam ir jāpamato savs priekšlikums un jānorāda, ar ko deputāts ir konsultējies, tiks sarežģīta iespējamība uz trešo lasījumu Saeimā atnest priekšlikumu, kas kardināli groza likumprojekta būtiskas sadaļas, bet par kura rašanās apstākļiem nav pilnīgi nekādas informācijas. Līdz ar plašāku pieeju informācijai šāds apstākļis pats par sevi jau diskreditētu iesniegtos priekšlikumus un radītu diskusijas sabiedrībā.

Vienlaicīgi nepieciešami daudzi citi sistēmiski uzlabojumi, lai varētu apturēt valsts sagrābšanas praksi. Piemēram, kā viens no būtiskākajiem trūkumiem lobēšanas jomas

¹⁷¹

Kalvītis vēlas lielo valsts uzņēmumu iesaistīšanos Rīgas Dinamo finansēšanā. Diena.lv, 14.augusts 2009.

<http://www.diena.lv/lat/sports/hokejs/kalvitis-velas-lielo-valsts-uznemumu-iesaistisanos-rigas-dinamo-finansesana>

¹⁷² Sk. plašāk: http://www.lza.lv/index.php?option=com_content&task=view&id=649&Itemid=175, http://www.lza.lv/index.php?option=com_content&task=view&id=649&Itemid=175

attīstībā tiek minēts fakts, ka Latvijā partijas ir pilnībā atkarīgas no finanšu ziedojumiem – Latvija ir palikusi vienīgā valsts Eiropas Savienībā (ES), kur nav valsts finansējuma partijām. Kā norāda Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroja (KNAB) pārstāve: "Neviens uzņēmējs partijai neziedo tāpēc, ka vienkārši patīk tās politiskā programma. Ziedotājiem ir konkrētas vēlmes, un vienīgais, ko var prasīt no partijas, ir regulējums normatīvajos aktos."¹⁷³

Dialogam starp sabiedrības pārstāvjiem un lēmumu pieņēmējiem ir jāatbilst noteiktiem principiem. Tam ir jābūt atklātam, dažādām sabiedrības grupām jābūt nodrošinātām ar vienlīdzīgām iespējām paust savu nostāju, savukārt lēmumu pieņēmējiem ir jābūt atbildīgiem sabiedrības priekšā un jāatskaitās par savu darbību.¹⁷⁴ Lai to panāktu, lobēšana ir jāregulē. Lobēšanas regulēšanā galvenie mērķi ir dot sabiedrībai iespēju uzzināt, kādas personas konkrētajās iestādēs nodarbojas ar lobēšanu, izsekot, kādā veidā tiek sagatavots un pieņemts politiskais lēmums, kādas intereses to varētu būt ietekmējušas vai kuras visdrīzāk nemaz nav tikušas ņemtas vērā. Turklāt svarīgs mērķis ir arī pieejamība - gan informācijas pieejamība, gan arī pieejamība amatpersonām (piemēram, Saeimas caurlaides), jo informācijas pieejamība un iespēja vienkāršā veidā nokļūt nepieciešamajās sanāksmēs jo īpaši var palīdzēt organizēties tām sabiedrības grupām, kurām nav daudz resursu un pieredzes lobēšanā, taču konkrētais jautājums ir ļoti nozīmīgs to interesēm.

Nenoliedzami, ka attiecībā uz lobēšanu ir noticis progress. Ir radīti un iedzīvināti vairāki mehānismi - konsultatīvās padomes, nacionālā trīspusējā sadarbības padome, NVO un valdības un Saeimas sadarbības memorandi. Sabiedrība ir vairāk informēta par lobēšanas esamību un tās nozīmīgumu, taču joprojām šī joma nav uzskatāma ne tuvu par sakārtotu, un gan regulējumā, gan praksē pastāv būtiskas problēmas. Principā pastāv vairākas pieejas, kā tiek regulēta lobēšana, Latvijā mēs varam runāt nevis par tiešu lobēšanas regulāciju, bet gan netiešu - noteikumiem attiecībā uz valsts amatpersonu darbību, kas netieši skar arī lobēšanu, piemēram, interešu konfliktu novēršanas regulējums. Valdībā 2008.gada jūlijā tika apstiprināts KNAB izstrādātās koncepcijas "Lobēšanas tiesiskās reglamentācijas nepieciešamība Latvijā" trešais – maigākais – variants, kas paredz valsts un pašvaldības iestāžu ētikas kodeksu izveidi, proti, netiešās regulācijas normu pilnveidošanu. Pirmie divi koncepcijas varianti paredzēja tiešos regulēšanas mehānismus – lobētāju reģistrus u.tml. Pašlaik tiek strādāts pie koncepcijas ieviešanas, dažas lietas jau ir daļēji ieviestas, piemēram, atsevišķas sadaļas ministriju mājas lapās attiecībā uz

¹⁷³ Laganovskis G., Uzlabo lobēšanas normatīvo bāzi. LV.LV, 19.augusts 2009. <http://www.lv.lv/index.php?menu=doc&sub=697&id=196232>

¹⁷⁴ Koncepcija "Lobēšanas tiesiskās reglamentācijas nepieciešamība Latvijā". http://www.knab.gov.lv/uploads/free/koncepcijas/lobesanas_koncepcija.pdf

līdzdalību. koncepcija paredz, ka valsts amatpersonām ir pienākums publiskot visu informāciju par kontaktiem ar lobētājiem; publiski jāatklāj informācija par savām un savu ģimenes locekļu ekonomiskajām interesēm, ja tās ir vai varētu būt saistītas ar amata pienākumu pildīšanu; jāatstata sevi no amata pienākumu pildīšanas interešu konflikta gadījumā; jānodrošina visiem konkrētajā jautājumā ieinteresētajiem lobētājiem vienlīdzīgas iespējas tikties ar lēmuma pieņēmējiem un sagatavotājiem un saņemt nepieciešamo informāciju. Lobēšanas atklātības principu ieviešana šobrīd ir agrīnā stadijā, kad tiek ieviesti valsts amatpersonu uzvedības noteikumi saskarsmē ar lobētājiem, un daudzās institūcijās vēl neizprot, kā var izpausties lobēšana.

Tomēr izvēlētais lobēšanas regulēšanas variants tikai daļēji risina atklātības problēmu, jo joprojām tiem, kas lobē, nav publiski jādeklarē, ka viņi lobē, lobēšanas mērķis un kas un cik par to maksā. Līdz ar to atklātības ieviešana ir atstāta tikai un vienīgi valsts ziņā.

Regulējums un tā pilnveidošanas nepieciešamība tiks detalizētāk aplūkots turpmākajās sadaļās attiecībā uz lobēšanas regulēšanu Saeimā un valdībā.

2. Lobēšana Saeimā

2.1. Vispārīgās problēmas un ieteikumi regulējuma uzlabošanai

Brīdi, kad likumprojekts, ko rūpīgi ir izstrādājusi atbildīgā ministrija (iespējams pat sadarbībā ar nevalstiskajām organizācijām, biznesa interešu pārstāvjiem un citiem partneriem), nonāk Saeimā, faktiski tikai sākas „īstais” darbs pie jaunā likuma vai spēkā esošā likuma grozījumiem. Tiklīdz likumprojekts ir “atvērts”, bieži vien deputāti iesniedz virkni priekšlikumu, kas vispār nav saistīti ar tiem jautājumiem, kāpēc likumprojekts ir „vērts vaļā”, toties šie priekšlikumi paredz ļoti būtiskas izmaiņas jomas regulācijā. Priekšlikumu iesniegšana notiek gan uz otro, gan trešo lasījumu. Līdz ar to var šķist, ka darbs, kas ieguldīts, argumentējot un piedaloties darba grupās ministrijās, pirms likumprojekta nokļūšanas Saeimā, ir bijis veltīgs, jo bez argumentiem Saeimā tiek virzīti pilnīgi citi priekšlikumi. Dažkārt šos citus priekšlikumus atbalsta arī ministrijas pārstāvji, lai gan ministrija iepriekš nav atbalstījusi tādus risinājumus.

Tā kā ne Saeimas deputātiem, ne arī pašiem lobētājiem nav pienākuma atklāt to personu loku, kas cenšas ietekmēt lēmumu pieņemšanas procesu, nedz arī intereses, ko tie pārstāv, kā arī nav jāskaidro, kādēļ ir nepieciešama piedāvātā norma (Saeimas kārtības rullis nosaka nepieciešamību izstrādāt anotāciju tikai likumprojektiem, bet ne likumdošanas priekšlikumiem), tad nav iespējams izsekot, kas ir ietekmējis lēmumu tā pieņemšanas procesā un kāpēc tāds ir bijis vajadzīgs. Tas ne tikai varētu radīt uzticību likumdevējam,

bet ir īpaši svarīgi likumu piemērošanas procesā. Turklāt, nezinot deputātu biznesa intereses, nav iespējams objektīvi novērtēt deputātu aktivitāti vai pasivitāti kāda lēmuma izskatīšanā.

Faktiski neesot klāt Saeimas komisijas sēdēs un darba grupās, šobrīd nav iespējams izsekot ne argumentācijai, ne arī komisijā lemtajam, ne tam, kuras personas regulāri piedalās sēdēs un darba grupās, ko tās pārstāv, ko cenšas ietekmēt. Lai arī Saeimas kārtības rullis uzliek par pienākumu protokolēt komisijas sēdes, fiksējot visas personas, kas piedalās komisijas sēdē, tomēr šie protokoli nav pieejami Saeimas mājaslapā. Turklāt tajos ir jānorāda tikai pieņemtie lēmumi, nevis pamatojums vai vismaz sēdes laikā izteiktie argumenti par pieņemtajiem vai noraidītajiem priekšlikumiem. Savukārt, iekļūšana Saeimā un nokļūšana komisiju sēdēs un darba grupās ir gandrīz nemaz neregulēts jautājums. Lai arī Saeimas sēdes un komisiju sēdes pārsvarā ir atklātas, tomēr, lai iekļūtu Saeimā, ir nepieciešama caurlaide. Līdz šim Saeimas caurlaižu iegūšanas kārtība nav procedurāli izklāstīta ārējā normatīvā aktā. Saeimas mājaslapā nav pieejama informācija par caurlaižu sistēmu un caurlaižu iegūšanas iespējām - vienreizējām, ilgtermiņa, uz komisijas ēkām vai arī Saeimas centrālo ēku. To var censties noskaidrot Apmeklētāju un informācijas centrā vai vienkārši iegūt ar kāda konkrēta deputāta, tā palīga, komisijas vai kancelejas darbinieka labvēlību, tāpēc ļoti palīdz pazīšanās un zināšanas par pastāvošo kārtību.¹⁷⁵ Nedaudz privilēģētākā stāvoklī ir NVO, jo katrai komisijai ir koordinators sadarbībai ar NVO, līdz ar to vismaz ir zināms konkrēts cilvēks, kuram var lūgt izrakstīt caurlaidi un sniegt aktuālo informāciju.¹⁷⁶

Tomēr, saņemot caurlaidi, statuss, kādā indivīds var un vai vispār var būt klāt komisijas sēdē, joprojām nav skaidrs. Saeimas kārtības rullis sniedz uzskaitījumu, kas drīkst būt klāt komisiju sēdēs, cita starpā, komisiju atklātajās sēdēs iespēja būt klāt ir frakcijas vai politiskā bloka pilnvarotai personai, kā arī deputāta palīgam, taču vai tas nozīmē, ka atklātās sēdes nemaz nav atklātas un tajās drīkst būt klāt tikai tās personas, kas uzskaitītas rullī, nav noteikts. Saeimas Kārtības rullis paredz arī iespēju komisijām pieaicināt lietpratējus — gan pastāvīgus, gan atsevišķiem gadījumiem, turklāt atbilstoši budžetā paredzētajam lietpratēji var saņemt atlīdzību par piedalīšanos sēdēs. Lietpratējiem ir padomdevēja tiesības, kas acīmredzot paredz iespēju izteikt viedokli komisijas sēdē. Taču nav noteikts, vai komisija var dod vārdu arī citām personām, ko tā nav pieaicinājusi kā lietpratējus. Arī veids, kā komisija izvēlas lietpratējus, nav regulēts. Starp citu, arī

¹⁷⁵ Miezaine Z., Valsts pārvalde un NVO līdzdalība – efektīvu sadarbības modeli meklējot, 2005.
http://www.politika.lv/temas/pilsoniska_sabiedriba/5705/

¹⁷⁶ 2006.gada 30.martā ar Saeima atbalstīja Saeimas un nevalstisko organizāciju sadarbības dokumentu "Deklarācija par pilsoniskās sabiedrības attīstību Latvijā un sadarbību ar nevalstiskajām organizācijām", tādējādi apņēmoties sadarboties ar NVO.

deputātam ir iespēja samaksāt par eksperta viedokli, proti, deputātam ir tiesības savam palīgam paredzēto atalgojumu vai daļu no tā izlietot līgumdarbu samaksai.

Deputātam ir tiesības algot palīgu (vai divus), kura uzdevums ir kārtot visus ar deputāta darbību saistītos jautājumus, piemēram, uzklaustīt vēlētājus un organizēt deputāta tikšanās, nodrošināt deputātu ar darbam nepieciešamo informāciju; pēc deputāta norādījuma risināt ierosinātos jautājumus ar amatpersonām vai iestādēm. Lai gan publiski ir izteiktas šaubas par to, vai deputātu palīgi tiešām tiek nodarbināti un reāli palīdz deputātiem darbā¹⁷⁷, atbilstoši Saeimas Kārtības rullim jāsecina, ka deputāta palīgam ir tiešs darbs ar lobētājiem. Tomēr ne deputātu palīgu vārdi, ne kontakti nav publiskoti Saeimas mājaslapā. Arī visu deputātu e-pasta adreses nav publicētas – var tikai minēt, kāda e-pasta adrese ir deputātam, kuram, piemēram, ir divi vārdi vai dubults uzvārds. Turklāt, kā norāda Saeimas darbinieki, daudzi deputāti nemaz nelietojo savas Saeimas e-pasta adreses. Saeimā arī vispār nepastāv vienota e-pastu veidošanas sistēma, kas būtiski atvieglotu saziņu ar Saeimas darbiniekiem, proti, ja visiem būtu e-pasta adrese: vards.uzvards@saeima.lv.

Cita starpā, Saeimas komisijām bieži tiek iesūtīti arī rakstiski viedokļi no pašvaldībām, NVO, uzņēmējiem, taču nav regulēts tas, ko ar šādu viedokli iesākt - vai pievienot pie izskatāmajiem dokumentiem un nokopēt visiem sēdes dalībniekiem, vai vispār par to diskutēt sēdē. Dažkārt gadījušies pat kuriozi, kad NVO iesniegtie priekšlikumi iestrādāti arī likumprojekta tabulā (kurā iestrādājami tikai tie priekšlikumi, ko iesniegušas amatpersonas, kurām ir tiesības likumdošanas priekšlikumus iesniegt). Jāatzīmē, ka lobētāji saskaras arīdzan ar problēmu, ka pēc būtības vispār netiek vērtēti ierosinājumi, ja tie nav noformulēti precīzu priekšlikumu veidā. Tas faktiski liedz jēgpilnu līdzdalību tādiem lobētājiem, kam nav juridisko resursu, piemēram, lielākajai daļai NVO.

Nelegitīmas lēmuma ietekmēšanas risks būtiski palielinās gadījumos, kad likumprojekti tiek virzīti izskatīšanai steidzamā kārtā. Tad nav ne laika, ne iespējas rūpīgi iepazīties ar likumprojektu un iesniegt priekšlikumus pašiem deputātiem, kur nu vēl citiem, jo pastāv pat iespēja vispār nenoteikt priekšlikumu iesniegšanas termiņu un uzreiz pēc 1.lasījuma skatīt 2. - šajā gadījumā – galīgajā - lasījumā. Proti, vienojoties ar kādu politisko partiju, šādā veidā aizbildinoties ar steidzamību, iespējams ātri panākt kādu sev labvēlīgu regulējumu, kura grozīšana prasa daudz ilgāku laiku, ja vispār vēlāk notiek.

Un, lai gan visas minētās problēmas ar atklātības trūkumu un neskaidro līdzdalības regulējumu ir ļoti nozīmīgas, var izšķirt divas galvenās problēmas attiecībā uz

¹⁷⁷ Sloga G., Deputātu palīgi. Diena, 5.februāris 2009.
http://www.diena.lv/lat/laikraksts/diena_peta/deputatu-paligi

likumdošanu Saeimā un iespēju līdzdarboties. Pirmā ir biežā svarīgu priekšlikumu iesniegšana uz trešo lasījumu, kas faktiski liedz iespēju sabiedrībai un pat pašiem deputātiem padziļināti iepazīties ar šiem priekšlikumiem un formulēt savu viedokli. Otrā būtiskākā problēma ir priekšlikumu patieso autoru nezināšana. Saeimā jau bija folklorizējušies Mihaila Pietkeviča (TP) priekšlikumi, kas gandrīz vienmēr tika iesniegti uz 3. lasījumu un visiem bija skaidrs, ka ne jau pats deputāts tos ir sagatavojis (M.Pietkevičs tika dēvēts arī par *Mākoņu* pastnieku).¹⁷⁸

Kā secināms no veiktās analīzes, lobēšana Saeimā, kas ir faktiski galvenā lobēšanas arēna, ir gandrīz nemaz neregulēta joma, kas lielā mērā slēpta no vidusmēra pilsoņa acīm. Saeimas Kārtības rullis un likums Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā pašlaik ļoti minimāli regulē lobēšanas robežas Saeimā. Piemēram, Saeimas deputātu ētikas kodeksā, kas ir Saeimas Kārtības ruļļa pielikumā, ir ietverta norma, kas nosaka, ka “deputāts nepieļauj personisko un valsts interešu konfliktu un izvairās no situācijām, kas sabiedrībā var radīt aizdomas par šāda konflikta pastāvēšanu. Deputāts nepieņem privātu uzaicinājumu un nepiedalās pasākumā vai izvairās no citādas situācijas, ja sakarā ar to var rasties aizdomas par viņa interešu konfliktu vai Saeimas prestiža pazemināšanu”. Faktiski pašlaik var apgalvot, ka šī norma nedarbojas, nepastāv arī efektīvs preventīvais un kontroles mehānisms.¹⁷⁹

KNAB izstrādātā Lobēšanas koncepcija paredz lēmumu pieņemšanas procesu Saeimā padarīt atklātāku un caurspīdīgāku. KNAB valdībā ir iesniedzis grozījumus Saeimas Kārtības rullī, kas paredz, ka, sniedzot priekšlikumus, Saeimas deputātiem būs jānorāda to nepieciešamības pamatojums un informācija par to gatavošanas gaitā notikušajām konsultācijām. Tāpat tiek paredzēts, ka Saeimas komisiju sēžu protokolos būs jānorāda informācija par pieņemtajiem un noraidītajiem priekšlikumiem, kā arī pieņemto lēmumu pamatojums. Turklāt šie protokoli pēc komisiju sēdēm piecu dienu laikā būs pieejami

¹⁷⁸ Egle I., Izpostītā ligzda. Diena, 18.oktobris 2008. <http://www.diena.lv/lat/politics/sestdiena/izpostita-ligzda>

¹⁷⁹ Labs ētikas kodekss varētu vairot uzticību Saeimai, bet pašreizējais atgādina lifta lietošanas instrukciju. Piemēram, 11.punkts nosaka, ka „Deputāts neizmanto savu stāvokli, lai prettiesiski ietekmētu valsts un pašvaldību institūciju lēmumus”. Atbilstoši Saeimas kārtības ruļļa 179.panta septītajai daļai, ja deputāts pārkāpj Ētikas kodeksu, viņam var izteikt mutvārdu vai rakstveida brīdinājumu, kā arī paziņot par to Saeimas sēdē un publicēt „Latvijas Vēstnesī”. Salīdzinājumam – saskaņā ar ASV Kongresa Pārstāvju palātas uzvedības noteikumiem deputātam šādā situācijā ir jānoliek mandāts. Itālijas, Portugāles un Francijas parlamentu locekļiem par līdzīgiem pārkāpumiem turklāt vēl tiek uz laiku atņemtas tiesības kandidēt uz jebkuru vēlētu amatu. Turklāt, nepastāv efektīva preventīva mehānisma, kas, piemēram, nodrošinātu iespēju pirms šaubīga uzaicinājuma pieņemšanas obligāti konsultēties Ētikas komisijā. Atbilstoši Saeimas kārtības ruļļa 179.¹ pantam, deputāts drīkst rakstveidā lūgt Mandātu, ētikas un iesniegumu komisija izvērtēt, vai tas, kā viņš nodomājis rīkoties sarežģītā situācijā, no ētikas viedokļa nebūs pretrunā ar Saeimas deputātu ētikas kodeksu. Kopš šī panta stāšanās spēkā 2006.gadā, nav nācies dzirdēt par šādu precedentu. (Sk. plašāk: Ījabs I., Saeimas ētikas kodekss: sanāca, kā vienmēr. http://www.politika.lv/temas/politikas_process/3327/)

parlamenta mājaslapā internetā. Minētais likumprojekts bija jāskata Ministru Kabineta 3.novembra sēdē, taču ierosinājums no valdības dienas kārtības tika izņemts un līdz šim brīdim nav skatīts.¹⁸⁰ Tomēr, ja arī šie priekšlikumi tiks iestrādāti normatīvajos aktos, nepieciešams strādāt arī pie pārējā procesa uzlabojumiem, tajā skaitā turpināt strādāt pie regulējuma iespējām lobētāju reģistra izveidei. Paredzams, ka lobēšanas stingrāka regulējuma ieviešana nebūs vienkārša un tās piemērošanā būs trūkumi, tomēr, lai gan regulējums pats par sevi neatrisinās ar negodprātīgu rīcību saistītās problēmas, tas tomēr daudz skaidrāk iezīmēs šādus gadījumus un būs pamats tālākai rīcībai.

Lai padarītu lobēšanu atklātāku un pieeju deputātiem vienlīdzīgāku, galvenie ieteikumi, no kuriem daļu atbilstoši koncepcijai jau paredzēts iestrādāt normatīvajos aktos, ir šādi:

- Tāpat kā valdībai, arī Saeimai ikdienas darba kārtības dokumentos, kam jābūt publiski pieejamiem Saeimas mājaslapā, būtu jānorāda visas pieaicinātās personas, kā arī jāparedz kārtība, kā var pieteikties sniegt lietpratēja viedokli vai vienkārši piedalīties sēdēs;
- Nepieciešams padarīt atklātu arī pie komisijām veidoto darba grupu sastāvu un pieteikšanās kārtību tajās;
- Saeimas komisiju protokoliem no atklātajām komisiju sēdēm būtu jābūt publiski pieejamiem Saeimas mājaslapā, un tajos būtu jāatspoguļo gan deputātu, gan visu pieaicināto personu uzstāšanās un priekšlikumi, kā arī pamatojums pieņemtajiem un noraidītajiem priekšlikumiem. Elektroniskajā sistēmā pirms komisiju sēdēm būtu jābūt pieejamiem arī iesūtītajiem priekšlikumiem un atzinumiem;
- Saeimas deputātiem pašiem būtu jāizstrādā anotācijas saviem likumdošanas priekšlikumiem, pamatojot, kāpēc konkrētais priekšlikums nepieciešams un ar ko deputāts ir konsultējies, to izstrādājot;
- Saeimas deputātiem arī būtu atklāti jādeklarē savas biznesa intereses un jāatstata sevi no aktīvas līdzdalības un lēmumu ietekmēšanas tajos jautājumos, kas saistīti ar šīm interesēm;
- Jāveido lobētāju reģistrs, kurā reģistrētajām personām būtu jādeklarē savas intereses un pārstāvamās organizācijas. Lobētājiem būtu iespēja saņemt visus ar attiecīgo jomu/komisiju saistītos dokumentus. Viņi tiktu regulāri informēti par sēdēm un iespējām līdzdarboties, kā arī viņiem tiktu izsniegtas caurlaides darbam Saeimā;
- Būtu nepieciešams pēc vienota parauga attīstīt atsevišķu komisiju lapas un uzlabot Saeimas mājaslapu, norādot deputātu un deputātu palīgu kontaktus, izstrādājot īpašu sadaļu par līdzdalības iespējām, paredzot iespēju ikvienam elektroniski saņemt jaunumus no katras komisijas vai attiecībā uz interesējošajām jomām, kā

¹⁸⁰ Konceptuāli atbalsta ieceri publicēt lobētājus. Delfi.lv, 24.novembris 2009.

<http://www.delfi.lv/news/national/politics/konceptuali-atbalsta-ieceri-publicot-lobetajus.d?id=28250963>

tas iespējams valdībā. Taču Saeimā šādu iespēju pašlaik tikai atsevišķas komisijas piedāvā.

2.2. Piemērs enerģētikas jautājumu izskatīšanai Saeimā

Neformālās sarunās tiek norādīts, ka attiecībā uz enerģētiku jautājumu apspriešana un lēmumu pieņemšana vispār nenotiek atbildīgajā Tautsaimniecības komisijā – lobisti tur nav sastopami, tie strādājot citur. Arīdzan ministrijas pārstāvji tiek dēvēti par ruporiem konkrētajai interesei.

Elektroenerģijas tirgus likuma grozījumi

Sākotnēji 2007.gada augustā Saeimā iesniegtie grozījumi Elektroenerģijas tirgus likumā (kas, starp citu, tika pieņemts steidzamības kārtā) saturēja tikai dažus pantus un galvenokārt precizēja tiesvedības jautājumus, kā arī dažus likumā lietotus terminus. Kā norādīts anotācijā, likumprojektu izstrādājot, EM nebija konsultējusies ar nevalstiskajām organizācijām, nebija informējusi sabiedrību, taču likumprojektā ir ietverti *Latvenergo* priekšlikumi.¹⁸¹

Faktiski bez plašākas diskusijas sabiedrībā, valdībā vai Saeimā brīdī, kad it kā minimālu izmaiņu veikšanas nolūkā tika atvērts Elektroenerģijas tirgus likums, pēkšņi radikālas izmaiņas tajā piedāvāja Saeimas deputāts Kārlis Leiškalns (TP) un Aigars Kalvītis (TP), kas tobrīd kā Ministru prezidents pildīja arī ekonomikas ministra amatu. Tā kā, iesniedzot priekšlikumus, anotācija nav jāraksta, tas apgrūtina izsekot līdzī pamatojumam, kāpēc šādi priekšlikumi bija nepieciešami un kāpēc tos nesniedza pati EM, izejot visu starpministriju procedūru un saskaņojot grozījumus valdībā pirms iesniegšanas Saeimā.

Cita starpā, likumā tika „iegrozītas” vairākas jaunas strīdīgas normas, piemēram, radikāli jauns atbalsta mehānisms - maksājums par jaudu, nevis par faktiski saražoto elektrības daudzumu. Uz otro lasījumu iesniegtais priekšlikums ar obligāto iepirkumu paredzēja pienākumu iepirkt ne tikai elektroenerģiju, bet arī jaudu, faktiski šo biznesu padarot par īpaši drošu. Priekšlikums tika apstiprināts otrajā lasījumā, noraidīts trešajā lasījumā, taču faktiski tālākajos pantos apstiprinātie grozījumi tomēr paredzēja maksājumus par uzstādīto jaudu. Deputāts Dzintars Zaķis (JL) pirms trešā lasījuma Saeimas sēdē, diskutējot par jauno kārtību, kas paredz iepirkt jaudu, norādīja, ka tikai tāpēc, ka

¹⁸¹ Sk. plašāk: <http://titania.saeima.lv/LIVS/SaeimaLIVS.nsf/0/2F42E1584B68098AC22573470044ACEA?OpenDocument>

stratēģiski svarīgi priekšlikumi tiek iesniegti uz trešo lasījumu, rodas situācija, ka formulējumi ir nekvalitatīvi. Uz to Vents Armands Krauklis (TP) norādīja, ka komisijā bijušas pietiekami plašas debates un esot noorganizēti arī vairāki semināri, lai cilvēki saprastu, kādēļ tieši šāds atbalsts ir nepieciešams, lai vispār Latvijā rastos jaunas ražošanas jaudas. Cits atbalstītais priekšlikums bija attiecībā uz atbalstu elektroenerģijas iepirkšanai, aizstājot vārdus “koģenerācijas procesā” ar vārdu “koģenerācijā”, tā pēc būtības potenciāli paplašinot atbalsta saņēmēju loku.

Opozīcija panāca kāda cita priekšlikuma publicitāti un plašākas diskusijas iespējas. Dz.Zaķis Saeimas debatēs par otro lasījumu iebilda pret A.Kalvīša un K.Leiškalna 13.priekšlikumu, norādot, ka priekšlikums patiesībā ir par jaunas gāzes stacijas būvniecību: “Ja šobrīd Latvijā pārvades sistēmas operators konstatē, ka nepietiek jaudas, tātad nepietiek ražotnes, tad to, kā jārikojas, nosaka šā likuma 23.pants. 23.panta nosaukums ir „Konkurss”. Un šajā konkursa procedūrā ir skaidri un gaiši pateikts, kādā veidā jāsludina un jāpanāk, ka Latvijas teritorijā sāk darboties jauni elektrības ražotāji.

Kāda ir jaunā, 15.¹ panta būtība, ko piedāvā šajā 13.priekšlikumā? Izklusās jau ļoti laba lieta - līdz 2012.gadam Latvijā ir pašiem jāsarāžo 80% elektroenerģijas un līdz 2016.gadam ir jāsarāžo 100% elektroenerģijas. Neaizmirsīsim, ka 2012.gads, tas ir - pieci gadi uz priekšu, tas ir tieši tik, cik nepieciešams, lai varētu uzcelt vienu normālu elektrības spēkstaciju. Tik tālu it kā viss normāli. Tālāk. Ja pārvades sistēmas operators redz, ka šādu mērķi sasniegt nebūs iespējams, tad viņš var pieprasīt Ministru kabinetā licenci un bez konkursiem, bez 23.panta izmantošanas sākt būvēt šo spēkstaciju. Kur tā problēma? Problēma ir tā, ka šajā gadījumā tiek apiets konkurss. 13.priekšlikums ir kopā vēl ar 19.priekšlikumu. 19.priekšlikuma būtība ir sekojoša: šādam jaunam ražotājam varēs piedāvāt maksāt nevis par kilovatstundām, nevis par to elektrības apjomu, ko nopērk patērētājs, bet par to, ka viņš vispār tirgū tāds ir. Tātad par jaudu, nevis par elektrības daudzumu. Tas ir jauns, unikāls atbalsta veids, un var jau būt, ka nekas slihts nebūtu, ja tas atbalstītu arī kaut kādus atjaunojamus energoresursus. Bet lielākā problēma ir tā, ka šādas jaunas spēkstacijas būvniecības izmaksas tiek ieliktas tarifos. Faktiski tas atbalsts tiek iekļauts tarifā. Tātad katrs no mums, kas patērē elektrību, būs spiests maksāt par to, ka šāda spēkstacija top. Bet, kolēģi, tagad es pateikšu pašu sliktāko ziņu. Kamēr komisijā mums atbildīgie ierēdņi skaisti stāstīja par to, ka tas viss ir nepieciešams, lai sakārtotu mūsu elektroenerģijas bilanci, un ka mums Latvijā tomēr pietrūkst jaudas, to neviens neapšaubīja. Mēs tomēr esam iekšā visas Eiropas elektrosistēmā. Mēs dīvainā kārtā nerunājam par pieslēgumiem, bet runājam par savu jaudas būvniecību. Kamēr bija skaistie vārdi, tikmēr komisijas deputāti īsti nesaprata, par ko ir stāsts. Garās runas rezultātā mēs sapratām, ka stāsts ir par to, ko Kalvīša kungs teica, kad atgriezās no tikšanās ar Maskavas politisko eliti. Stāsts ir par to, ka nepieciešams uz gāzi bāzētu

milzīga apjoma spēkstaciju būvēt Latvijas teritorijā. Tātad faktiski ko mēs izdarām? Mēs slēptā veidā, ļoti rafinētā formātā ieliekam likumā to, ka mums nākotnē Latvijā būs jābūvē spēkstacija, elektrības ražotne, kas ir bāzēta uz gāzi. Kolēģi, tie, kas šobrīd šo lēmumu atbalstīs, apzinieties to, ka jūs tieši un nepārprotami atbalstāt Latvijas energoatkarību no Krievijas. Tieši tāds ir šis lēmums. Tāpēc, kolēģi, jāteic paldies Dievam, ka komisijā opozīcijai balsu ir vairāk, un tāpēc komisija šo priekšlikumu neatbalstīja.”¹⁸²

Kā medijiem pēc priekšlikumu noraidīšanas otrajā lasījumā norādīja EM Enerģētikas departamenta vadītājs Uģis Sarma, ir zināms, ka, neuzceļot jaunu jaudīgu elektrostaciju, Latvijā nav iespējams nodrošināt 80 vai 100% no nepieciešamās elektroenerģijas. Viņš arī norādīja, ka priekšlikums neparedzot runu "par kādām konkrētām elektrostacijām, bet par principu un procedūru, kādu varētu ieviest." Tomēr viņš atzina, ka iespējamība, ka jaunai elektrostacijai Latvijā varētu izmantot atjaunojamos energoresursus, piemēram, vēju, "ir fantastika", bet daudz reālāka iespējamība ir uzcelt gāzes vai ogļu elektrostaciju. Gāzes elektrostacijai pluss esot tas, ka būtu jāpērk divreiz mazāk ogļskābās gāzes emisiju kvotu, savukārt ogļu elektrostacijai vislielākais mīnuss esot tas, ka būtu problēmas diskusijās ar sabiedrību par vides nekaitīgumu. EM speciālists pauda nožēlu, ka Saeima nav atbalstījusi premjera iesniegtos priekšlikumus likuma grozījumiem. "Likumdevējs ir pārliecināts, ka 2012.gadā elektrība būs pilnā apmērā un bez ierobežojumiem. Man tādas pārliecības nav," sacīja Sarma, jokojot, ka iedzīvotājiem jāsāk meklēt "mazie ģeneratori" elektrības trūkuma gadījumam.¹⁸³ Savukārt K.Leiškalns sacīja, ka noraidītie grozījumi likumā obligāti tikšot virzīti skatīšanai trešajā lasījumā, jo jau patlaban notiekot sarunas par ilgtermiņa gāzes piegādes līgumu Latvijai. "Šie grozījumi ir vajadzīgi situācijā, ja ar Latviju tiks noslēgts ilgtermiņa gāzes piegādes līgums," sacīja K.Leiškalns, norādot, ka šie jautājumi jārisina "ārkārtīgi strauji", jo tad, kad apstāsies Ignalinas atomelektrostacija, "Latvijā radīsies milzīgs deficīts pēc elektroenerģijas".¹⁸⁴ No publiski atklātajiem faktiem deputāts K.Leiškalns, šķiet, bija labāk informēts par valdības plāniem, nekā EM atbildīgais darbinieks U.Sarma. Lai gan Dz.Zaķis medijiem skaidrojis, ka tieši EM un *Latvenergo* pārstāvji komisijas deputātus informējuši, ka runa ir par jaunas gāzes elektrostācijas būvniecību.

¹⁸² Interesanti, ka tālāk, it kā komisijas vārdā - deputāts Vents Armands Krauklis (TP) paziņoja: "Godājamie kolēģi! Tiešām mūsu komisijā opozīcijai ir pārsvars, un tādēļ šis priekšlikums netika atbalstīts. Tomēr es aicinātu Saeimas deputātus būt atbildīgiem un atbalstīt šo priekšlikumu. Un..." Šajā brīdī sēdes vadītājs deputātu pārtrauca, jo V.A.Krauklis faktiski nerunāja kā komisijas vadītājs, bet gan kā deputāts un nebija pieteicies debatēs. Sk. plašāk: <http://www.saeima.lv/steno/Saeima9/071108/st071108.htm>

¹⁸³ Kalvītis likumā vēlas garantēt ienākumus jaunās spēkstacijas īpašniekiem (papildināts). Delfi.lv, 9.novembris 2007. <http://www.delfi.lv/news/national/politics/kalvitis-likuma-velas-garantetus-ienakumus.d?id=19473462>

¹⁸⁴ Kalvītis likumā vēlas garantēt ienākumus jaunās spēkstacijas īpašniekiem (papildināts). Delfi.lv, 9.novembris 2007. <http://www.delfi.lv/news/national/politics/kalvitis-likuma-velas-garantetus-ienakumus.d?id=19473462>

Faktiski tas, ka plānots būvēt tieši gāzes elektrostaciju, apstiprinājās starp otro un trešo lasījumu, kad opozīcijas deputāti sasauca ārkārtas Saeimas sēdi, lai lemtu par priekšlikumu noteikt enerģētikas politikas mērķus un galvenās problēmas enerģētikā. Deputāti rosināja uzdot premjeram uzsākt izstrādāt priekšprojektu jaunai elektrostacijai, kuras darbība balstītos uz cietā kurināmā un biomasas izmantošanu, kā arī uzsākt priekšprojekta izstrādi Latvijas-Zviedrijas elektrosistēmu starpsavienojumam.¹⁸⁵ Kā debatēs norādīja Dz.Zaķis: “Svarīgi bija sasaukt arī šādu Saeimas sēdi, lai saprastu gan premjerministra Godmaņa kunga, gan arī, tā teikt, politikas „smagsvara” – Aigara Kalvīša viedokli. Kungi, paskaidrojiet, lūdzu: kādu lomu visā šajā straujajā valdības kursa maiņā spēlēja bijušais Latvijas PSR Valsts drošības komitejas Ārējās izlūkošanas daļas priekšnieks Juris Savickis? Vai tiešām pietiek būt premjera partnerim tenisa kortā vai ekspremjera jaundibinātā hokeja kluba atbalstītājam, lai panāktu sev, bet ne valsts ekonomikai izdevīgus risinājumus? Vai tiešām ar to pietiek, lai Piebalga kunga teiktais par pārlieku optimistiskajām prognozēm elektrības patēriņa pieauguma jomā vai par bīstami lielo Latvijas atkarību no Krievijas gāzes mūsu valdībai kļūtu par tukšu skaņu?”¹⁸⁶

Premjers A.Kalvītis norādīja, ka valdība strādā profesionāli un viss tiek darīts valsts interesēs: “Tā ka man būtu aicinājums par šīm lietām diskutēt profesionāli un uzticēties valdībai. Valdība zina, ko tā dara. Mums ir pietiekami pieredzējuši cilvēki valdībā, kuri jau gadiem ir strādājuši ar enerģētikas jautājumiem. Un nevajag putrot smadzenes cilvēkiem un bojāt gaisu! Tas ir tas, kas šobrīd mums šeit, parlamentā, būtu jādara. Tāpēc es aicinu nebāzties svešas kompetences ietvaros, bet vajag ļaut valdībai izdarīt to, kas tai ir jāizdara.”¹⁸⁷

Starp citu, jau kā uzņēmējs A.Kalvītis 2009.gada rudenī tikās ar Krievijas premjerministru Vladimīru Putinu¹⁸⁸, satikšanos dēvējot par „privātām vakariņām”. Viņi esot pārrunājuši abpusējo investīciju veicināšanas un aizsardzības, kā arī nodokļu dubultās uzlikšanas un nodokļu nemaksāšanas novēršanas līgumu, kas A.Kalvīti kā uzņēmēju ļoti interesēja. Vēlāk A.Kalvītis pieminēja, ka tikšanās laikā pārrunāti arī enerģētikas jautājumi. Tostarp gāzes vada *Nord Stream* būvniecība un jautājumi, kas saistīti ar elektroenerģiju. Par tikšanos bija informēts A.Kalvīša partijas biedrs, ārlietu

¹⁸⁵ Saulītis A., Saeima noraida lēmumprojektu par jaunu elektrostācijas būvniecību. Diena.lv, 9.aprīlis 2008.

http://www.diena.lv/lat/politics/hot/saeima_noraida_leemumprojektu_par_jaunu_elektrostaciju_buuvniecibu

¹⁸⁶ Sk. plašāk: <http://www.saeima.lv/steno/Saeima9/080409/st080409.htm>

¹⁸⁷ Sk. plašāk: <http://www.saeima.lv/steno/Saeima9/080409/st080409.htm>

¹⁸⁸ Kas, cita starpā, nosaka visu attiecībā uz Gazprom.

ministrs Māris Riekstiņš, bet ne ekonomikas ministrs Artis Kampars (JL), kura vadītās ministrijas kompetencē ir apspriestie jautājumi.¹⁸⁹

3. Lobēšana valdībā

3.1. Vispārīgais regulējums un ieteikumi uzlabojumiem

Atšķirībā no lobēšanas Saeimā lobēšanas iespējas valdības līmenī ir skaidrāk iezīmētas, tomēr regulējumā ir nepilnības, jo tas attiecas pārsvarā tikai uz NVO, taču nenodrošina pietiekamu atklātību attiecībā uz lobēšanas iespējām pirms normatīvā akta vai politikas dokumenta projekta izsludināšanas Valsts sekretāru sanāksmē, kā arī valdībā.

Attiecībā uz līdzdalības iespējām informācija un regulējums ir pieejams tikai saistībā ar nevalstisko organizāciju darbību un sociālo partneru iesaisti, taču tāda nav attiecībā uz biznesa interešu vai profesionālajiem lobētājiem. Piemēram, nevienā normatīvajā aktā netiek skaidri atrunāts, ka arī individuāls uzņēmējs drīkst un ir aicināts līdzdarboties lēmumu pieņemšanā. Arī MK mājaslapā zem sadaļas *Līdzdalība* skaidrojumā tiek uzsvērtas NVO līdzdalības iespējas. No otras puses, Lobēšanas koncepcijā secināts, ka pastāv risks, ka augstas valsts amatpersonas, regulāri kontaktējoties un iegūstot informāciju galvenokārt no komercsabiedrību pārstāvjiem, nepievērš līdzvērtīgu uzmanību visu sociālo slāņu interesēm, bet gan vairāk ņem vērā tikai komercdarbības intereses. Tomēr būtu ļoti svarīgi beidzot skaidri norādīt, ka biznesa interešu lobēšana un profesionāli lobētāji Latvijā pastāv un tādas darbības ir atbalstāmas un regulējamas, lai panāktu pēc iespējas lielāku atklātību. Citādi pie pašreizējā regulējuma nav precizēta atsevišķa uzņēmuma līdzdalība, un, ņemot vērā šo neskaidro komerciālo lobētāju statusu, uzņēmums savas intereses var censties īstenot caur kādu organizāciju vai asociāciju, tādējādi radot nepareizu priekšstatu, kam ir konkrētā interese.

Lēmuma ietekmēšanas iespējas sākas ministrijās ar normatīvā akta - gan likuma, gan valdības noteikumu - vai politikas plānošanas dokumenta projekta iecerī. Projekts tiek izstrādāts individuāli vai darba grupās atbildīgajā ministrijā, kur, ja institūcija uzskata par nepieciešamu, var notikt konsultācijas ar ieinteresētajām pusēm. Tomēr tas ir ministrijas vai atsevišķos gadījumos - Ministru prezidenta lēmums – aicināt iesaistīties normatīvā akta gatavošanā, veidot darba grupu, lūgt sniegt atzinumu. Ir jomas, kurās pie ministrijām darbojas arī pastāvīgas konsultatīvās padomes, kas tad arī skata visus atbilstošos normatīvo aktu projektus. Taču Valsts pārvaldes iekārtas likumā nav paredzētas situācijas, kad individuāli sabiedrības vai privātpersonu pārstāvji iesaistās lēmumu

¹⁸⁹

Kalvītis: Daudzi ir greizsirdīgi par manu tikšanos ar Putinu. Diena.lv, 2.oktobris 2009. <http://www.diena.lv/lat/politics/hot/kalvitis-daudzi-ir-greizsirdigi-par-manu-tiksanos-ar-putinu>

pieņemšanas procesā ministrijā paši pēc savas iniciatīvas. Protams, ikvienam vienmēr ir tiesības sūtīt viedokļus, ja lobētājs uzzina par normatīvā akta tapšanu. Taču nepastāv precīzs mehānisms, kā lobētāji vienlīdzīgā apjomā var saņemt informāciju par valsts institūcijās uzsāktu normatīvo aktu izstrādi, notiekošajām darba grupām, konsultācijām un citām sanāksmēm, kas varētu interesēt plašāku lobētāju loku.

Normatīvo aktu projektu anotācijās jau sen ir jānorāda attiecīgās nevalstiskās organizācijas (biedrības un nodibinājumi) un sociālo partneru organizāciju (arodbiedrības, darba devēju organizācijas) pārstāvjus un citas iesaistītās institūcijas (piemēram, darba grupas, konsultatīvās padomes), ar kurām notikušas konsultācijas, kā arī kritērijus, pēc kādiem tika noteiktas organizācijas vai institūcijas, ar kurām notika konsultācijas. Anotācijas vērtējamas kā nozīmīgs līdzeklis atklātības nodrošināšanai par normatīvā akta izstrādes pamatojumu un gaitu, taču tās pieejamas tikai brīdī, kad projekts nodots Ministru Kabinetā un dažkārt anotāciju var neizstrādāt. Kopš nesena laika saistībā ar Lobēšanas koncepcijas ieviešanu ministrijas mājaslapā izstrādā atsevišķas sadaļas par līdzdalību, tajā skaitā publisko arī informāciju par notiekošajām darba grupām, konsultatīvajām padomēm un notikušajiem lobēšanas kontaktiem. Līdz ar to darbs pie šī lobēšanas posma padarīšanas par atklātu ir jau sācies, lai gan valdība tikai 2009.gada novembra beigās konceptuāli atbalstīja prasību, ka informācijai par lobētājiem ir jābūt publiski pieejamai, vienlaicīgi noraidot KNAB jau sagatavotos MK noteikumu grozījumu priekšlikumus par informācijas publiskošanu iestāžu mājaslapās un uzdodot atkārtoti izvērtēt iespējamus risinājumus, lai nodrošinātu, ka informācija par lobētājiem būtu publiski pieejama un vienlaikus visām iestādēm neuzdotu jaunas funkcijas.¹⁹⁰ Jāatzīmē, ka vairāki ministri norādīja, ka KNAB piedāvātajiem grozījumiem būtu jābūt precīzākiem, skaidrākiem un sistemātiskākiem, savukārt Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrs un TP priekšsēdētāja vietnieks Edgars Zalāns vispār noraidīja šādu grozījumu nepieciešamību. Tieši viņš bija visnegatīvāk noskaņots pret grozījumiem. Viņš KNAB ideju nosauca par "apgrūtināšu birokrātiju", jo šajos apstākļos, pie arvien sarūkošiem iestāžu budžetiem, viņaprāt, nedrīkst prasīt no tajās strādājošiem cilvēkiem vel papildus darbu. Satiksmes ministrs, kādreizējais ekonomikas ministrs Kaspars Gerhards norādīja, ka neesot skaidrs, kādā veidā valsts institūcijas pašas noteiks, kad ir un kad nav notikusi lobēšana. "Vai tas notiks tādā veidā, ka kāds ministrijas ierēdnis apstaigās savus kolēģus un reģistrēs, kurš referents ar ko ir ticis un par ko runājis?" jautāja ministrs. Arī veselības ministre Baiba Rozentāle (TP) pauda, ka esot vajadzīgi daudzi precizējumi un instrukcija, kā valsts iestādēm rīkoties, reģistrējot tikšanos ar lobētājiem. KNAB pārstāve Diāna Kurpniece norādīja, ka dažas institūcijas, piemēram,

¹⁹⁰

Sk. plašāk: <http://www.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40108802>

Vides ministrija, šādu praksi jau ļoti veiksmīgi piekopjot.¹⁹¹ Arī EM jau ir izveidojusi mājaslapā sadaļu *Sabiedrības līdzdalība* un informē tajā par notiekošajām darba grupām un lobēšanas kontaktiem.

Atbilstoši Lobēšanas koncepcijai, ministrijām un padotības iestādēm ētikas kodeksos bija jāiekļauj ētiskas uzvedības noteikumi komunikācijā ar lobētājiem. Lielākā daļa ministriju to ir izdarījusi. Ētikas kodeksos iekļautas normas, kas paredz publiski atklāt informāciju par savām un ģimenes locekļu ekonomiskajām interesēm, ja tās var būt saistītas ar amata pienākumu pildīšanu; pienākums atstāt sevī, ja gatavotais lēmums var ietekmēt vai var radīt aizdomas, ka tas ietekmēs amatpersonas vai ģimenes locekļu personiskās vai mantiskās intereses, organizāciju vai sponsoru intereses, ar kuru amatpersona saistīta; jānodrošina visiem lobētājiem vienlīdzīgas iespējas tikties ar lēmuma pieņēmējiem un sagatavotājiem, un saņemt nepieciešamo informāciju; rūpīgi jāizvērtē ikviens ielūgums vai viesmīlības piedāvājums. Valsts amatpersonai ir aizliegts kādam no lobētājiem nodrošināt īpašas priekšrocības, neievērojot vienlīdzības principu, ja vien to īpaši neparedz tiesību akts vai līgums, salīdzinot ar citām ieinteresētajām pusēm, tajā skaitā - vienu no lobētājiem īpaši informējot par viņu interesējošo jautājumu loku, nodrošinot piekļuvi lēmuma pieņēmējiem vai citus labumus. Tāpat aizliegts pieņemt no lobētāja vai organizācijas, kas algo lobētāju, dāvanas, viesmīlības piedāvājumus vai citus labumus savām vai ģimenes locekļu vajadzībām, vai arī organizācijai, ar ko viņš ir saistīts. Ar citiem labumiem tiek saprasti arī transporta, izmitināšanas, ēdināšanas pakalpojumu un dzērienu apmaksa vai jebkāda cita veida materiālie labumi. Aizliegts arī izmantot savu dienesta stāvokli un personiskos kontaktus, lai kādam no lobētājiem nodrošinātu piekļuvi augstākstāvošām amatpersonām, kas ir atbildīgas par lobētāja interesēs esošo lēmumu pieņemšanu. Aizliegts maldināt lobētāju, radot iespaidu, ka valsts amatpersona var nodrošināt viņam piekļuvi valdības locekļiem vai augstākstāvošām amatpersonām vai arī ietekmēt viņu pieņemto lēmumu. Aizliegts lūgt lobētājiem vai organizācijām, kuras algo lobētāju, materiāli atbalstīt institūcijas, kur viņš ir nodarbināts, rīkotos pasākumus vai organizāciju, ar kuru amatpersona ir saistīta. Aizliegts par atlīdzību vai bez tās pārstāvēt indivīdu, komersantu vai organizāciju kā lobētājam valsts vai pašvaldību institūcijā. Atsevišķas ministrijas jau ir izteikušas vēlmi uzlabot savu darbinieku izpratni par lobēšanas jautājumiem. KNAB iesaka iekļaut Valsts administrācijas skolas mācību programmas kursus tēmas par lobēšanas tiesisko reglamentāciju un atklātības nodrošināšanu.¹⁹²

¹⁹¹ Konceptuāli atbalsta ieceri publiskot lobētājus. Delfi.lv, 24.novembris 2009.

<http://www.delfi.lv/news/national/politics/konceptuali-atbalsta-ieceri-publiskot-lobetajus.d?id=28250963>

¹⁹² KNAB informatīvais ziņojums "Par koncepcijas „Lobēšanas tiesiskās reglamentācijas nepieciešamība Latvijā” ieviešanas gaitu”, skatīt: <http://polsis.mk.gov.lv/LoadAtt/file23834.doc>

Kopš brīža, kad kāds projekts tiek izsludināts Valsts sekretāru sanāksmē un iespējams pieteikties sniegt atzinumu par projektu, dokumentu aprīti un lēmumu pieņemšanas kārtība ir detalizēti regulēta Ministru Kabineta Kārtības rullī. Piemēram, ir skaidri noteikts, kā gadījumā, ja atzinumos izteikti iebildumi, jāriko starpinstiūciju saskaņošanas sanāksmes. Ja saskaņot nav iespējams, atbildīgajai ministrijai jāargumentē, kāpēc netiek ņemti vērā izteiktie iebildumi.¹⁹³ Tomēr arī te runa ir par sociālajiem partneriem un nevalstiskajām organizācijām, īpaši neuzsverot citu lobētāju tiesības. Līdzdalības iespējas ir plašas. Valdības Kārtības rullis paredz pat iespēju nevalstisko organizāciju un sociālo partneru organizāciju vadītājiem ar atbildīgā ministra starpniecību iesniegt tiesību akta projektu vai plānošanas dokumenta projektu Ministru Kabinetam. Ja neizdodas vienoties ar atbildīgo ministru, šo projektu var iesniegt Ministru prezidentam, lai tas pieņem gala lēmumu par projekta virzīšanu.

Atšķirībā no Saeimas, Ministru kabinetā ir iespējams saņemt piekļuvi e-portfelim, kurā ir atrodami gan protokoli, gan visi sniegtie atzinumi un iesūtītās vēstules, kā arī iespējams pieteikties elektroniskajiem jaunumiem interesējošās jomās. Tomēr Ministru kabineta sēžu protokoli ir ļoti vispārīgi un neatspoguļo notikušās debātes un runātāju viedokļus.

Ļoti būtiski ir regulēt lobētāju darbības attiecībā uz augstākajām amatpersonām izpildvarā - Ministru prezidentu un ministriem -, jo daudzos gadījumos tieši šīs personas saskaras ar lobētājiem un galu galā arī pieņem lēmumus. Atbilstoši Lobēšanas koncepcijai KNAB ir izstrādājis MK ētikas kodeksu, kas 19.novembrī tika izsludināts VSS. Kodeksā norādīts, ka ministram ar savu darbu ir jāvairo valsts kopīgais labums, īstenojot piešķirto varu tikai un vienīgi visas sabiedrības interesēs un norobežojoties no jebkurām personiskām finanšu vai cita veida saistībām vai atsevišķu privātpersonu ietekmes. Ētikas kodekss, cita starpā, paredz ministra pienākumu respektēt valsts pārvaldes politisko neitralitāti. Pieņemot politiskus lēmumus, nav pieļaujami, ka ministrs tīši veicina īpašu priekšrocību piešķiršanu saviem radniekiem, partijas biedriem, darījumu partneriem vai citām personiski pazīstamām personām. Amatpersonai ir pienākums atklāt informāciju par savu ģimenes locekļu ekonomiskajām interesēm, ja tās ir vai varētu būt saistītas ar ministra kompetencē esošu jautājumu vai lēmumu. Kodekss arī paredz pienākumu atturēties no viesmīlības piedāvājumu un jebkuru citu labumu vai dāvanu pieņemšanas pašam vai viņa ģimenes locekļiem, ja tas var radīt nevēlamas saistības ar dāvinātāju un pamatotas aizdomas par ministra lēmumu neobjektivitāti. Tāpat paredz pienākumu publiskot informāciju ministrijas mājaslapā (vai Valsts kancelejas

¹⁹³ Izpildvaras līmenī gan arī iespējams būtiski ierobežot līdzdalības iespējas, jo saskaņā ar Ministru kabineta kārtības rullī 150.punktu projektu var virzīt steidzamības kārtībā vai iesniedzot to, kā Ministru kabineta lietu. Šādos gadījumos nepieciešams tikai Tieslietu ministrijas un Finanšu ministrijas saskaņojums. Šādā kārtībā virzīti projekti Ministru kabineta mājas lapā var parādīties tikai sēdes dienā vai pat sēdes laikā.

mājaslapā) par lobētāju, ar kuru ir notikušas konsultācijas vai no kura ir saņemta informācija vai kurš jebkādā veidā centies ietekmēt lēmuma pieņemšanu, kas attiecas uz normatīvā akta projektu vai jautājumu, par ko ministrs ir bijis atbildīgs pieņemt lēmumu u.tml.¹⁹⁴ Ētikas kodekss uzliek pienākumus valsts varas pusei atklāt lobēšanas aktivitātes, taču tāpat kā Saeimā, arī valdības līmenī pašlaik netiek paredzēts veicināt regulāciju attiecībā uz pašu lobētāju publisku interešu deklarēšanu.

Nepieciešams turpināt darbu pie tālākas atklātības ieviešanas un skaidru līdzdalības mehānismu izstrādes visos projekta tapšanas posmos, kā arī definēt normatīvajos aktos vai skaidrojošajos dokumentos un veikt izglītojošos pasākumus par to, kas var būt lobētāji, kas uzskatāma par leģitīmu lobēšanu, kas par neleģitīmu.

3.2. Piemērs enerģētikas jautājumu izskatīšanai valdībā

MK noteikumi nr.198 "Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu, izmantojot atjaunojamus energoresursus, un cenu noteikšanas kārtību"

Raksta 1.3.sadaļā jau aprakstīts, kā sava darba pēdējās dienās, 2009.gada 24.februārī, Ivara Godmaņa vadītā valdība bez plašām diskusijām, divās saskaņošanas sanāksmēs iebilstot gan Valsts kancelejas juridiskajam departamentam, gan Tieslietu ministrijai, gan Latvijas Pašvaldību savienībai (LPS), gan Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisijai (SPRK), gan vairākām asociācijām un uzņēmējiem, pieņēma asi kritizētos AER atbalsta noteikumus par elektroenerģijas ražošanu, izmantojot atjaunojamus energoresursus, un cenu noteikšanas kārtību, kas paredzēja ļoti dāsnu, ekspertu skatījumā - pārspīlēti lielu valsts atbalstu vēja, biogāzes, mazo HES ražotajai enerģijai.¹⁹⁵ EM Enerģētikas departamenta direktors Uģis Sarma skaidroja, ka atbalsts sniegts, lai veicinātu zaļās enerģijas ražošanu, bet cenas noteiktas ekspertu diskusijās.¹⁹⁶ Taču, piemēram, gan Mazās hidroenerģētikas asociācija, gan LPS tieši iebilda pret plānoto cenu noteikšanas metodiku un formulām, norādot, ka tās ieviestas nemotivēti un pēc pirmajā MK noteikumu redakcijas sanāksmē npublicētas aprēķina formulas. Arī SPRK kritizēja cenu veidošanās mehānismu un to, ka tas nav pamatots un salīdzināts ar citām ES valstīm, kurās cenas ir salīdzinoši daudz zemākas.¹⁹⁷

¹⁹⁴ Sk. plašāk: <http://www.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40153862>.

Ministriem būs jāstrādā saskaņā ar KNAB izstrādāto ētikas kodeksu. LETA, 17.novembris 2009.

¹⁹⁵ Izteiktie iebildumi un atzinumi pieejami MK E-portfelī, tajā skaitā iebildumi ietverti 2009.gada 30.janvāra un 23.februāra izziņās par atzinumos sniegtajiem iebildumiem un priekšlikumiem Ministru kabineta noteikumu projekts „Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu un cenu noteikšanu, izmantojot atjaunojamus energoresursus”

¹⁹⁶ Rulle B., Naudas dzirnavas. Diena, 28.aprīlis 2009. <http://www.diena.lv/lat/arhivs/diena-peta/naudas-dzirnavas>

Ja netiktu pieņemti šie noteikumi, tad, piemēram, ar A.Šķēli saistītajiem *Grobiņas vēja parkiem* nākamgad, kad būtu beidzies dubultais tarifs, *Latvenergo* maksātu uz pusi mazāk — ap pieciem santīmiem par kilovatstundu. Gadā kopumā *Grobiņas vēja parki Latvenergo* pārdod enerģiju par gandrīz trim miljoniem latu, bet bez jaunajiem atbalsta noteikumiem tie saņemtu uz pusi mazāk.¹⁹⁸ Iepriekš jau aprakstīti arī citi AER biznesā esošo „ieguvumi” no šo noteikumu pieņemšanas.

Bijušais ekonomikas eksministrs K.Gerhards vēl pavasarī tā arī nebija spējis sniegt skaidru un tiesisku pamatojumu, kāpēc tika pārtraukts konkurss par vēja enerģiju. Gluži otrādi - arvien aktīvāk no šajā nozarē strādāt gribošajiem izskan versijas, ka konkurss tika apzināti sarežģīts, lai to izgāztu vai ierobežotu tirgus dalībnieku loku, bet pēc tam mainītu nosacījumus, lai gan arī līdzšinējā cena bijusi konkurētspējīga. Viens no tā dalībniekiem - firma TCK - marta beigās vērsās pie jaunā ekonomikas ministra Arta Kampara (*JL*) ar lūgumu izskaidrot, kāds ir likumīgais pamats konkursa atcelšanai un vai tai ir tiesības pretendēt uz obligāto iepirkumu pēc jaunajiem, labākajiem nosacījumiem – I.Godmaņa pieņemtajiem MK noteikumiem Nr.198. Ministrs līdz lēmumu likumības noskaidrošanai uzdeva EM ierēdņiem apturēt lēmumus par jaunajiem pieteikumiem vēja enerģijas ražošanai obligātā iepirkuma ietvaros. Interesanti, ka TCK īpašnieki ir tā sauktie Ventspils mēra Aivara Lemberga oponenti - uzņēmēji Olafs Berķis, Igors Skoks un Genādijs Ševcovs.¹⁹⁹

Aizdomas par vēlēšanos nodrošināt konkrētām personām iespēju iegūt kvotas veicināja arī, piemēram, I.Godmaņa valdības pieņemtajos noteikumos paredzētā nepieciešamība pēc veiktiem vēja mērījumiem gada laikā.²⁰⁰ Papildus bažas, ka I.Godmaņa valdības pieņemtie noteikumi nav nejausi un apsviedīgākie par iepriekšējā konkursa atcelšanu nojautuši savlaicīgi, rada fakts, ka starp pirmajiem trim pieteikumu iesniedzējiem, kā jau minēts iepriekš rakstā, ir ar TP smagsvāriem saistītā *Rapsoil*, kura vienīgais īpašnieks līdz 2006.gada jūnijam bija Jānis Sprinovskis. No 2008.gada novembra - AS *Energy & Communication*. J.Sprinovski ar *Rapsoil* vieno firmas valdes loceklis Gints Sorokins, kurš darbojas vēl citu J.Sprinovska uzņēmumu valdēs, to vidū firmā *BK Enerģija*), kas

¹⁹⁷ Izteiktie iebildumi un atzinumi pieejami MK E-portfelī, tajā skaitā iebildumi ietverti 2009.gada 30.janvāra un 23.februāra izziņās par atzinumos sniegtajiem iebildumiem un priekšlikumiem Ministru kabineta noteikumu projekts „Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu un cenu noteikšanu, izmantojot atjaunojamos energoresursus”

¹⁹⁸ Rulle B., Valsts atbalsts. Diena, 21.maijs 2009. http://www.diena.lv/lat/laikraksts/diena_peta/valsts-atbalsts-2009-05-21-1

¹⁹⁹ Rulle B., Leitāns I., Pārspīlēts atbalsts. Diena, 14.aprīlis 2009. <http://www.diena.lv/lat/arhivs/diena-peta/parspilets-atbalsts>

²⁰⁰ Domburs J., Zaļie latvieši, oranžās īpatnības un elektrības cena. Kas notiek Latvijā, 21.maijs 2009. <http://www.delfi.lv/news/comment/comment/janis-domburs-zalie-latviesi-oranzas-ipatnibas-un-elektribas-cena.d?id=24678323>

pieteikusies saražot 70% no visa valsts iepirkuma. Jaunie noteikumi stājās spēkā sestdien, 14.martā, bet pirmdienas rītā *Rapsoil* jau bija iesniedzis pieteikumu. Jaunajos noteikumos prasītos dokumentus, no kuriem svarīgākais ir apliecinājums zemes īpašumam vēja parka celšanai vietā, kur vēja intensitāte ir augsta un atbilst noteiktajiem kritērijiem, *Rapsoil* bija sākusi kārtot jau laikus - brīdī, kad publiski bija zināms tikai par EM izsludināto iepriekšējo konkursu, proti, 2008.gada vasarā, kad *Rapsoil* valdes loceklis Gints Sorokins nosūtīja vēstuli Liepājas mēram Uldim Seskam (Liepājas partija, TP sadarbības partneris). Tas ir oficiālais pamats, kāpēc tika dota zaļā gaisma vēja parkam jūras krastā. Liepājas dome rezervēja *Rapsoil* platību Baltijas jūras krasta kāpu zonā. I.Godmaņa valdība rīkojumu, kas firmai ļauj celt vēja parku noskatītajā zemē, pieņēma tieši dienā, kad tika lemts par jaunajiem noteikumiem, - 24.februārī. Ar lūgumu atbalstīt zemes izmantošanu *Rapsoil* vēja parka būvniecībai Liepājas dome vērsās pie ekonomikas ministra Kaspara Gerharda, valdības rīkojuma projektu sagatavoja EM Būvniecības departaments. Iesniegumu par obligātā iepirkuma kvotas piešķiršanu EM jaunā ministra A.Kampara vadībā gan aizsūtīja atpakaļ precizēšanai.²⁰¹

MK noteikumu NR.198 grozījumu, kurus izstrādāja V.Dombrovska valdība, saskaņošanas gaitā, SIA *BK Enerģija* un SIA *Rapsoil* iebilda pret nosacījumu par vēja mērījumu veikšanu svītrošanu, norādot, ka priekšroka būtu jādod tādu vēja elektrostaciju attīstībai, kuru atrašanās vietā tām ir pietiekami vēja resursi, un tādēļ kā kritērijs jānosaka vēja resursu mērījumi. Pret punkta svītrošanu bija arī RAPLM, norādot, ka tādējādi tiks pieļauta situācija, ka var tikt piešķirtas elektroenerģijas ražošanas kvotas jaunbūvējamām vēja elektrostacijām, kuras tiek izvietotas teritorijā ar nepietiekamu vēja stiprumu un tādēļ nespēj saražot elektroenerģijas apjomus tām piešķirto kvotu apjomos. Jānorāda gan, ka vēja mērījumus bija prasīts veikt 50 metru augstumā, kur bija jābūt konkrētam vēja ātrumam, ko eksperti kritizē kā nepamatotu, jo izmantojamās tehnoloģijas un augstumu vēja elektrostacijām ir iespējams variēt. Noteikumu izgrozīšana nenotika ātri, un TP ministri bremsēja grozījumu pieņemšanu valdībā.

Ekonomikas ministrs A.Kampars saistībā ar pavasarī notikušo skandālu par minētajiem noteikumiem, norādīja, ka: "Runājot par EM Enerģētikas departamenta vadītāju Uģi Sarmu, skaidrs, ka visi noteikumi, ko viņš gatavojis saistībā ar enerģētikas lietām, kur obligātā iepirkuma cena elektroenerģijai ir būtiski lielāka nekā vidēji Eiropā, man liek teikt, ka ar Sarmas kunga darbu daudz kas nav kārtībā. Līdz ar to, restrukturizējot visu EM aparātu, ko esam uzsākuši ministrijā un pabeigsim 1.jūnijā, man ir pamats domāt, ka Sarmas kunga šāda veida darbošanās viņam, visticamāk, nepalīdzēs saglabāt savu

²⁰¹ Rulle B., Leitāns I., Pārspīlēts atbalsts. Diena, 14.aprīlis 2009. <http://www.diena.lv/lat/arhivs/diena-peta/parspilets-atbalsts>

posteni."²⁰² "Ir ļoti populāri pievilkt klāt konkrētus ierēdņus atsevišķiem oligarhiem, ietekmīgiem ekonomiskiem vai politiskiem spēkiem. Taču es negribu par to runāt, jo man nav tiešu, konkrētu faktu."²⁰³ U.Sarma pēc darba zaudēšanas EM, kļuva par departamenta vadītāju agrākā ekonomikas ministra K.Gerharda tagad vadītajā Satiksmes ministrijā.

Arī pašlaik, pētījuma tapšanas laikā, valdībā aiz slēgtām durvīm bez sabiedrības informēšanas un, protams, bez plašākām diskusijām, turpina izlemt enerģētikā nozīmīgus jautājumus, piemēram, *Latvenergo* dalību jaunajā energosavienojumā ar Zviedriju jeb *Nordbalt* projektā, kur uzņēmums grasās ieguldīt 60 miljonus eiro, iet kā tukša aile ar "A.Kampars". Ierobežota pieejamība noteikta arī dokumentiem par to, kam Latvija tirgo siltumnīcgāzu kvotas.²⁰⁴

2009.gada. 17.martā ar vides ministra rīkojumu tika apstiprināts Klimata tehnoloģiju sadarbības padomes nolikums, kurā darbojas ar AER jomu saistītās biedrības. Padomes mērķis ir veicināt informācijas apmaiņu un sadarbību ar profesionālajām biedrībām, kas darbojas klimata tehnoloģiju nozarē.²⁰⁵ Padome 2009.gada rudenī diskutēja par nepieciešamību EM un Saeimai paust viedokli, ka pašreizējā kvotu sistēma ir destruktīva, un noskaidrot, cik ilgi pagaidu situācijas risinājums - MK noteikumi Nr.198 – vēl būs spēkā. Pēc tam, kad padomes biedri un pieaicinātie eksperti sniedza papildu informāciju par Atjaunojamo energoresursu likuma uzmetumu un rīcības plānu par AER mērķu sasniegšanu, kas 2010.gada vasarā jāiesniedz Eiropas Komisijai, padome nolēma nosūtīt vēstuli EM ar aicinājumu iesaistīt padomi rīcības plāna un Atjaunojamo energoresursu likuma izstrādē.²⁰⁶ EM, lai gan sektorā darbojas vairākas profesionālās AER atsevišķas jomas pārstāvošas biedrības, nav izveidojusi konsultatīvu padomi vai sadarbības padomi enerģētikas jautājumos un pie Vides ministrijas izveidotā padome šobrīd var daļēji aizstāt vakuumu EM.

4. Normatīvo aktu piemērošanas problēmas AER jomā

Rakstā detalizēti netiks analizētas individuālo lēmumu pieņemšanas problēmas AER jomā valsts pārvaldes iestādēs un pašvaldībās, bet gan norādīts uz vairākām nozīmīgām

²⁰² Amats būs jāzaudē EM Enerģētikas departamenta vadītājam Uģim Sarmam. NRA.lv, 28.aprīlis 2009.

<http://www.nra.lv/zinas/21515-amats-bus-jazaude-em-energetikas-departamenta-vaditajam-ugim-sarmam.htm>

²⁰³ Leitāns I., Dāsnā atbalsta noteikumu sagatavotājs var zaudēt amatu. Diena, 28.aprīlis 2009.

<http://www.diena.lv/lat/laikraksts/aktuali/dasna-atbalsta-noteikumu-sagatavotajs-var-zaudet-amatu>

²⁰⁴ Jemberga S., Pārslepenojušies. Citadiena.lv, 7.decembris 2009.

<http://www.citadiena.lv/2009/12/07/parslepenojusies/>

²⁰⁵ Sk. plašāk: http://www.vidm.gov.lv/lat/padomes_un_komisijas/ktsp/

²⁰⁶ Sk. plašāk: http://www.vidm.gov.lv/lat/padomes_un_komisijas/ktsp/?doc=9013

problēmām normatīvo aktu piemērošanā, kas var radīt korupcijas riskus un ir problemātiskas no atklātības viedokļa. Analīzes vērtā būtu katra joma – gan noteikumi attiecībā uz energoefektivitātes panākšanu, gan noteikumi par koģenerācijas atbalstu, gan teritorijas plānošanas un būvniecības regulējums. Tomēr, raksta galvenais uzstādījums bija aplūkot līdzdalības kā lobēšanas regulējumu un praksi un sniegt ieteikumus tā uzlabošanai. Taču individuālu lēmumu pieņemšanā ar atsevišķiem izņēmumiem attiecībā uz pašvaldībām runa ir par administratīvajām procedūrām, kurās lobēšana atbilstoši iepriekš minētajai definīcijai nav. Taču arī šis lēmumu pieņemšanas līmenis ir ļoti nozīmīgs gan no sabiedrības, gan atsevišķu investoru viedokļa un arī tajā pastāv atklātības problēmas un korupcijas riski.

Uz investīciju vides nepievilcību un valsts/pašvaldības radītajām shēmām 2008.gadā intervijā skaidri norādīja Francijas energogiganta *Dalkia* pārstāvis Latvijā: *“Atnākot un caurspīdīgi piedāvājot, nekas nenotiek. Tāpēc tas, ko mēs esam pārtraukuši darīt, - mēs esam nedaudz pārtraukuši savu izaugsmi, jo mēs vairs nerisinām dialogus ar pašvaldībām, mēs vairs neejam ne pie vienas pašvaldības, aktīvi nepārdodam savu ideju, kāpēc siltumapgādes uzņēmumam būtu labi piesaistīt privāto investoru. Mēs esam sapratuši, ka mums principā nav izredžu. Mums ir vienkāršāk pagaidīt, kad to nopērk kāds vietējais un ar vietējo vienoties konkrēti par cenu.”*²⁰⁷

Viena no problēmām, kas rodas elektroenerģijas ražošanā, saskaroties ar daļēji valsts regulētu pienākumu, ko veic privāto tiesību subjekts – sistēmas operators, ir pieslēgums *Latvenergo* sadales vai pārvades tīkliem. Šajā jomā darbojas *Latvenergo* (tā meitassabiedrību) monopols, lai noteiktu cenas (pieslēguma cenas un izmaksu sadalījumu) un pieslēguma iespējas, izvirzot prasības, kas balstītas uz iekšējiem normatīvajiem aktiem, kas nav vispārpieejami. Tāpēc nav skaidras un vispārzināmas sistēmas par esošajām prasībām un to piemērošanas vienvērdīgumu. Turklāt visas citu personu veiktās investīcijas tiek ieskaitītas *Latvenergo* bilancē.

MK noteikumos Nr.198 nav skaidra un regulēta iesniegumu izskatīšanas kārtība, publiska reģistra, kurā var sekot līdzi iesnieguma kārtas numuram un virzībai, piesakoties kvotām. Nav zināmi brīvie kvotu apjomi uz iesniegumu iesniegšanas brīdi un iesnieguma kārtas numurs, kā arī komersants, kas pieteicies un apjoms, uz kādu pieteicies, proti, nav iespējams prognozēt izredzes saņemt kvotu. Nav noregulēti gadījumi, ko darīt gadījumā, ja iesniegumu jāskata ilgāku laiku, nepieciešams saņemt papildus dokumentus, proti, vai tajā laikā iespējams jau izskatīt citus, vēlāk iesniegtus iesniegumus un kā tas, savukārt, var ietekmēt kvotu izbeigšanos, uz šo problēmu saskaņošanas sanāksmē norādīja arī

²⁰⁷ Rībele M. Shēmas rada pati valsts. Lietišķā Diena, 6.maijs 2008. <http://www.diena.lv/lat/arhivs/lietiska-diena/shemas-rada-pati-valsts>

KNAB. Nav regulēts arī jautājums, kas notiek gadījumā, ja kvota ir izsmelta, tomēr pēc kāda brīža kāda kvotas daļa atbrīvojas, sakarā ar kāda komersanta atteikšanos no kvotas vai kvotas atņemšanu, proti, noteikts, ka EM atsāk lēmuma izdošanu, taču nav noregulēts, vai iesniegumi, kas sākotnēji iesniegti, paliek „rindā” uz šādām potenciāli atbrīvojušām kvotām, vai jāsniedz jauni, vai kādā brīdī EM publiski paziņo, ka pieteikšanās uz kvotām atkal ir iespējama.

Nav skaidras kārtības, kad var pieteikties uz kvotām. Piemēram, uz 2010.gada saules kvotām jau vasarā bija iesniegti divi iesniegumi un piešķirtas visas pieejamās kvotas diviem uzņēmumiem.²⁰⁸ Attiecībā uz termiņiem noteikumos ir virkne ar problēmām, tajā skaitā neskaidrības par termiņu pagarināšanas nosacījumiem un iespējām, dažādi termiņu skaitīšanas veidi, kļūdas rezultātā, kas joprojām nav izlabota, ieviesušās atšķirīgās prasības par dokumentu iesniegšanas nepieciešamību (gan pēc trīs, gan pēc pieciem mēnešiem no lēmuma izsniegšanas noteikts, ka jāiesniedz EM viena un tā pati informācija).

Pretēji tam, ka eksperti norādījuši uz Latvijas potenciālu vēja enerģijas izmantošanā un investoriem interese par iespēju strādāt jūrā ir bijusi jau pirms vairākiem gadiem, joprojām nav izstrādāts regulējums vēja parkiem selgā/jūrā.

Problēmas drošai uzņēmējdarbības videi rada arī nesakārtotā teritorijas plānošanas un būvniecības joma, kas bieži vien paredz nesamērīgu rīcības brīvību pašvaldībām, pieņemot politiski motivētus lēmumus. Turklāt, arī regulējums attiecībā uz siltumapgādi pašvaldībās ne vienmēr veicina vēlmi samazināt izmaksas.

Attiecībā uz AER attīstību saskatāmas arī citas problēmas, piemēram, neskaitāmais iesniedzamo dokumentu skaits, kas atrodas pašas valsts pārvaldes rīcībā, atšķirīgie noteikumi par dokumentu apjomu, tādējādi vienu resursu izmantošanu nostādot sarežģītākā stāvoklī. Attiecībā uz koģenerāciju - neizpildāmi noteikumi par darbošanās stundu skaitu. Ir izlabota virkne citu problēmjautājumu, kas, piemēram, paredzēja komersantus diskriminējošus noteikumus pēc izcelsmes valsts.

Par problēmām jomā liecina arī vairākas uzsāktās tiesvedības. Kā piemēru var minēt gadījumu ar iecerēm Tukuma apkārtnē būvēt koģenerācijas staciju. Iepirkumu uzraudzības birojs (IUB) pēc konkurenta sūdzībām 2009.gada 25.jūnijā atzina Tukuma pilsētas domes rīcību, paredzot konkursa „Par tiesībām iegūt zemes nomas tiesības koģenerācijas stacijas būvniecībai uz apbūvēta zemes gabala Asteru ielā, Tukumā, ar

²⁰⁸

Sk. plašāk: <http://www.em.gov.lv/em/2nd/em/2nd/em/2nd/?cat=22699>

tiesībām Tukuma pilsētas centralizētās siltumapgādes sistēmas patērētājiem piegādāt koģenerācijas režīmā saražoto siltumenerģiju” rezultātā noslēgt līgumu par siltumenerģijas iepirkumu, par prettiesisku un līdz ar to nolēma aizliegt pasūtītājam minētā konkursa rezultātā noslēgt līgumu, kurš ietver siltumenerģijas iepirkšanu no konkursa rezultātā noteiktās personas.²⁰⁹ Tomēr jau 2009.gada 30.jūnijā Tukuma dome ārkārtas sēdē (pēdējā pirms iekļaušanas novadā) nolēma zemes nomas līgumu uz 30 gadiem piešķirt *Latvenergo*. Jautājumu Tukuma dome uzskatīja par neatliekamu, jo līdz 31.jūlijam šis projekts esot jāpiesaka Eiropas Savienības fondu finansējumam.²¹⁰ Pašlaik *Latvenergo* dalību projektā ir pārtraucis²¹¹, par šo jautājumu administratīvajā tiesā ierosināta arī tiesvedība.

Secinājumi

Enerģētikas sektorā, tajā skaitā attiecībā uz AER, mēs varam runāt par iespējamajiem korupcijas riskiem visos līmeņos:

- augstākā līmeņa korupciju, proti, politisku institūciju izmantošanu, kas var izpausties kā institūciju pārņemšana jeb “valsts sagrābšana”; slepenu varas tīklu izveidi, lai iesaistītos koruptīvās darbībās; likumdevēja varas ļaunprātīgu izmantošana; mediju korupciju un korupciju medijos;
- vidējā līmeņa korupciju, proti, saskarsmi publiskās institūcijās, kas var izpausties kā valsts resursu nesaimnieciska izmantošana un piesavināšanās; nepotisms; sakaru izmantošana un amatu “pārdošana”;
- zemākā līmeņa korupciju, proti, korupciju amatpersonu un pilsoņu ikdienas saskarsmē, kas var izpausties kā amatpersonu piekukuļošana, lai apietu noteikumus; pārmērīgs regulējums; tīša neskaidrība noteikumos un dezorganizācija.²¹²

Attiecībā uz līdzdalību lēmumu pieņemšanā enerģētikas jomā mēs varam izšķirt divas galvenās problēmas: valsts sagrābšanu no vienas puses un regulējuma un izpratnes neesamību par leģitīmu lobēšanu - no otras puses.

Mēs nevaram vienkārši un ātri mainīt politisko un sociālo kultūru Latvijā, taču, skaidri nošķirot to, kas ir leģitīma un ētiska lobēšana no vienas puses un neleģitīma un korumpēta lēmumu ietekmēšana no otras puses, kā arī veicinot atklātā un godīgas

²⁰⁹ Sk. plašāk: <http://www.iub.gov.lv/files/lemumi/lem3105.doc>

²¹⁰ AS „Latvenergo” ražos biomasas siltumenerģiju Tukumā. LETA, 30.jūnijs 2009.

²¹¹ „Latvenergo” aptur dalību koģenerācijas projektā Tukumā. BNS, 8.decembris 2009.

<http://www.diena.lv/lat/business/hotnews/latvenergo-aptur-dalibu-kogeneracijas-projekta-tukuma>

²¹² Klasificēts atbilstoši: Kārklīņa R., Korupcija postkomunisma valstīs, Valters un Rapa, 2006.

lobēšanas īpatsvara palielināšanos, mēs varam efektīvāk cīnīties pret slēpto lēmumu ietekmēšanu.

Lai varētu apturēt valsts sagrābšanas praksi, nepieciešami arī citi sistēmiski uzlabojumi un risinājumi, tajā skaitā nepieciešams ierobežot politiskās un ekonomiskās elites saplūšanu, ko var veicināt, ieviešot valsts finansējumu partijām un ierobežojot priekšvēlēšanu reklāmas. Svarīgi arī stiprināt sabiedriskos medijus un medijus kopumā, jo mediju iespējas nodrošināt amatpersonu uzraudzību un sniegt informāciju plašai sabiedrībai, ir ļoti nozīmīgas pilsoniskā un atbildīgā sabiedrībā.

Būtu ļoti svarīgi beidzot skaidri definēt, ka arī biznesa interešu lobēšana un profesionāli lobētāji Latvijā pastāv. Lobēšanas iespējas gan biznesa interešu, gan profesionālajiem lobētājiem, gan nevalstiskajām organizācijām nepieciešams skaidri regulēt, lai panāktu pēc iespējas lielāku vienlīdzību un atklātību.

Atklātība nepieciešama arī, lai veicinātu sabiedrības iesaisti lēmumu pieņemšanā un uzticēšanos valsts varai. Saeimai, Ministru kabinetam un ministrijām ir jāuzlabo savas elektroniskās dokumentu sistēmas un mājaslapas, lai laicīgi sniegtu pilnīgu informāciju. Nepieciešams turpināt ieviest KNAB izstrādāto Lobēšanas koncepciju attiecībā uz atklātību par lobēšanas kontaktiem un amatpersonu ētikas regulējumu.

Nepieciešams izstrādāt jaunu normatīvo regulējumu attiecībā uz atbalsta mehānismiem AER, ņemot vērā citu valstu praksi, iesaistot izstrādē visas ieinteresētās puses un iesaistot diskusijā arī plašāku sabiedrību.